

व्हीएसपीएम अकॅडमी ऑफ हायर एज्युकेशन, नागपूर

संचालक मंडळ

रणजीत देशमुख
अध्यक्ष

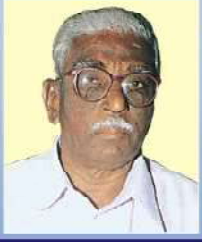
विजय सालनकर
उपाध्यक्ष

डॉ. आशिष देशमुख
कोषाध्यक्ष

डॉ. अमोल देशमुख
कार्यवाह

चंद्रशेखर देशमुख
सहकार्यवाह

दिनकर राऊत
सहकार्यवाह

कोमलचंद राऊत
सदस्य

सुरेश बांदरे
सदस्य

प्रकाश मक्रमपुरे
सदस्य

युवराज चालखोर
सदस्य

अॅड. शैलेश जैन
सदस्य

सौ. रूपाताई देशमुख
निर्मात्री सदस्या

जवाहर चरडे
निर्मात्री सदस्य

दिलीप हिवरकर
निर्मात्री सदस्य

रमेश चरपे
निर्मात्री सदस्य

प्राचार्यांचे मनोगत

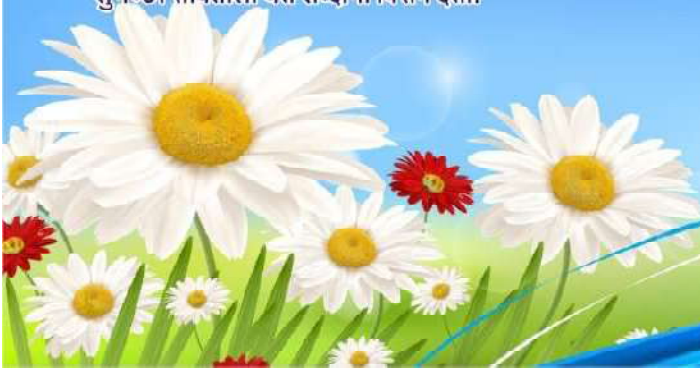

फुंकरून टाकतो आम्ही भेदाभेदाची कस्पटे, उकरून टाकतो जातीपातीची बंधने
काश्मीरपासून ते कन्याकुमारीपर्यंत, माझीच ती मायभूमी आहे.
माझ्याच त्या मायभूमीच्या वाऱ्याचा श्वास आहे, त्या श्वासाचाच आम्हा सर्वांना ध्यास आहे.

संस्कृतीचा इतिहास घडला तो माणसांच्या दोन हातांमुळे! पाषाणाची मूर्ती, धरणीची शेती करता येते ती हातांमुळे! नैवेद्याची निर्मीती आणि देवाची आरती शक्य होते ती हातांमुळे. माणसाने जो प्रगतीचा जिना पार केला तो हातांमुळे माणसाचे हे हात सदबुद्धीच्या आज्ञेने चालतात तेव्हा ते प्रतिसृष्टीची निर्मीती करू शकतात. पण या हातांना जेव्हा वेड लागते तेव्हा ते विनाशाकडे वाटचाल करू लागतात. खरं तर हात हे सृजनशीलतेसाठी असतात, सर्वनाशासाठी नाही. महाविद्यालयामध्ये येणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये प्रचंड ईच्छाशक्ती असते तसेच त्यांच्या मध्ये असंख्य असे सुप्त गुण असतात. केवळ त्यांच्या भावनांना व्यासपीठ उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न आम्हा शिक्षकांना करायचा असतो. असाच एक स्तंभ म्हणजे आमचा वार्षिकांक "ऑजळफुलांची".

आपल्या घरांमध्ये गोर-गरीबांच्या मुलांना आश्रय देऊन त्यांना शिक्षित करण्याचे स्वप्न पाहणारे द्रष्टा म्हणजे स्व.अरविंदबाबू देशमुख त्यांचा हाच शैक्षणिक व विधायक कार्याचा वारसा जोपासला तो संस्थेचे अध्यक्ष मा.रणजीतबाबू देशमुख यांनी या कार्याला जोड मिळाली ते संस्थेचे संस्थापक मा.डॉ.भाऊसाहेब भोगे यांची या संस्थेचे कोषाध्यक्ष आमदार मा.डॉ.आशिषबाबू देशमुख व संस्थेचे सचिव मा.डॉ.अमोलबाबू देशमुख या दोन्ही युवा नेतृत्वांनी शिक्षण व्यवस्थेला नवी दिशा दिली. महाविद्यालयाचे पालक संचालक मा.दिनकररावजी राजत यांनी तर महाविद्यालयाला आपल्या जीवनाचे एक अविभाज्य अंग म्हणूनच स्विकारले आहे. तेव्हा या सर्वांचे मी ऋण व्यक्त करतो. वार्षिकांकाच्या मूर्त स्वरूप देण्याच्या वाटचालीत अनेकांचा हातभार असतो. तेव्हा संपादिका प्रा.डॉ.साधना जिचकार व सर्व संपादक मंडळ आणि प्राध्यापक व कर्मचारी वर्गाचे हार्दिक अभिनंदन करतो. शेवटी महाविद्यालयाच्या प्रगतीमध्ये आपणा सर्वांच्या शुभेच्छा सोबतीला घेत शब्दांना विराम देतो.

डॉ. विजय धोटे
प्राचार्य

संपादकीय

“ओंजळ ही भरली शब्दसुमनांनी
मनोभावे अर्पण केली विद्यार्थ्यांनी
ओंजळीत कथा, कविता आणि साहित्य
प्रत्येकाने एकदातरी वाचाची नित्य”

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या प्रयत्नातून साकार झालेला 'ओंजळ' हा वार्षिकांक यावर्षीही पूर्णत्वास आला. खरोखरच विद्यार्थ्यांच्या तरल व उत्स्फूर्त भावना आणि विचारांचा वेध घेण्यासाठी महाविद्यालयीन स्तरावर वार्षिकांक निर्मिती हे एक प्रभावी माध्यम असते. महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये अनेक कवी, लेखक दडलेले असतात. वार्षिकांकातील लेखनाच्या निमित्त्याने विद्यार्थ्यांची मनःस्थिती, वैचारिक जडणघडण व त्यांच्या भविष्याविषयी असलेल्या भावना व कल्पना अभिव्यक्त होत असतात. विद्यार्थ्यांमधील प्रतिभाशक्ती विकसीत व्हावी, त्यांचे व्यक्तिमत्त्व सामाजिक, सांस्कृतिक व वाङ्मयीन संस्काराने फुलून घावे यासाठीच वार्षिकांकाची आवश्यकता असते. विद्यार्थ्यांच्या प्रतिभेचे सौंदर्य टिपण्यासाठीच 'ओंजळ' हा वार्षिकांक आकारास आला.

वार्षिकांकाच्या प्रकाशनासाठी साहित्य मागविले, त्याला विद्यार्थ्यांनी भरघोस प्रतिसाद दिला व हळूहळू साहित्याचा प्रवाह सुरू झाला आणि एवढे साहित्य गोळा झाले की त्यातील उत्कृष्ट साहित्य निवडावे लागले. त्याकरीता वाङ्मय समीतीचे सहकार्य लाभले. 'ओंजळ'च्या जडणघडणीत अनेकांचे सहकार्य लाभले. त्या सर्वांचा नामनिर्देश इथे करणे शक्य नसले तरी त्यांच्याप्रती कृतज्ञता व्यक्त करतांना मला आनंद वाटतो.

संस्थेचे अध्यक्ष मा.रणजीतबाबू देशमुख, संस्थापक मा.डॉ.भाऊसाहेब भोगे, आमदार आशिषबाबू देशमुख, डॉ.अमोलबाबू देशमुख, पालक संचालक आदरणीय दिनकररावजी राऊत तसेच संस्थेचे कार्यकारी मंडळ व स्थानिक व्यवस्थापन समिती सदस्य यांचे सदोदीत मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.विजय धोटे यांनी 'ओंजळ' प्रकाशित करण्यास प्रेरणा दिली. साहित्याची योग्य निवड करण्याकरीता प्रा.पुसाम, प्रा.डॉ.पवार, प्रा.उपासे, प्रा.वाळके, प्रा.घोरपडे, प्रा.नांदगावे, प्रा.गायकवाड, प्रा.देशमुख, प्रा.ठाकरे, श्री.अशोकराव घारपुरे या सर्वांचे सहकार्य लाभले. तसेच महाविद्यालयीन सर्वच कर्मचारी वर्गाचे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रूपात सहकार्य लाभले आणि त्यातूनच आज 'ओंजळ' हा वार्षिकांक साकार झाला.

“ओंजळीत आहे भाषा भगिनी इंग्रजी, मराठी आणि हिंदी
विद्यार्थ्यांना मिळाली विचार व्यक्त करण्याची संधी”

शेवटी पुन्हा एकदा ओंजळच्या सर्वच शिल्पकारांविषयी कृतज्ञता व्यक्त करून मी माझ्या लेखणीला विराम देते.
धन्यवाद!

प्रा.डॉ.साधना जिचकार
संपादक

मराठी विभाग

प्रभारी प्राध्यापिका
प्रा.डॉ.सौ.साधना जिचकार

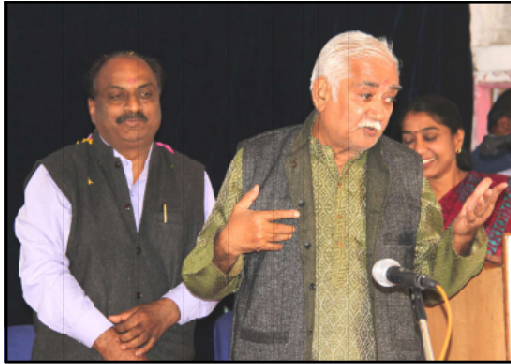
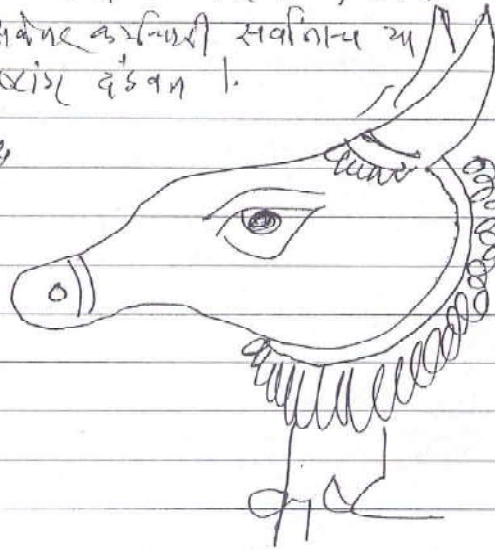
DATE

गावातलं महार्विद्यालय । गावातली पोरं जन पोरी ।
त्यांचीच सर्वत्र उपेक्षा व्हायला मिळते.
इथे मान त्यांच्यावर जीव लावणारी, भ्रिती करणारी
कवक्यानी जागी व्हायला मिळाली, त्यांचा प्रगल्भ
रूपरूप आर्गद झाला.

निटनेटनी वारन्, स्वच्छ सुंदर पारिसर । छेकण्याची
प्रवासेकला आसलेला तरुण शोभा वरि आयुक्त
आणि कार्यक्रमाची आलुणी, नियोजन, संचालन
प्रस्ताविक, पारिसर सारने बाही आणके वेगळे, वांटेसु
संगीत वी आगाची दोन गीताही वा घाला मोर
वगवून शुद्ध शुद्ध अशी प्रतापून नाचवून गोबळी
मी एतळे कार्यक्रम करतो वण शोभा वनस्याच अस्त
अर्देंग वन-वैतच घडते.

गण्या पिढीला जाणीवपूर्वक असा छेकणरउकार
दोण्यालादी चडपडणा-या कार्यकारी मंडळ, प्रचार्य
प्राध्यापक, एडिटर वर कवक्यानी सवताच या
विद्येचो लाखांग दंडवत ।

। वी छेकणे
१९११५

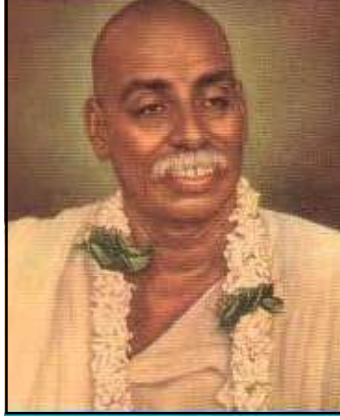
राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या साहित्यातील समतावाद

- कु.मोनाली रत्नाकरजी सावरकर
बी.कॉम.भाग - १

तोच खरा साहित्यिक :

“समाजाच्या जीवनात हवी ती क्रांती घडवून आणण्याचे सामर्थ्य साहित्यिक, उपदेशक व अध्यापक लोकांत आहे. त्यांची वाणी किंवा लेखणी मनात आणली तर हलाहल विष ओतून समाजाचा सत्यानाश करू शकेल आणि योग्य मार्गाने पाऊल टाकले तर अमृत संजीवनी स्मशानात सुद्धा नंदनवन निर्माण करू लागेल. एकेकाळी साहित्यिकांनी गोट्यात सुद्धा देवाची स्थापना केली आणि सर्व समाजाला त्यांच्या भजनी लावले. परंतु आज आपणास गोटा बनलेल्या मानवात देवत्व जागवायचे आहे. हिरे, मोती आणि फुले, तारका यात सौंदर्य पाहणाऱ्या दृष्टिला दुःखितांच्या अश्रुत व श्रमीकांच्या धर्मबिंदूत वसत असलेल्या सौंदर्याची चमक दाखवायची आहे. गाधागिर्धावर लोळून करूणसयाची कवने आळवणाऱ्यांना ही गोष्ट पटवून दयायची आहे की, दुःखितांचा आर्त टाहो ऐकून धावून जाणारा व आपल्या सेवेने त्यांच्या दुःखाश्रुंच्या जागी आनंदाश्रु निर्माण करणारा सहृदय सेवक हाच खराखुरा साहित्यिक आहे.”

तुमसर येथे भरलेल्या १८ व्या साहित्य संमेलनाचे उद्घाटन करतांना राष्ट्रसंत निर्मिती संबंधात बोलतांना म्हणाले, मी साहित्य पुस्तकातून शिकलो नाही, अफाट जनसागरातून हृदयाचा गाभाऱ्यातून आंतरिक उचंबळीतून मी साहित्य शिकलो. साहित्याची कल्पना या जनसागरात मिळाली.

साहित्य हे जीवनाचे अभिन्न अंग आहे. याची आपणा सर्वांना जाणीव आहेच. तेव्हा मनुष्य जीवनाचे जे अंतीम साध्य, तेच या साहित्याचे परम ध्येय असणार आहे, हे सांगायला नको. पूर्ण सामर्थ्य, पूर्ण ज्ञान आणि पूर्ण आनंद या अमूर्त अशा ध्येयाची प्राप्ती हेच मानवी जीवनाचे सच्चिदानंदरूप अंतीम लक्ष्य आहे. त्याचा

जास्तीत जास्त लाभ अधिकात अधिक लोकांना सुगमतेने करून देणे माझ्या मते खऱ्या साहित्याचे कार्य असू शकते.

साहित्यकार जनतेचा प्रतिनिधी, जनतेचा वाटाड्या व जनतेची शक्ती जागृत करू नये. जग आकारास आणणारा शब्दसृष्टीचा ईश्वर आहे, यात शंका नाही. अर्थात हे कार्य त्याने सावधपणे पार पाडले पाहिजे. यातच त्याचा गौरव आहे.

कुणी म्हणतात, विदर्भ साहित्य संमेलनाचे प्रयोजन नाही. कुणाचा विरोध महाराष्ट्र साहित्य परिषद भरवतांना होतो. कुणाला हिंदी साहित्य संमेलनाची आवश्यकता नाही असे वाटते. परंतु यात कशाचेच प्रयोजन नाही असे नाही. प्रांतिक भाषांची किंवा एका राष्ट्रभाषेचीच संमेलने भरावी

असे नसून मी तर म्हणेन की, कुटूंब साहित्याची संमेलने भरावी. ग्राम साहित्याची संमेलने व्हावीत, भारतीय सर्व भाषांची एकत्र संमेलने व्हावीत, इतकेच नव्हे तर विश्व साहित्य संमेलनाचीही नितांत आवश्यकता आहे, असे मला वाटते.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांची साहित्य आणि साहित्यिक या विषयीची भूमिका किती समर्पक आहे, पण आज सरकारी अनुदान मिळते म्हणून मौज मजा करण्यासाठी अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन आणि विश्व साहित्य संमेलन भरतात. मूठभरांची मत्केदारी आजही ह्या साहित्य चळवळीवर आहे. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांची विदर्भ साहित्य संघाला उद्देशून प्रबोधन करतांना म्हटले होते - “साहित्य झब्बुशाहीसाठी, दीन दुबळ्यांच्या झोपड्या चिरडण्यासाठी नाही. जगाला जागवण्यासाठी, जगाच्या निरीक्षणासाठी, जगाच्या विशालतेत विलीन होण्याचे शिक्षण घेण्यासाठी साहित्य आहे. साहित्याने भराभर उड्यामारत या अंतराळातून उडत जायला नको. अशा तकलादू क्षणजीवी साहित्यांचे भवितव्य विनाशाकडे वळणारे असते.

जनसंख्येवर कार्याचे मोजमाप होत नाही. काही थोड्याफार साहित्यिकांनी माझे विचार आत्मसात केल्यास मला समाधान वाटेले.

दुसरी शिकलेलाही माणूस आम्ही उचलून धरू शकतो हे कृतीने दाखवून देणारे विदर्भ साहित्य संघाचे हे संमेलन आमच्यातल्या पहिली-दुसरीच्या किंवा अंगठेछापाच्या लोकांना साहित्याचा दरवाजा उघडून देऊ शकते हे पाहून मला आनंद होतो. साहित्य हे जर सर्व समाजाला सामर्थ्य देऊन पुढे नेण्याचे, प्रोत्साहन देण्याचे साधन आहे तर आमच्या साहित्य संघाचे वा साहित्य संमेलनाचे क्षेत्र मुठभरांसाठीच मोकळे न राहता, समाजव्यापी व्हायला हरकत नाही, म्हणूनच मला वाटते, साहित्य संघात घोंगडेवालेही आता सदस्य करून घेतले पाहिजेत. त्यांच्यासाठी साहित्याचे दरवाजे, साहित्याचे सारे रस्ते मोकळे व्हावे. ‘यारे यारे लहान थोर, भलते यांती नारी नर’ ही भावना साहित्य संघाने ठेवून आपल्या क्षेत्रांचा विस्तार करायला हवा. तरच ते साहित्य आणि तरच तो साहित्यिकांचा संघ.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांना त्यांच्या ह्यातीत साहित्यिकांनी स्वीकारले नाही. त्यांच्या निर्वाणानंतर तर त्यांची टिंगल टवाळी करण्याचा प्रकार झाला. विद्याधर गोखले प्रकरणात कोणत्याही साहित्यिकाने एम.ए.च्या अभ्यासक्रमातून ग्रामगीता वगळली, ग्रामगीतेच्या दोन अध्यायावर मराठी एम.ए.मध्ये ऐच्छिक पेपर होता. ते ही विद्वानांना खुपले. मराठी अभ्यास मंडळात प्रा.मदन कुलकर्णी, प्रा.श्वान, प्रा.यशवंत मनोहर, प्रा.प्रकाश खरात, प्रा.हरिशचंद्र निघोट, प्रा.अशोक गोडघाटे अशी वेगवेगळ्या विचार सरणीचे विद्वान होते सर्वांशी भेटी घेतल्या. अडवाअडवीची उत्तरे मिळाली. सर्वच एकमेकांकडे बोट दाखवत होती. श्री गुरुदेव सेवा मंडळाने जेव्हा ताठर भूमिका घेतली आणि तत्कालीन कुलगुरू भालचंद्र चोपणोंना मुकीम अहमद नावाच्या तरूणाच्या मार्गदर्शनाखाली काळे फासले गेले, ग्रामगीता पूर्ववत अभ्यासक्रमात राहिली ऐच्छिक म्हणूनच.

‘ग्रामगीता आंदोलनात अनेक विद्वान संपर्कात आले, कवी कुलगुरू कालीदास संस्कृत विद्यापीठाचे कुलगुरू पंकज चांदे यांनी समेट घडविण्याचा प्रयत्न केला. तेव्हा म्हणाले, ‘विद्वान समजतात, राष्ट्रसंत साहित्यिक नाही. त्यांचे साहित्य प्रचारकी थाटाचे आहे. उच्च शिक्षणात शिकवण्याच्या लायकीचे नाही.’ आम्ही म्हणालो, ‘सर राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज म्हणतात, माझे साहित्य करोडोमुखी जाऊ द्या, त्यासाठी काय करावे लागेल’ चांदे सरांनी उत्तर दिले, ‘मोठ्या प्रसिद्ध साहित्यिकांना मानधन देऊन राष्ट्रसंतांच्या साहित्यावर लिहायला लावा, तर ते साहित्य लोकांपर्यंत पोहोचेल.’

क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले

– कु.दर्शना नंदकिशोर येवले, बी.एससी.–प्रथम वर्ष

विद्येविना मती गेली,
मतीविना निती गेली
नितीविना गती गेली,
गतीविना वित्त गेले
वित्तविना शुद्र खचले,
इतके अनर्थ
एका अविद्येने केले.

स्त्रियांनी हाती पेन
किंवा पुस्तक धरण्यासाठी
‘श्री गणेशाय’ ऐवजी
‘सावित्रीबाई’ चे स्मरण

करावे कारण त्यांच्यामुळे त्या चार स्त्रिया अक्षर शिकू शकल्या आणि तेजस्वीपणे व खंबीरपणे उभ्या राहिल्या.

पुढील चार ओळी सावित्री तुड्याचसाठी शिक्षणाचा
वारसा जपण्यासाठी ...

तुवा लाविलेयेले रोप शिक्षणाचे
त्याचा वेलू भिडतसे आभाळाला थेट
तुड्या प्रयत्नांनी शिकतात पोरी
तुच दिली मला सामर्थ्याची वाट

अशा या फुलाच्या कळीचा क्रांतीज्योती सावित्रीचा जन्म ३ जानेवारी १८३१ रोजी नायगाव येथे खंडोजी नेवासे पाटलांच्या वाड्यात झाला. नेवासे हे सावित्रीबाईंचे वडिले होते. हाडामासाने दणकट व प्रकृतीने निरोगी अशा बापाचे धिप्पाडपणा घेऊन ही मुलगी जन्माला आली. १८४० मध्ये सावित्रीबाईंचे थाटामाटाने ज्योतिबांशी लग्न झाले. आणि शिक्षणाच्या कार्यात सावित्रीबाईंशी ज्योतिबांची गाठ पडली आणि सावित्रीबाईंनी ज्योतिबांचे गुण आत्मसात करण्याचा प्रयत्न केला.

‘‘पाणी कमळाच्या पाकळ्यावर पडावे व तेथे ते मोत्याप्रमाणे चमकावे, त्याचप्रमाणे सावित्रीबाईं ज्योतिबांच्या सहवासात उजळून निघाल्या’’ महात्मा फुले यांनी जनसेवा, सदाचरण, विद्वत्ता, स्त्रीशिक्षण, अस्पृश्योद्धार वगैरे गोष्टींच्या जोरावर थोरपण मिळवले. त्यासाठी त्यांना अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागले. अनेक लोकांचं बोलण एकाच लागलं. इतक्या सगळ्या

गोष्टींना मात करावी लागली. लोकांनी त्यांच्यावर शेणा-दगडांचा, चिखलांचा वर्षावसुद्धा केला तरी त्यांनी मागे न बघता आपलं कार्य चालूच ठेवले आणि जोमाने, जिद्दीने, चिकाटीच्या जोरावर त्यांच्या प्रयत्नांना यशाची शिंदोरी कुठेतरी नक्कीच मिळालीच. दुर्गुण प्रयत्नाने नष्ट करून सद्गुण संपादन करावे लागतात आणि नेमकं हेच कार्य महात्मा फुलेंनी केलेले होतं. त्याचविषयी महात्मा ज्योतिबा आपल्या भाषणातून आव्हान करतात की, “माझ्यापुढे महार-मांग-कुणबी वगैरे अज्ञानी व दरिद्री लोकांची उन्नती करणारी गाडाभर कामे असून ती वाहून नेतांना जोखडाच्या एका बाजूला माझी बायको असल्याने ते वाहून नेण्यास इतके हलके जात असून तिच्या सहकार्यामुळे व उत्तेजनामुळेच मला समाजकार्य करण्यास परमसुख लाभत आहे. तिच्या जीवावर मी डोंगरही पालथा घालीन, अशी मला खात्री आहे.

इतक्या सुवर्ण शब्दात त्यांचा मौल्यवान शब्दच आपल्याला महत्वाचा आहे आणि आपण ते अंगीकृत करायलाच पाहिजेत. ज्योतिबांच्या या उद्गारावरूनच सावित्रीच्या श्रेष्ठत्वाची जाण किंवा कल्पना चांगलीच येते.

आधीच्या काळात स्त्रीया कधीच बाहेर पडल्या नव्हत्या, एकट्या तर कधीच जायच्याच नाही, बाहेर पण एवढं कठीण काम या सावित्रीनी केलं की अशा परिस्थितीतून त्यांना शिक्षणासाठी बाहेर काढण्याचा प्रयत्न केला. लग्नानंतर शिकून त्या शिक्षिका झाल्याचे हे इतिहासातील पहिलेच उदाहरण असावे.

आजही सावित्रीबाईंचं कर्तृत्व इतिहासात सुवर्ण अक्षरात अजरामर आहे.

अज्ञानी प्रजेस शिक्षण देऊन आपल्या विद्येचा व ज्ञानाचा फायदा देण्याचे निश्चित करून सावित्रीबाईंनी महारवाड्यातील संत चोखोबा मंदिरात एक शाळा काढली होती. पण ती शाळा काही दिवसांनी बंद करावी लागली, कारण पालकांचे अज्ञान त्याला कारणीभूत होते. तेव्हा सावित्रीबाईंनी महारवाड्यात जाऊन पालकांना समजावून त्यांची मने धीट केली. लोकांना उपदेश केला आणि बंद पडलेली शाळा पुन्हा सुरू करण्याचे ठरविले. सावित्रीबाईंनी आणि ज्योतिबा यांनी शिक्षणाचे बीज पेरण्यास लागणारी समाजाची मने भूमी नांगरून तयार केली.

१ जानेवारी १८४८ साली भिडे यांच्या वाड्यात ज्योतिबांनी मुलींची शाळा उघडली. ही शाळा संपूर्ण हिंदूस्थानात एनदेशीयांनी उघडलेली पहिली शाळा होय आणि या शाळेचे काम हेडमिस्ट्रेस म्हणून सावित्रीबाई स्वतः पाहू लागल्या. शाळेची घंटा नेमाने वाजू

लागली. सुरूवातीला शाळेत चार ते पाच मुली येऊ लागल्या. दिवसेंदिवस मुलींची संख्या वाढू लागली. त्यांच्यापुढे प्रश्न होता की, अज्ञानाचे हवन कसे करावे? आणि तो प्रश्न त्यांनी सोडविला. त्यांच्या जीवनाचे सिंहावलोकन करतांना म्हणावेसे वाटते की, सावित्रीबाई म्हणजे भारतातील पहिली सामाजिक क्रांतीकारक. त्यांचे संपूर्ण जीवन पराकोटीचा त्याग व प्रयत्नवाद यावर आधारित दिसून येते. त्यांनी अनेक संघटना स्थापन केल्या. ज्योतिबांच्या चळवळी नावारूपास आणल्या. त्यांची शैक्षणिक क्रांती असो की सामाजिक क्रांती असो त्यात भाग घेऊन मदत करणे हेच त्यांचे ध्येय बनले होते. जीवनाच्या विविध अंगाबाबत त्यांनी महारमांग, शुद्र वगैरे लोकांसाठी जे कार्य केले ते बहुजन समाजास आज उपयुक्त ठरले आहे. असे इतिहास सांगतो. १८७५-१८७६ सालच्या काळात दुष्काळात सावित्रीबाईंनी रोज किती धान्य जमविले. किती भाकरी जमा केल्या, कशाप्रकारे वाटल्या, किती अन्नदाने उघडली याची खरी माहिती कित्येक सत्यशोधकानी आपल्या पुस्तकांतून लिहून ठेवली आहे. सावित्रीबाईंनी जे श्रम घेतले, जे धैर्य दाखविले व जी माणुसकी दाखवली ती अमाप आहे, तिला इतिहासात तोड नाही. तिचे मोल त्या काळातील लोकांना करता आले नाही. आजही कोणाला करता येईल असे वाटत नाही. त्यांना समाजक्रांतीच्या इतिहासात ‘क्रांतीदेवता’ म्हणून अग्रस्थान द्यावे लागेल. त्यांच्या अंगी सेवा, त्याग, धैर्य आणि चिकाटी या आदर्श गुणांचा संगम होता. सावित्रीबाई ह्या बहुजन समाजातील आद्य महिला कार्यकर्त्या, कवीयत्री व लेखिका आणि पहिली शिक्षिका होत. तसेच जातीभेद, उच्चनिचता यावर कडाडून हल्ला करणारी व स्वातंत्र्य, समता, बंधूता यांचा फैलाव करणारी, जनतेच्या दुःखाना व संकटांना वाचा फोडणारी पहिली पुढारी सावित्रीबाई होत्या.

हल्ली जो तो आपल्या जातीकडेच पाहतो. परंतु त्यांनी वरिष्ठ समाजाच्या पांढरपेशा मुलींना त्याचप्रमाणे चांभाराच्या, महारमांगाच्या मुलामुलींना शिकविणाऱ्या ज्योतिबांची पाठराखण केली. पती व पत्नी एकमनाची असल्यावर त्यांच्याकडून अवघा संसार खरचं धन्य होतो. हे ह्यावरून समजते.

सावित्रीबाई यांनी महात्मा फुले यांच्याबरोबर समाजसुधारणेस अनुकूल असे वर्तन केले. याबद्दल स्वतः फुले यांनी धन्यता मानली व कृतज्ञतादेखील व्यक्त केली. अशी थोर माऊली प्लेगच्या साथीत कालवश झाली. त्यातच ३० मार्च १८९७ रोजी त्यांची प्राणज्योत मालवली.

वैष्णव संप्रदाय (महानुभाव)

– कु.चंदा वैकुंठराव धवड
एम.ए.भाग- २ (मराठी)

प्रमुख संप्रदायापैकी महानुभाव, वारकरी व रामदासी हे तीन वैष्णव पंथ आहेत. यादव काळात महानुभाव हा अत्यंत लोकप्रिय पंथ होता. या पंथाची स्थापना चक्रधर स्वामीनी केली. चक्रधर स्वामी पंचकृष्णापैकी एक अवतार या पंथांची वैदिक धर्मावर श्रद्धा नसली तरी त्याबद्दल आस्था होती. महानुभावांचा चतुर्वर्ण्यावर विश्वास आहे. मात्र तत्व म्हणून ते जातीभेद स्त्री-पुरूष भेद मानीत नाहीत ते कृष्णभक्त आहेत आणि कृष्णाचे पाच अवतार झाले असे ते मानतात. ते भक्तीमार्गी असून काही नियम पाळतात. त्यातील प्रमुख चार नियम म्हणजे शरणागती, प्रसाद सेवा, मुर्तीध्यान आणि नामस्मरण हे होत.

महानुभाव पंथावर जैन व बौद्ध धर्माचा बराच प्रभाव पडलेला दिसून येतो. संन्यास व गृहस्थधर्म या दोहोवर त्यांचा भर आहे. स्त्रियांना मठात व संन्यासिनी म्हणून जगण्याचा अधिकार आहे. मात्र विधवांना हा हक्क नाही. ते अहिंसा, शाकाहार, सात्विक जीवन, भिक्षा मागणे व देशभ्रमण या गोष्टी काटेकोरपणे पाळतात. मराठी भाषेवर महानुभावांचे फार मोठे उपकार आहेत. त्यांचे सुत्रपाठ, आख्यायिकाव्य, साधना ग्रंथ, टिकाग्रंथ आणि भाष्यग्रंथ अत्यंत मोलाचे आहेत.

१) रूक्मिणी स्वयंवर :

कालानुक्रमे साती ग्रंथात नरेंद्राचा 'रूक्मिणीस्वयंवर' हा ग्रंथ पहिला ठरतो. त्यात एकूण १८०० ओव्या असून सुदेव ब्राह्मण द्वारका नगरीपर्यंत येतो व नंतर द्वारकानगरीचे वर्णन यात आहे. हे काव्य म्हणजे महाराष्ट्र वाडमयकलारूपी वेलीला लागलेले कधीही न कोमेजणारे, रसिकरूपी मधुपांचे वालभ जडलेले असे एक डौलदार पुष्प आहे. मराठी शारदेच्या अंगावर चढविलेले एक दिव्य लेणे आहे. या काव्यांत रूक्मिणीच्या श्रीकृष्णावरील भक्तियुक्त प्रीतीचे विदग्ध दर्शन घडते. या काव्यासंबंधी विद्वानात मतभेद आहे. तरी नरेंद्र एक मराठीतला प्रतिभाशाली कथाकवी आहे. पंडिती वळणाच्या प्रबंधकाव्याची परंपरा नरेंद्राच्याच 'रूक्मिणी स्वयंवर'ने झाली असे म्हणावे लागेल.

२) शिशुपालवध :

भास्करभट्टाच्या व्यक्तीमत्वाचे दुहेरी स्वरूप समजण्यास १०८७ ओव्यांचा प्रबंध काव्यात शेवटच्या युद्धवर्णनाला वाहिलेल्या सुमारे २५० ते २७५ ओव्या सोडून दिल्यास बाकीच्या भागात प्राधान्याने 'काम-कटकीचा गजबजाट' झालेला आहे. भास्करभट्टांना शृंगाराचे अनावर आकर्षण आहे. आवडीविण संभोगातला विरस त्यांनी आवडीने वर्णिलेला आहे. विषयाचा ज्याला सदैव विटाळ अशा श्रीकृष्णाचा रूक्मिणीशी जो प्रीतिकलह होतो. त्याच्या वर्णनात रसिक बुडून जाईल. इतका कवीने शृंगाराचा पूर वाहिलेला आहे. नंतर थोडा जरासंघ वर्णनाचा प्रसंग अवघ्या एका ओवीत आहे. संपूर्ण काव्य हे शृंगाररसाचा परिपोषच आहे आणि याच्या खालोखाल वीररसाला प्राधान्य आहे.

३) उद्धवगीता :

'शिशुपालवधा' नंतर भास्करभट्ट हे 'निवृत्ताजोगा' काव्यग्रंथ लिहावयास प्रवृत्त झाले व त्यानंतर त्यांच्या लेखणीतून 'उद्धवगीता' हे प्रबंधकाव्य जन्मास आले हे काव्य भागवताचा एकादशस्कंधावरील मराठीतील पहिली टिका असून तिचे या दृष्टीने अनन्यसाधारण महत्व आहे. हा ओवीप्रबंध शांतरसात्मक असल्याची कवीने प्रारंभीची ग्वाही दिलेली आहे. श्रीकृष्णभक्ती ही याही काव्याची प्रेरक शक्ती आहे. श्रीकृष्ण आणि उद्धव यांचा संवाद असे या काव्याचे स्वरूप आहेत. या काव्याच्या एकूण ८२७ ओव्या आहेत.

४) वछाहरण :

दमोदर पंडितांची 'वछाहरण' ही संस्मरणीय कृती.

प्रबंधकाव्यात मोडणाऱ्या या ग्रंथाला ही भागवताचा आधार आहे. श्रीकृष्णभक्तीचा परमोत्कर्ष ज्या पंथात झाला. त्यातील वाडमयनिर्मितीला भागवतातील कथा, प्रसंग, प्रेरक ठरावेत हे स्वाभाविकच आहेत. वछाहरणातील बारा, तेरा व चौदा या अध्यायातून आलेली आहे. उदयासुखध आणि वस्त्रहरण या भागवतातील दशम स्कंधातील कथा प्रसंगावर मराठीत लिहिलेले पहिले काव्य, या गौरवविशेषावर 'वछाहरणा' चा निश्चित अधिकार आहे. यात ५०३ ओव्या आहेत. दामोदरपंडित हे महाराष्ट्रातल्या संतकवीच्या परंपरेतील कवी आहे.

५) ज्ञानप्रबोध :

पंडित विश्वनाथ बाळापूरकर यांच्या या ग्रंथात १२०४ ओव्या आहेत. यातील पहिल्या १२५ ओव्यात गीतेतील अमानित्वादी ज्ञानलक्षणे सांगितले तर उरलेल्या १०७९ ओव्या स्वतंत्र रचनेच्या आहे. समग्र प्रबंध हा वैराग्याची व भक्तीची शिकवण देणारा एक सलग ग्रंथ आहे.

प्रथम भवमोचक शक्तींना व व्यक्तींना वंदन करून नंतर गीतेतील उपरोक्त पाच श्लोकांचे स्पष्टीकरण व त्यात वैराग्यपर, भक्तीपर अशा स्वतंत्र विचारांचे व आपल्या आध्यात्मिक अक्षमतेच्या अनुभवाचे धागे गुंफून केलेले विरक्त भक्तीचे विस्तृत विवरण असे या ग्रंथाचे स्वरूप. मोक्ष, मोक्षप्राप्तीला उपकारक असे ज्ञान व त्या ज्ञानाची लक्षणे हा या ग्रंथाचा प्रतिपादय विषय आहे. ज्ञानाचे चित्र त्यांनी गीतेच्या भिंतीवर पाडलेले आहे.

६) सहयाद्रीवर्णन :

श्री चक्रपाणीपासून हिरबंकेपर्यंतच्या गुरूपरंपरेला नमन करून या सर्वांच्या प्रसादाने दत्तचरित्र आपण लिहीत आहो असे ते म्हणतात. खळोव्यासांचे सहयाद्रीवर्णन म्हणजे सहयाद्रीच्या परिसरात वावरणाऱ्या श्री दत्तात्रयांच्या चारित्र्याचे वर्णन यांच्या श्रवणाने श्रोत्यांची वाणी मंगलरूप व्हावी अशी कवीची अपेक्षा आहे. अर्थात हे वर्णन याच्या कवीने कल्पना विलासाने आणि प्रसंगविशेषी भावनात्मकतेने सजविलेले आहे. सौंदर्यदर्शन किंवा चरित्रलेखन हा सहयाद्रीवर्णन या काव्याचा मुख्य हेतू नसून वाचकांच्या किंवा श्रोत्यांच्या मनावर ईश्वरभक्तीचे आणि इंद्रियानिग्रहाचे संस्कार करण्यासाठीच हे काव्य रचलेले आहे. समग्र काव्यशय लक्षात घेता 'सहयाद्रीवर्णन' हे नाव अपुरे वाटण्यासारखे आहे.

७) ऋद्धिपूर्ववर्णन :

नारायणव्यास बहाळिये यांच्या स्वतंत्रप्रतिभेतून जन्मास आलेला हा ग्रंथ आहे. अंतर्गत संगतीने विनटले ऋद्धिपूर्वविषयी अपरंपार भक्तीभाव आस्थाकिंदाभावती समग्र काव्यविषय गुंफलेल्या या प्रबंधात वस्तुनिष्ठा व आत्मनिष्ठा यांचा सुंदर संगम साधलेला आहे. हा ग्रंथ अथपासून इतिपर्यंत आत्मनिवेदनाच्या रसाने ओथंबून निघालेला आहे. सरस सालेकृत काव्यरचना करण्याचे सामर्थ्य अंगी असूनही नारायण पंडितांची वृत्ती विनयशील आहे. आध्यात्मिक सामर्थ्याची त्यांची भूमिका नम्रतेची दिसते. तसेच त्यांनी संतमहिमा संतत्वाची व्यवच्छेदक लक्षणे सूचित करून वर्णिली आहे. ऋद्धिपूर्ववर्णनात कवीने आपल्या वर्णन विलासाला आत्मप्रत्यायाची बैठक दिलेली आहे. महानुभाव साहित्यातूनच या सातीग्रंथाचे वर्णन खूपच प्रभावीपणे केलेले दिसून येते.

१६ व्या शतकात महानुभाव पंथाचा प्रसार पंजाबमध्ये झाला. 'कृष्णराज' नावाच्या पंजाबी व्यापाऱ्याने हा धर्मग्रंथ तिकडे नेला. त्यांचा हा संप्रदाय जयकृष्णपंथ म्हणून पंजाबमध्ये प्रसिद्ध आहे. मराठीत असलेले सुत्रपाठ हिन्दी अथवा पंजाबी मातृभाषा असलेले अनुयायी अध्यापही वाचतात. गेली साडेसातशे वर्षे हा पंथ महाराष्ट्रात, मध्यप्रदेशात व पंजाबमध्ये अस्तित्वात आहे.

वाङ्मयाचा प्रवास

- कु.लिना ज्ञानेश्वरजी पाटील
एम.ए.भाग- २(मराठी)

वाङ्मयाचा प्रवास हळूहळू चालू

झाला आहे. मराठी साहित्याचा उगम जणू धुक्यात लपेटलेला आहे. तेराव्या शतकाच्या शेवटच्या दोन-तीन दशकात हे धुके निवळू लागते आणि तेजस्वी साहित्यकृती दृश्यमान होऊ लागतात. ज्ञानेश्वर (१२९३) ही त्यांच्यातील सर्वात तेजस्वी साहित्यकृती होय. मात्र, ज्ञानेश्वरी ही काही सर्वात प्राचीन रचना नव्हे. अद्वैत तत्वज्ञान, विस्तृत पदयमय स्वरूपात प्रतिपादन करणार मुकुंदराजांचा विवेकसिंधू, महानुभाव पंथांचे संस्थापक चक्रधर यांच्या जीवनातील घटनाप्रसंगाचे कथन करणारा माहिमभट्टाने रचलेल्या गद्यग्रंथ लीळाचरित्र, विवाह प्रसंगी गायिलेल्या गाण्यांतून सिद्ध झालेले महानुभवी कवयित्री महदंबा हिचे धवळे यांच्यापैकी एखादया रचनेकडे आदयत्वाचा मान जाऊ शकेल. या रचनांतून दिसणारा ग्रंथकारांचा आत्मविश्वास आणि प्रगल्भपणा असे सुचवतात की, या आधीसुद्धा काही ग्रंथरचना झाली असली पाहिजे. या दिशेने शोध घेतांना काही प्रयत्नांचा मागोवा लागतो. उदाहरणार्थ, हालाराजाची गाथा सप्तशती (तिसरे शतक) दोन दोन चरणांच्या सुमारे हजारभर कवितांच्या या गाथेत महाराष्ट्रातील सर्वसामान्य माणसांच्या जगण्याचे जिवंत दर्शन घडते. मराठीची निकटची पूर्वभाषा असलेल्या महाराष्ट्री प्राकृत भाषेत गाथासप्तशती रचलेली आहे. आपण असे अनुमान करू शकतो की, येथील लोकांच्या आत्मविष्कारांच्या प्रेरणेत सातत्य असले पाहिजे, आणि त्यामुळे मराठी भाषेच्या आरंभीच्या दीर्घ आणि अप्रकाशित कालखंडातही साहित्य रचनेचे काही प्रयत्न झाले असले पाहिजेत.

“लाखो लोकांच्या दृष्टीने ज्ञानेश्वरी ही मराठी भाषेतील सर्वश्रेष्ठ अभिजात साहित्यकृती आहे”. बौद्धिक आणि आध्यात्मिक असे दुहेरी स्वरूप असणाऱ्या ज्ञानेश्वरीपासूनच चारशे वर्षांच्या उज्वल संतकविता परंपरेचा आरंभ होतो. संतत्व आणि मनुष्यत्व लौकिक आणि पारलौकिक यांचा बव्हंशी समन्वय

साधणाच्या संत कवितेत पुष्कळ विविधता आहे आणि ती कोणत्याही संकुचित संप्रदायाशी जखडलेली नाही. या समन्वयाचे उत्कृष्ट उदाहरण म्हणजे संत तुकारामाचे (१६०८ ते १६५०) अभंग. त्यांच्यात एकाच वेळी, साक्षात्कारी अनुभवाची उत्कटता, अन्याय आणि ढोंगीपणाचा औपरोधिक उच्छेक आढळून येतात. महाराष्ट्रातील हा भक्तीपंथ म्हणजे त्या काळी सर्व देशभर अवतरलेल्या भक्ती भावनेचे एक संघटित रूप होते. या भागवत पंथाची काही खास वैशिष्ट्ये होती. त्यात व्यक्तीगत मोक्षाला स्थान नव्हते. हा पंथ खऱ्या अर्थाने विशाल दृष्टीचा आणि सहिष्णू होता. धर्म आणि जातीभेदांना पंथात स्थान नव्हते. ब्राह्मणांपासून शुद्रापर्यंत आणि अगदी मुस्लिमांपर्यंत समाजातील सर्व वर्गांचे प्रतिनिधी या पंथात आढळतात. या आध्यात्मिक लोकशाहीतून सामाजिक लोकशाहीचे प्रवर्तन झाले नाही. हे खरे, तरी सुद्धा सामाजिक जीवनाच्या काही क्षेत्रात तिचा थोडाबहुत शिरकाव झाला असला पाहिजे.

सतराव्या आणि अठराव्या शतकांत उत्कर्षाला पोहोचला पंडिती काव्याचे येथील समाज जीवनाशी काही अर्थपूर्ण नातेच नव्हते. पंडिती काव्याला आधार होता. पुराणांचा, आणि त्यात वृत्तरचनेच्या आणि अलंकार योजनेच्या इतक्या करामती होत्याकी, त्यामुळे या काव्याचे आवाहन मर्यादित झाले. ते केवळ प्रतिष्ठितांच्या करमणुकीचे साधन होऊन बसले. श्रृंगार रसात्मक लावणी आणि वीर साम्यक पोवाडा हे लोककला प्रकार जनसामान्यांची करमणूक करत होते. पोवाड्यातील विरस बहुधा ढोबळ तर लावणीतील श्रृंगाररस सहसा भडक होता. दोन्ही काव्यप्रकारात एक खुला जोरकसपणा होता. तो बंदिस्त काव्यप्रकारात सामावण्यासारखा नव्हता. काव्यातील हा भेद समाजातील भेदाशी समांतर होता. या दोघांच्या ही आरोग्याला सारखाच बाधक होता. या काळात गदय एकूण कमीच होते. जे होते ते विशिष्ट मर्यादित हेतूसाठी लिहिले जात होते. पण त्यामुळे त्यात साहित्यिक डौलीपणा नव्हता. त्यातील सर्वोत्कृष्ट गदय, बरवरीत आणि दरबारी पत्रव्यवहारात हरवून गेले आहे. त्याचप्रमाणे वाङ्मयाचा प्रवास वेगाने वाढतांना दिसून येते.

स्त्री-भ्रूण हत्या

- कु.धनश्री फंदी
बी.ए. भाग १

असे म्हटले जाते, विश्व म्हणजे एक

कांदण आहे आणि स्त्री ही त्यातील अद्वितीय रत्न आहे आणि आज आज काय होत आहे? या अद्वितीय रत्नाला म्हणजेच स्त्रिला जगात यायच्या आधीच मारल्या जात आहे? म्हणजेच 'स्त्री भ्रूण हत्या' केली जात आहे? मला 'स्त्री भ्रूण हत्या' या विषयावर लेखन करित असतांना मनाला अतिशय वेदना होत आहे, की जी स्त्री या जगात मुलगी, प्रेयसी, पत्नी, माता, भगिनी आणि अशी अनेक नाती मर्यादित राहून दोन्ही कुटूंबांना

प्रगतीपथावर नेण्यासाठी त्रास घेऊन संसार करते प्रसंगी आपल्या इच्छा, भावना, प्रेम यांना बाजूला सारून केवळ कुटूंबाचाच विचार करते. या लहानशा, निष्पाप, अजाण

कन्येला, मुलीला मारून टाकतात. स्त्री भ्रूण हत्या का करतात? तर मुलगा हाच फक्त वंशाचा दिवा असतो म्हणून?

'स्त्री भ्रूण हत्या' ही गंभीर समस्या आहे. हिच समस्या मी या लेखनातून सादर करण्याचा प्रयत्न केला आहे. आजच्या सुर्याला, उदया येणाऱ्या ढगाआड लपवणे याचेच नाव चिंता होय. हे खरेच आहे. कारण आज स्त्रिला या जगात पाऊल ठेवावयाच्या आधीच तिची हत्या केली जात आहे. ती केवळ लोकांच्या, जुन्या चालिरीतीमुळे? परंतु ते हे विसरतात की, मुलं ही आईच्या उदरातून या पृथ्वीवर येऊ शकतात. जर मुलीच जन्माला आल्या नाही तर मुलं कुठून येतील? हा प्रश्न या समाजाला कधी समजलाच नाही का? संस्कारात लिहिले गेले आहे -

“यंत्र नार्यस्तु पुज्यात रमन्ते तंत्र देवता”

म्हणजे ज्या घरात स्त्रिला मान असतो त्या घरात देवता नांदतात, असे म्हटले गेले आहे. त्या समाजातच स्त्रीभ्रूण हत्येसारखे मन सुन्न करून टाकणारे प्रकार आहेत. सुशिक्षित म्हणविल्या जाणाऱ्या समाजाला लागलेली ही नाही का?

जर समाजात स्त्रीच नसेल तर आपल्या समोर अनेक गंभीर

समस्या निर्माण होतात. ज्याप्रकारे आज स्त्रीभ्रूण हत्येमुळे मुलाच्या संख्येपेक्षा मुलींची संख्या ही फार घटत आहे. तर स्त्रीभ्रूण हत्या ही चिंता नाही कां? कारण कोणी महान संत सांगून गेले आहे. राष्ट्रसंतांनी लहर की बरखा या मध्ये म्हटले आहे की,

आदिशक्ती की मूर्ती नारी, नारी नही अबला है,

इसको क्यों किया बदनाम है? ।

मौका नही तुने दिया, देखा न उसका काम है ॥

आदर्श देवी जानकर, तू शक्ती उसको माँगता । यही भी समय आता
कि अबला को सबल जब जानता ।

नारी अबला नाही आहे, तिला का बदनाम करता. काहींनी असे सांगितले “आईविना संगोपन म्हणजे सत्व काढून घेतलेले अन्न, लोणी काढून घेतलेले दुध व तेज काढून घेतलेली उष्णता होय” असे आईचे महत्व आहे. शेवटी आई ही सुद्धा एक स्त्रीच आहे आणि जर आईच राहली नाही तर ..? विचार करतांना सुद्धा मन कापून उडते होय नां? म्हणून हे दृष्टकृत्य लोकांनी थांबविले पाहिजे.

आई झाल्याशिवाय आईचं प्रेम कळत नाही

प्रेम करणारे खूप मिळतात, आई कुठेच मिळत नाही

“सर्वांना आई हवी, बहिण, पत्नी हवी पण मुलगी का नको?”

या युगात मुलापेक्षा मुलीच आघाडीवर आहे. स्त्रीने पदार्पण न केलेले एक तरी क्षेत्र दाखवा, आहे कां? प्रत्येक क्षेत्रात माणसापेक्षा उच्च सरस कामगिरी करून संसार, मुलं सांभाळून या जगाला नटवणारी स्त्री या समाजात कुस्करली जात आहे. याचा समाजाने विचार स्वतःचा व देशाचा विकास करण्यासाठी करावा. या गोष्टीचा संदेश प्रत्येकापर्यंत पोहोचावा यासाठी आम्ही स्त्री भ्रूण हत्या या विषयावर लेखनाद्वारे व्यक्त केले आहे. मला विश्वास आहे की, या लहान-लहान गोष्टीतूनच आपला देश, आपली मातृभूमी या स्त्री भ्रूण हत्यासारख्या पापातून मुक्त होण्यासाठी मी लेखनातून छोट्यासा प्रयत्न केला आहे.

आणि शेवटी आम्ही समाजातील लोकांना हा एक प्रश्न तर विचारणारच आहो की, मुलं कां? मुली कां नाही?

कष्ट करून मायन पोराले शिकवलं,

मोठ्या हून्यावर लागलं, ते मायले विसरलं....

‘माळीण’ ची दुर्घटना: विनाशाची मृत्युघंटा

– कु.कांचन ज्ञानेश्वरराव भोसे

बी.कॉम. प्रथम वर्ष

माळीण गावावर डोंगरकडा कोसळली. अख्ख गाव ढिगाऱ्याखाली गडप झालं. निसर्गाचा हा रूद्रावतार पाहून, सगळेच हादरले. घडलेली घटना दुर्दैवी आहे. निसर्गाने विविधतेतून पर्यावरणाचा आणि जीवसृष्टीचा समतोल साधला आहे. या समतोलात डोंगररांगा आणि जंगलसृष्टीचा मोठा वाटा आहे. निसर्गाच्या या रचनेमुळे पाऊस पडतो. धरतीला पाणी उपलब्ध होते. एका अर्थाने पावसाच्या माध्यमातून निसर्गसृष्टीला जिवनदानच मिळतो. माळीण येथे मात्र जिवनाचंच दान देणाऱ्या निसर्गाने गावाचंच स्मशान करून टाकलं ! निसर्गाने असं का वागावं, असा प्रकोप का घडावा, याचे कारण शोधण्याची हीच योग्य वेळ आहे.

औद्योगिकीकरण आणि नागरीकरणाच्या हव्यासापोटी जंगलाची कत्तल सुरू झाली. निसर्गाशी खेळ करून मानवानं निसर्गाला डिवचलं, त्याला विकृत केलं. नेमकी हीच विकृती मानवी संस्कृतीच्या अंगलट येत आहे. राष्ट्रीय वनक्षेत्र नियम १९८८ नुसार, एकूण भूभागाच्या ३३ टक्के क्षेत्र हे वनाखाली असणे आवश्यक आहे. भारतात केवळ २१ टक्के भूभागावर वनक्षेत्र आहे. कायद्यात नमूद केलेल्या निकषांपेक्षा वनांचे क्षेत्र १२ टक्के कमी आहे. महाराष्ट्रात केवळ १९.४३ टक्के वनक्षेत्र अस्तित्वात आहे. पर्यावरणाच्या निकषापेक्षा सदरचे प्रमाण हे तब्बल १३.५७ टक्क्यांनी कमी आहे. जंगल क्षेत्र घटण्याची सदरच्या अहवालात जी कारणमिमांसा करण्यात आली आहे. त्यात उद्योगक्षेत्राचा आणि त्या अनुषंगाने शहरांचा वाढता विस्तार, डोंगरातील जंगलावर व नागरीकरणासाठी होणारे अतिक्रमण आणि प्रदुषण ही प्रमुख कारणे असल्याचे नमूद करण्यात आले आहे.

नैसर्गिक जंगलाचे प्रमाण घटत असतांना, घटलेले प्रमाण भरून काढण्यासाठी ‘मानवनिर्मित जंगले’ अस्तित्वात आणणे आवश्यक आहे. किमान ८ टक्के इतके मानवनिर्मित क्षेत्र असावे, असा पर्यावरणीय नियम आहे. आपण यादृष्टीने फक्त घोषणाच देतो. प्रत्यक्षात कृती होत नाही, हेच केंद्रीय विभागाच्या अहवालातून दिसते. महाराष्ट्रात १०० कोटी झाडे लावण्याची योजना जाहीर झालेली आहे. सदर योजनेतून जंगल क्षेत्र वाढण्याऐवजी ते १४०० हेक्टरने घटले आहे. अशा योजनांवर पर्यावरणाचे ‘आमिष’ दाखवून कोट्यावधी रूपये

खर्ची पडतात. निकाल मात्र उणे! याचे कारण, शासकीय यंत्रणेला झाडे लावण्याऐवजी दुसऱ्या गोष्टीत स्वारस्य असते. 'झाडे लावा, झाडे जगवा' ऐवजी 'झाडांच्या नावाखाली भ्रष्टाचार रूजवा' असा प्रकार घडतोय.

पर्यावरणात जंगलाचा मोठा वाटा आहे. डोंगर रांगांतील वनसृष्टी ही जीवसृष्टीचे रक्षण करते. हिरवळीचे आच्छादन मातीतील ओलावा टिकून ठेवतात, यामुळे डोंगरावरील मातीची धूप होत नाही. पावसाळ्यात जेव्हा पाऊस पडतो, तेव्हा झाडे ही जमिनीसाठी 'छत्री' चे काम करते. आभाळातून वेगाने येणारे पाणी जमिनीवर कोसळून माती वाहून जाऊ न देण्याचे महत्वाचे काम वनराई करते. जंगलतोडीमुळे आपण भूभागाची छत्रीच हिरावून घेतलीय. डोंगररांगा बोडख्या झाल्या आहेत. झाडांची सावली गेल्याने, त्या सावलीतील हिरवळीचे आच्छादनही लोप पावले आहे. त्यामुळे पावसाचे पाणी कोणत्याही अडथळ्याविना डोंगरांवर येऊन आदळते. मातीची प्रचंड धूप होते. थेट पडणारे पावसाचे पाणी कोणताही अडथळा नसल्याने लोढ्यांचे रूप धारण करते. पाण्याचा हा लोंढा हजार टन माती, दगड आपल्या सोबतीला घेऊन जातो. पुराचे पाणी गढूळ दिसते, याचे कारण जमिनीची होणारी धूप, माती वाहून जाऊन डोंगराचे खडक उघडे पडतात. या खडकांमध्ये भेगा असतात. हिरवळीचे व मातीचे अंथरूप असल्याने पावसाचे पाणी खडकांच्या भेगांमध्ये मुरून कालांतराने खडक ठिसूळ बनतो. अचानकपणे अतिवृष्टी झाली की, ठिसूळ बनलेले खडक विलग होतात आणि कोसळतात. यालाच आपण दरड कोसळणे असं म्हणतो.

राज्य शासन आदिवासींसाठी 'पडकाई योजना' राबवित आहे. अनेक ठिकाणी डोंगरी क्षेत्रातील जमिनीचे सपाटीकरण करून तिचे शेतीत रूपांतर करणे आणि ती कसण्यासाठी आदिवासींना देणे, असे या योजनेचे स्वरूप आहे. योजनेचा उद्देश चांगला आहे. मात्र, योजना राबवितांना शासकीय यंत्रणेचा गाफीलपणा आणि निसर्गाला छेडण्याचा डाव पश्चिम घाटात अंगलट येऊ शकतो.

माळीणची शोधयात्रा बरंच काही शिकविते. निसर्ग हा सृष्टीचा निर्माता आहे. निर्माता आपल्या निर्मितीचा विनाश कसा करील? निसर्गाला आपण चिथावणी दिली, त्याची निर्मितीच विस्कटून टाकली. त्यामुळे निसर्ग कोपलाय. त्याचा हा कोप वेळीच शमविला नाही तर भविष्यात काय होईल, हे माळीण गावच्या भयावह दुर्घटनेने दाखवून दिलंय. या पुढेही निसर्गाशी आपण असंच बेफिकीरपणे वागलो तर निसर्ग सूड उगविल्याशिवाय थांबणार नाही. 'माळीण' ची दुर्दैवी घटना ही निसर्गाच्या कोपाची झलक आहे. निसर्गाला छेडणाऱ्या मानवासाठी विनाशाची मृत्युघंटा आहे.

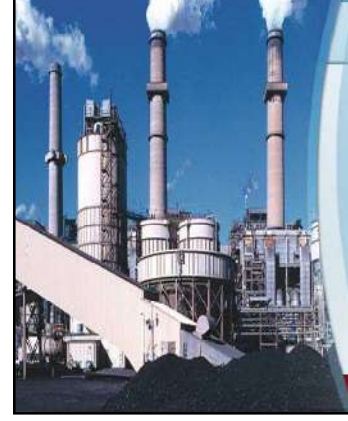
सेझ

स्पेशल इकॉनॉमिक झोन

- कु.किरण शंकरराव मोगरे
बी.कॉम.भाग - १

एप्रिल २००० मध्ये सेझ पॉलिसीचा प्रस्ताव भारतात ठेवला गेला. भारताच्या आयात-निर्यात पॉलीसीनुसार (Exim Policy 2000) स्पेशल इकॉनॉमिक झोनची व्याख्या "Spe-

cially delineated duty free enclace and shall be deemed to be foreign territory for the purpose of trade operations & duties & tariffs" अशी करण्यात आली.

महाराष्ट्रात सेझ अधिनियम २००३ मध्ये लागू करण्यात आले. परंतू सेझ बील २००५ मध्ये पारित झाले. राज्यशासनांनी सेझला विकसित करण्यासाठी मुक्त हस्ते सवलती दिल्या. ज्या खालीलप्रमाणे आहेत.

- १) १००% परदेशी गुंतवणूकीला मंजूरी.
- २) या विकासकर्त्यांना १५ वर्षे पर्यंत टॅक्स न भरण्याची सुट.
- ३) आयात करण्यात येणाऱ्या मालावर पुर्णपणे करात सुट.
- ४) सेवा करात पूर्ण सुट.
- ५) कर्मचाऱ्यांसाठी वसाहत, दवाखाने, शाळा, कॉलेज, गोल्फ क्लब, मॉल्स, सिनेमा हॉल इत्यादी मनोरंजनाच्या सुविधा.
- ६) उदयोगांना २० वर्षेपर्यंत पुर्णतः करात सुट आणि सोबतच सीमा शुल्क पण (कस्टम ड्युटी) करमुक्त करण्यात येईल.
- ७) प्रोजेक्टला लागणारी सर्व साधनसामुग्री करमुक्त राहिल.
- ८) निर्यातीच्या उदयोगांना सुरुवातीची पाच वर्षे करात सुट मिळेल.

या पाच वर्षात झालेल्या नफ्याची गुंतवणूक परत उदयोगात केली तर त्यांना पुन्हा सुट मिळेल.

१) देशांतर्गत बाजारपेठेतील माल खरेदीवर उत्पादन शुल्क लागणार नाही.

सेझला दिल्या जाणाऱ्या उपरोक्त सवलतींना बघुन अनेक प्रश्न उपस्थित होतात जसे -

१) सेझ वैश्विक बाजारात स्पर्धा करू शकेल की, उदयोगपती फक्त सवलती मिळविण्यासाठी सेझमध्ये सहभागी होत आहेत?

२) शासन एवढ्या मोठ्या प्रमाणात सेझसाठी भुमी संपादन करू शकेल?

३) जमीन अधिग्रहीत जरी केली तरी एवढ्या प्रमाणात जमिनीची आवश्यकता खरच आहे काय?

४) भारतीय कृषी क्षेत्र विकलांग अवस्थत असुनही सेझसाठी जमीन उपलब्ध करण्यात एवढ्या अडचणी का येत आहेत?

या प्रश्नाची उत्तरे शोधावी लागतील, नाही तर सेझच्या धोरणाला सुरंग लावण्यास वेळ लागणार नाही. सेझ अंतर्गत उदयोगांना मिळणाऱ्या सवलतीमुळे शासनाच्या उत्पन्नात जवळपास एक लाख करोड रूपयांचा तोटा दरवर्षी होईल.

सेझची पृष्ठभूमी : भारतातील काही मोजक्या भुप्रदेशांना निवडून वैश्विक स्तरावर सुविधा आणि सवलती मिळवून उच्च दर्जाचे उत्पादन करून ते निर्यात करण्याचा विचारच सेझ निर्मितीचे कारण आहे.

सेझसाठी जमिनीची उपलब्धता : शासनाकडे एवढ्या व्यापक प्रमाणात सेझसाठी जमीन उपलब्ध करून देण्याची क्षमता आहे का? शासनाच्या स्वतःच्या मालकीच्या जमिनीही सेझसाठी अपुऱ्या पडतील. खाजगी जमिनीवर शेतकऱ्यांचा अधिकार आहे. शासनाला या जमिनी बाजार मुल्यानुसार खरेदी कराव्या लागतील. शेतकरी कमी किंमतीत आपल्या जमिनी द्यायला तयार नाही. चीनमधील सेझचे यश पाहून त्याची भारतातील सेझशी तुलना करणे उचित नाही. कारण चीनमधील सेझला दिलेली संपूर्ण जमीन ही शासनाची आहे. ही जमीन सेझला भाड्याने देण्यात आली आणि सर्वात

महत्वाचे म्हणजे ही जमीन नापिक आहे.

सेझ म्हणजे काय ? : सेझ ही एक अशी व्यवस्था आहे की, ज्यात राज्य आणि केंद्रशासनाची कुठलीही दखल चालत नाही. याच कारणास्तव सेझला एक स्वतंत्र नियंत्रण व्यवस्था म्हणण्यात आले की, जिची स्वतःची खाजगी मालकी असते आणि राज्यव्यवस्थाही तिला नियंत्रीत करू शकत नाही.

सेझचे मुख्य उद्देश : मुलभूत सुविधांचा विकास, विदेशी गुंतवणूकदारांना आकर्षित करणे, रोजगार निर्मिती करणे, औद्योगिक विकास, क्षेत्रित संतुलन कायम ठेवणे, विदेशी चलन प्राप्त करणे आणि निर्यातीत वाढ करणे. सेझसाठी अधिग्रहित केलेल्या संपूर्ण जमिनीवर उदयोग उभारणे अनिवार्य नाही. जमिनीचा २५% भुभागच उदयोगाच्या उभारणीसाठी उपयोगात येईल. उर्वरित जमिनीवर वसाहत, शॉपींग मॉल्स, मल्टीप्लेक्स, सिनेमा हॉल, पंचतारांकित हॉटेल्स इत्यादी बनविण्यात येईल.

अभ्यासविना सेझ पॉलीसी : काहीही पुर्व अभ्यास न करताच सेझ पॉलीसी लागू करण्यात आली. पॉलीसी लागू करण्याआधी शासनाने कुठल्याही राजकीय पार्टीशी अथवा सामाजिक संघटनांशी चर्चा केली नाही. एवढेच नाही तर शासनाने राष्ट्रीय पुनर्वास आयोगाचाही सल्ला घेतला नाही आणि सेझच्या विस्थापितांना पुर्नवसन पॉलिसी अंतर्गत पुर्नवसित केले नाही.

सेझच्या आडून खरे रियल इस्टेटचा धंदा होणार आहे. सेझचा उदयोग वरवरचा देखावा आहे. हेच कारण आहे की, शेतकऱ्यांची सुपिक जमीन त्यांच्या हातुन हिसकावून घेण्यात येत आहे. एकीकडे शासन जलसिंचन योजनांना वाव देत आहे. तर दुसरीकडे जलसिंचित सुपिक जमीन अकृषी उदयोगांना देत आहे.

पश्चिम बंगालच्या शासनाने “टाटा” कंपनीला सिंगूर मध्ये एक हजार एकर जमीन दिली. फक्त ३०० एकर जमिनीवर टाटाचा छोट्या कार बनविण्याचा उदयोग सुरू होऊ शकतो तर त्याला एक हजार एकर जमीन देण्याची काय आवश्यकता? शासनाने टाटाला जलसिंचित सुपिक जमिनी दिल्या. ज्या जमिनीवर वर्षागणिक तीन ते चार पीक घेण्यात येतात. टाटाला नापिक

(अकृषक) जमिनी सरकारने का दिल्या नाहीत? हिंदुस्थान मोटर्सच्या मालकीची पडित सातशे एकर नापिक जमीन शासनाने टाटाला का दिली नाही? पश्चिम बंगाल उद्योग मंडळाची हजारो एकर जमीन पडित असुनही ती जमीन शासन का देत नाही? सिंगुरची सुपीक जमीनच कां? यामागे रियल इस्टेट चा धंदा सरळ दिसून येतो. टाटाने एक हजार एकर जमीनीसाठी शासनाला २० कोटी रूपये दिले त्या जमीनीच्या विकासावर शासन १६० करोड रूपये खर्च करणार आहे. टाटाला एक रूपया प्रतीलीटर पाणी आणि तीन रूपये प्रतीयुनिट ने वीज मिळणार आहे. उरलेल्या जमीनीवर टाटा रियल इस्टेट चा धंदा करून करोडो रूपये कमावील.

विशेष बाब ही की, टाटाच्या छोट्या कारचा उद्योग सेझच्या पॉलिसी अंतर्गत येत नाही. एक हजार एकर जमीनीसाठी हजार हजार शेतकरी कुटुंबांना विस्थापीत करण्यात आले. सोबतच शासनाने टाटाला १६० कोटी रूपयांची सबसीडीही दिली आहे.

शेतकऱ्यांच्या हिताबद्दल कोणीच बोलत नाही. तृणुमूल काँग्रेस, भाजप, काँग्रेस, माकप हे सगळे राजकीय दल सिंगुरला राजकीय मुद्दा बनवून शेतकऱ्यांची दिशाभूल करीत आहे.

कलिंग नगर मधील घटना : टाटाने सिंगुरच्या आधी ओरीसातील कलिंग नगरमध्ये जमीन बळकावण्याचा पराक्रम केला, तेथे त्यावेळी भाजपाची सत्ता होती. तीच भाजपा त्याकाळी सत्तेच्या बाहेर असतांना सेझच्या विरोधात बोलत होती.

कलिंग नगरमध्ये टाटा स्टिल प्रोजेक्टसाठी अधिग्रहीत जमीनीवर कुंपनतार भिंत बांधण्यात आदिवासींनी विरोध करताच त्या निहत्या आदिवासींच्या जमावावर गोळीबार करण्यात आला. ही घटना २ जानेवारी २००६ ला घडली. यात १२ आदिवासींना मारून टाकण्यात आले आहे.

कमवा आणि शिका

- कु.योगीता भगवानराव मांडोकर

बी.कॉम.भाग - २

मनुष्य या पृथ्वीवर जन्माला आला त्या क्षणापासून निसर्ग नियमानुसार त्याच जीवन जगण सुरू होऊन जातं त्यावेळी तो परावलंबी असतो. माता-पिता त्याच पालन-पोषण करतात असं व्यक्तिच जीवन बाल्यावस्थेतून काळाप्रमाणे उमलत जातं. यामध्ये काही मुलं आपल्यावर भिकेला लागण्याची पाळी येऊ नये म्हणून कमवतात तर काही मुलं पैशाच्या लोभापाई पुढचा विचार करून समोर पाऊल टाकतात. तो जरी आर्थिकदृष्ट्या कमजोर असला तरी त्यातून मार्ग काढण्याचा सतत प्रयत्न करतो. विवेकशील चारित्र्यसंपन्न व्यक्तीच्या मनामध्ये "कमवा आणि शिका" या कल्पनेचा शिरकाव झाला तर त्याला समजायला विलंब लागत नाही. ही स्वावलंब्याची सुरुवात असुन स्वतःच्या पायावर उभे राहण्याची प्रथम पायरी आहे.

आजच्या डोळे दिपविण्याच्या व मन आश्चर्यचकित करणाऱ्या विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे मानव जीवन हे झपाट्याने बदलत आहे. निसर्ग हा नेहमी पुढे सरकत असतो. त्याच्या या उत्साहात चालणाऱ्या या प्रक्रिया गतीसमोर व्यक्तिला तटस्थपणे उभे राहून आपली उपस्थिती कायम ठेवावी लागते. निसर्ग कोणाचाही मुलाहिजा करत नाही. या संगणक आणि यांत्रिक युगात पैसा आणि सौंदर्याचा गाजावाजा होतांना दिसतो.

आर्थिक पाठबळ असणाऱ्या व्यक्तीला बाल्यावस्थेपासून चांगल्या सोई सुविधा उपलब्ध होतात. शिवाय चांगलं पालन-पोषण होऊन उत्तम संस्काराची भर पडते. याउलट गरीब गरजू लोकांजवळ अश्या प्रकारच्या सोई-सुविधा उपलब्ध नसतात आणि या अभावामुळे गरीब व्यक्तींचे पालन आणि पोषण व्यवस्थितपणे होत नाही. या सर्वांचा परिणाम संस्कारांवर होतो. समाजाच्या दुसऱ्या बाजूचा विचार केल्यास याचा विपरीत परिस्थिती देखील आढळून येते.

समाजाचा विचार केल्यास आपणास कळून चुकत की समाजावर एक प्रकारच आधुनिकतेचं कर्मसंकोचाच आवरण आहे. आधुनिकता आणि कर्म संकोचामुळे व्यक्ती काम करायला पुढे होत नाही. याचा परिणाम आधीच गरीब असलेल्या आई-वडीलांवर होतो. याउलट व्यक्तीने सकारात्मक विचार मनात बाळगल्यास कितीतरी समस्या सुटू शकतात. परंतू अलीकडे व्यक्ती पहिले पाऊलच पुढे

टाकायला घाबरतो. त्याच्या मानसिक वृत्तीचा हा परिणाम आहे.

विवेकयुक्त योग्ययोग्यतेचा विचार करून व्यक्तीने जरी समोर जाणारी पुढची पायरी तितकीशी अवघड वाटत नाही. दोन पावले पुढे टाकलेल्या धाडसावर पुढची पायरी आहे. पुढे चालण्यासाठी मात्र गरज असते ती धाडसाची.

पाऊल टाकतांना लाजला आणि लाजेखातर माघार घेतली तर मात्र मनात बाळगलेली भिती, ध्येय, आशा, आकांक्षाप्रत व्यक्ती पोहचू शकत नाही, त्याची प्रगती खुंटते.

अस्तित्व आपणा सर्व प्राणीमात्रांना प्रगती करण्याची ध्येयप्रगती होण्याची संधी देत असते. त्याचा उपयोग व्यक्तीने करावयास पाहिजे. परंतु व्यक्ती आपण स्वतःच विणलेल्या मानसिक जाळ्यात अडकतो. आसपासच प्रौढी मारणारं जग त्याला खुणावतं आणि मनुष्य विवेकयुक्त विचारांचा उपयोग न करता मन मानेल त्या मार्गाने धावत सुटतो. याचा परिणाम म्हणजे व्यक्ती आपलं पुर्वीचा मुक्तपणा हरवून बसतो. त्यामुळे काम करण्याची लाज वाटायला लागते. मन स्वावलंबीपणाला झिडकारते, व्यक्तीचा मोठा अधिकार हा विवेकाला वगळून मन इंद्रियाकडे धाव घेण्याचा प्रयत्न करतात.

मन व्यक्तीला विवेकदृष्टी पासून परावृत्त करू पाहते किंबहुना मनुष्य विवेकाकडे दुर्लक्ष करतो. प्रेमाची निवड करणे हा मनुष्य प्राण्याचा स्वभावच होऊन बसला आहे. प्रेम व्यक्तीला प्रथम सुखाची झळक दाखवते. नंतर मात्र दुःखाची झारास मांडून ठेवते. याउलट श्रेयाचं मात्र तसं नसतं, श्रेय जरी व्यक्तीला दुःखाचा अनुभव देत असला तरी शेवटी मात्र सुखाच दालन मोकळा करून जातं.

याप्रमाणे ज्यांची कर्मशील वृत्ती असते या कर्मशील वृत्तीचा उपयोग ती विद्यालयीन, महाविद्यालयीन आणि विद्यापीठीय शिक्षण घेण्यासाठी सुद्धा करतो. या संस्थामध्ये “कमवा आणि शिका” या योजनांचा अवलंब विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संस्थामध्ये राबविली जात नसल्यास इतरत्र राबविली जात असल्यास विद्यार्थी व्यक्ती काम करून आपला शैक्षणिक खर्च पूर्ण करतो.

या सर्वांचा मुळ पाया कर्मशिलता हाच आहे. या कर्मशिलतेतून कुटूंब, समाज, राष्ट्र आणि जग ही समानता, एकात्मता, मुल्यात्मक साखळी उदयाला येते. यावरून आपल्या लक्षात येते की कर्मशिलतेचे किती अमुल्य स्थान आहे. विद्यार्थ्यांनो विचार करा अन् “कमवा आणि शिका” हे जीवनाचे ध्येय साकार करा.

स्पर्धा परीक्षा जनजागृती

- कु.मनिषा मोहोड
बी.कॉम.भाग-२

विद्यार्थ्यांना करीयर निवड करतांना स्पर्धा परीक्षा हा उत्तर प्रकार आहे. खरे तर विद्यार्थी इंजिनिअर व डॉक्टर या क्षेत्राकडे मोठ्या कटाक्षाने पाहतात. या क्षेत्रांमध्ये अपयश आल्यानंतर विद्यार्थी स्पर्धा परीक्षेकडे वळतात. पण अशा पद्धतीने त्याकडे वळणे संयुक्तिक नाही. कारण स्पर्धा परीक्षा असा प्रकार आहे की त्यामध्ये तुम्हाला कितीही कमी टक्केवारी मिळाली, याचा कुठेही संबंध आलेला नसतो. बऱ्याचदा आपण बघतो की, विद्यार्थ्यांचा जास्तीत जास्त कल विज्ञान शाखेकडे नंतर वाणिज्य शाखेकडे त्यानंतर सर्वात कमी गुण मिळालेले विद्यार्थी कला शाखेकडे वळतात परंतु कमी गुण मिळाल्यावर कुठल्याही क्षेत्राची निवड करणे हे चुकीचे आहे. खरे तर आपण पाचवी ते सातवीत असतांना आपल्याला कुठल्या गोष्टीची आवड आहे, कुठल्या क्षेत्राकडे आपला कल आहे याची चिकित्सा करणे गरजेचे असते. असे आपण योग्य वयातच करू शकतो तर खरोखरच आपल्याला त्या क्षेत्राबद्दल मनापासून आवड राहिल. त्यामुळे स्पर्धा परीक्षा क्षेत्र निवडतांना आपण कमीत कमी वयामध्ये त्याची निवड करणे योग्य असते.

आपल्याला स्पर्धा परीक्षेची निवड केल्यानंतर त्याची शैक्षणिक व्यवस्था समजून घेणे आवश्यक आहे. आपल्याकडे स्पर्धा परीक्षेला किती महत्त्व आहे. कुठल्या गोष्टी आपल्याला सहज मिळू शकतात. कुठल्या गोष्टींसाठी जास्त प्रमाणात मेहनत घ्यावी लागणार या सर्व गोष्टींचा अभ्यास करणे हितावह ठरणार आहे. आपण समाजामध्ये वावरत असतांना आपल्या सभोवताल घडणारे प्रसंग, आपल्या सभोवताल असलेला निसर्ग, समाज, इतिहास या सर्व गोष्टींन आपल्या क्षेत्रासाठी आवश्यक असणारे, सल्ला, मार्गदर्शन, उपदेश आपल्याला या सर्वांकडून शिकायला मिळतात. स्पर्धा परीक्षेचा अभ्यास करतांना यशस्वी लोकांचा, प्रेरणादायी महापुरूषांच्या जीवन चरित्रांचा अभ्यास करावा असे मला मनापासून वाटते.

स्पर्धा परीक्षेचा अभ्यास करत असतांना कितीतरी वेळा आपल्याला त्रास होऊन अडचणी येत असतात. बऱ्याचदा अपयश सुद्धा आलेले असते ; परंतु या सर्व गोष्टींचा आपल्याला सामना करत समोर वाटचाल करावी लागते. सातत्याने मेहनत करून संयम आत्मसात करावा लागतो. वेळेचे कटाक्षाने पालन करून परीक्षेकडे लक्ष केंद्रीत

करणे गरजेचे असते. आपल्याला आलेल्या अपयशातून नवीन शिकण्याची कला आत्मसात करण्याची सवय बाळगावी लागते ; आणि पुन्हा त्याच जोमाने, मेहनतीने कामाला लागण्याची गरज असते. परंतु पुष्कळवेळा आपल्याला असे आढळून येते की, अपयशच येत असते परंतु संयमी वृत्ती बाळगून यश खेचून आणावे लागते ; कारण हा असा प्रकार आहे जो पहिल्या भेटीत आपल्याला त्याचे दर्शन होत नसते. जी मुलं हुशार असतात त्यांना कळत असते की संयम कीती बाळगावा लागतो. स्पर्धा परीक्षेतील यश हे यासारखेच बऱ्याच मुलांना वाट पहायला लावणारे असू शकते. असे कितीतरी विद्यार्थी बघायला मिळेल की आपल्या वयाच्या शेवटच्या टप्प्यामध्ये यशस्वी झालेले असतात आणि त्याच मुलांनी उपजिल्हाधिकारी सारखे पद हस्तगत केलेले आहेत. या विद्यार्थ्यांचे यशस्वीपणाचे गुढ जर कशामध्ये पहायचे असेल तर ते त्यांच्या चिकाटीपणामध्ये पहायला मिळेल. प्रत्येक अपयशातून आपण काहीतरी शिकत असतो. त्यातील स्पर्धा परीक्षेचे अपयश नक्कीच आपल्याला काहीतरी शिकवून जाईल व यशाचा सुकर मार्ग दाखवून जाईल.

मित्र हो, स्पर्धा परीक्षेची तयारी करित असतांना यश मिळविण्यासाठी कुठल्याच गुणांच्या अटी लादलेल्या नाहीत, परंतु आपण इतर परीक्षेकडे जेव्हा बघतो तर आपल्याला दिसून येते की, इतके मार्क जर मिळाले की यश नक्की. स्पर्धा परीक्षा यशाच्या दृष्टीने सरळ असा प्रकार आहे. इतर मुले तुमच्या किती मागे आहेत, किती पुढे आहेत या आधारे स्पर्धा परीक्षेचे यश ठरत असते, यश संपादन करण्याची आपल्याला तीव्र निकड वाटली पाहिजे, ज्या दिवशी आपल्याला यशाच्या तीव्रतेची जाणीव होईल त्या दिवशी आपण यश प्राप्त केल्याशिवाय राहणार नाही. यश आले नाही म्हणून खचून जाऊ नये. “जरी आज अंधार असला तरी उदया नक्कीच प्रकाश असणार”, हा विचार आम्ही नेहमीच करत राहिलो पाहिजे. आज आपण यशस्वी झालो नाही म्हणून काय झाले. नक्कीच उदयाला आपल्याला यश पाहायला मिळणार आहे. या गोष्टीचा सातत्याने पाठपुरावा आपण जर करू शकलो तर परीक्षेमध्ये आपले यश कठीण मेहनतीपासून आणि प्रयत्नांपासून कधीही हरवू शकणार नाही.

मित्रहो, आपल्या आई-वडीलांना सुख द्यावयाचे आहे, त्यांना आनंदाने चार दिवस दाखवायचे आहेत. तर जिद्दीने, चिकाटीने पेटून उठा ते ध्येय आपल्या नजरेपुढे ठेवा. प्रयत्नांची पराकाष्ठा करा नक्कीच स्पर्धा परीक्षेमध्ये आपल्याला यश मिळेल.

महिला स्वातंत्र्याची आव्हाने व वर्तमान साहित्य

- कु. भाग्यश्री जगन मोगरे
बी.कॉम. भाग - १

सत्यम्, शिवम्, सुंदरम् साहित्य. साहित्य म्हणजे मानवी जीवनाचा अविष्कार. साहित्य हा समाज जीवनाचा आरसा या सर्व साहित्याच्या व्याख्या लक्षात घेता बहुजन समाजाचा संबंध साहित्यातील कोणत्या व्याखेशी जुळतो हे लक्षात घेणे अत्यंत गरजेचे आहे. त्यात अत्यंत महत्वाची गोष्ट म्हणजे स्त्री साहित्याचा वर्तमान कालीन स्त्री जीवनाशी आलेला संबंध.

इतिहास अवलोकन केले असता भारतात मातृसत्ताक कुटूंब पद्धती अस्तित्वात होती. हा काळ साधारणतः वैदिक कालखंडात पूर्वीचा आहे. त्या काळात स्त्रियांना राजकीय, धार्मिक, वैचारीक अशा सर्वच क्षेत्रात समान स्थान होते. अनेक वादविवादपटू, धर्मचिंतक, तत्वज्ञानी मैत्रेयी, मार्शा सारख्या स्त्रीया बुद्धकाळात होऊन गेल्या. परंतु वैदिक काळ खंडापासून स्त्री दास्याची श्रृंखला सुरू झाली आणि त्यामुळे साहित्यामध्येही तशाच प्रकारचे स्त्री चित्रण रेखाटण्यात आले.

हिंदू धर्मातील प्राचीन ग्रंथातून केलेले स्त्री चित्रण अत्यंत घाणेरडे आणि स्त्रीला कलंकीत करणारे आहे. रामायण, महाभारत यासारख्या स्त्री पात्रांतून आपणास काय आदर्श मिळतो. नवरे करायचे नी सितेसारखं सहनशील आणि अबला व्हायचं असा चुकीचा आदर्श स्त्रीयांसमोर घालून देण्याचे कार्य या महान अशा साहित्याने केलेलं आहे. स्वातंत्र्यापूर्वी आणि स्वातंत्र्यानंतर साहित्यातून जे चित्रण झालं त्याची परंपरा ही धार्मिक ग्रंथातील स्त्री चित्रणातून बऱ्याच अंशी घेतलेले आहे. कारण साहित्याचा संबंध भूतकालाशी येत असतो आणि म्हणूनच स्त्रीच्या जीवनात येणारी दुःखे आणि झालेला अन्याय, अत्याचार, यावरच कथा, कादंबऱ्या आणि नाटके या साहित्य प्रकारामधून भर देण्यात आला. एवढंच नाही तर

आत्मचिरीत्रातूनही स्त्रीचे जीवन अशाच प्रकारचे रेखाटले गेले. त्यामुळे स्त्रीची अत्यंत नकारात्मक प्रतिमा समाजासमोर आली.

स्त्रीने तिच्या जीवनात आलेली दुःखे तिच्यावर झालेला अन्याय मुकपणे सहन करणे म्हणजे ती आदर्श सत्यवान, देवी अशा मोठ्या-मोठ्या शब्दांनी तिला संबोधून स्त्री स्वातंत्र्याविषयी भ्रम निर्माण करणारं साहित्य पुरूष साहित्यिक असो वा स्त्री साहित्यिक असो त्यांनी निर्माण केलेलं आहे. त्यासाठी निवडक उदाहरणाचा आपण विचार करू. ‘राम गणेश गडकरी’ यांच्या ‘एकच पेला’ या नाटकातील सिंधू दारूड्या नवऱ्याचा संसार करून अन्याय सहन करतांना रेखाटली आहे. तर ‘नाच ग घुमा’ या आत्मचरित्रातून माधवी देसाईने स्वतःची प्रतिमा कठपुतळीसारखी रेखाटली आहे. ‘नाच ग घुमा’ हे आत्मचरित्राचं शिर्षकच स्त्री जातीला काय आदेश देणार याचा विचार करायला हवा.

आज प्रगतीच्या प्रवाहात असतांना स्त्री ही पुरूषाएवढीच कर्तृत्ववान आणि धाडसी आहे. पुरूषांची मक्तेदारी असणाऱ्या सर्वच क्षेत्रात स्त्रीनं आपलं वर्चस्व निर्माण केलेलं आहे. तरी आजही ग्रामीण भागातील बहुसंख्य स्त्रियांना पावलोपावली संघर्ष करावा लागत आहे. जगण्यापासून तर शिक्षणापर्यंत त्यांचा संघर्ष आहे. नौकरी, व्यवसाय, स्त्रीच्या कौटुंबिक भूमिका, आर्थिक स्वतंत्रता इ. बाबतीतही तिला संघर्षांमधूनच स्वतःच अस्तित्व निर्माण करावं लागत आहे. आणि म्हणूनच महिलांचं सर्वच क्षेत्रातील स्वातंत्र्य, घटनेतील आरक्षण, त्यांची प्रगती लक्षात घेतली तर आजचे साहित्य स्त्री स्वातंत्र्याची आव्हाने पेलण्यास असमर्थ आहे. असंच म्हणावं लागेल.

स्त्रीला सक्षम धाडसी आणि एकविसाव्या शतकातील आव्हाने पेलण्यासाठी समर्थ बनविणारं चित्रण कथा, कादंबऱ्या व नाटकांच्या माध्यमातून रेखाटलं नाही. अनेक सामर्थ्यशाली स्त्रियांचा वारसा आपल्याला लाभला तरी त्यांना योग्य काळात साहित्यातून चित्रीत करता आलेला नाही. राष्ट्रमाता जिजाऊ, महाराणी ताराबाई, येसूराणी, झलकारीदेवी, क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले, अहिल्याबाई होळकर, बहिणाबाई चौधरी अशा अनेक कर्तृत्ववान स्त्रिया साहित्यातून

उपेक्षित राहिल्या.

फक्त वेदना आणि अन्याय सहन करणे म्हणजे स्त्री साहित्य नाही. वेदना सहन करण्यातून ते साहित्य मांडण्यातून कोणत्या प्रेरणा तुम्ही स्त्रियांना देत आहोत याचा किमान विचार साहित्यिकांनी करावा.

आजही मनुवादी साहित्यातून स्त्री व्याभिचारी आहे. असा गैरसमज निर्माण केला जात आहे. चित्रपट मालिकांमधून जर स्त्री अत्यंत सोशिक, सहनशिल, सतत रडणारी नाहीतर अत्यंत उर्मट, कटकारस्थानी दाखविल्या जात आहे. वैज्ञानिक साधनांच्या माध्यमातून स्त्रीचे अस्तित्व, तिच स्वातंत्र्य आणखी व्यापक होण्यापेक्षा संकुचित होतांना दिसून येत आहे. तसेच राजकीय, आर्थिक क्षेत्रात कर्तृत्ववान असणाऱ्या स्त्रियांना साहित्यापासून कलंकीत केल्या जात आहे. तिचा गौरव करण्याऐवजी तिची उपेक्षा साहित्यातून केल्या जात आहे.

आपल्या समाजातील उच्चशिक्षित स्त्रियांनी आणि साहित्यिकांनी आपली जबाबदारी ओळखून स्त्रीचं खरं रूप साहित्यात आणणे आवश्यक आहे.

“नको नको रे ज्योतीषा, माझा हात पाहू,
माझे भाग्य मला कळे, माझ्या दारी नको येऊ,
सुखाची नसते हाव, दुःखास सुखच मानली
विधाते निर्मीले जैसे राहावे, बोध संगती,
शुद्र जन्म होती, पूर्वीची पापे ती,
जन्मा या फेडणी शुद्र सारे,
विषम रचती समाजाची रिती,
धुर्ताची ही नाती अमानव.”

अशाप्रकारे बहिणाबाई चौधरी, सावित्रीबाई फुलेंचे विचार स्त्री साहित्यात चित्रीत झाले तर परिवर्तनवादी स्त्री साहित्य निर्माण होऊन साहित्यातून समाजातील स्त्री सक्षम होण्यास वेळ लावणार नाही. जय जिजाऊ...

आई वडीलांचे महत्व

— कु.कल्याणी किसनाजी रोकडे
बी.ए.भाग-३

आई घराचं मांगल्य असते, तर बाप घराचं अस्तित्व असते. पण या घराच्या अस्तित्वाला आपण कधी समजावून घेतले आहे कां ?

मुलांना जन्म देणारी आई तर परिवाराला जन्म देणारे वडील हे दोघेही खुप कष्ट करते आणि आपल्या मुलांचे पालण-पोषण करते आणि त्यांना चांगले संस्कार देतात. कारण त्यांना वाटते की हीच मुले आपल्याला म्हातारपणी साथ देतील.

वडिलांना महत्व असं नाही की त्यांच्या विषयी जास्त लिहल्या जात नाही, जास्त बोलले जात नाही कोणत्याही व्याख्या आईबद्दल बोललय जात राहते, संत महात्म्यांनीही आईचं अधिक महत्व सांगितले आहे. देवाधिकांनीही आईचे गोळवे गायिले आहे. लेखकांनी, कवींनी आईचं तोंडभर कौतुक केले आहे. पण वडिलांविषयी कुठेच फारसे बोलले जात नाही. काही लोकांनी बाप रेखाटला आहे. तोही तापट, व्यसनी, मारझोड करणारा, समाजात एक-दोन टक्के असे बाप असतीलही पण चांगल्या वडीलांबद्दल काय ? आईकडे अश्रूचे पाठ तर वडीलांकडे संव्यमाचे घाट असतात. आई रडून मोकळी होते पण सांत्वन मात्र वडिलांनाच करावं लागतं. पण रडणाऱ्या पेक्षा सांत्वन करणाऱ्यावर जास्त जान पडतो.

“ज्योतीपेक्षा समई जास्त पेटते

पण श्रेय नेहमी ज्योतीला जास्त मिळते”

रोजच्या जेवनाची सोय करणारी आई आपल्याला सहजपणे लक्षात राहते पण आयुष्याच्या शिंदोरीची सोय करणारे वडील आपण सहजपणे विसरतो. सर्वांसमोर आई मोकळेपणाने रडू शकते पण वडील मात्र रडू शकत नाही. स्वतःचे वडील वारले तरी त्यांना रडता येत नाही कारण छोट्या भावंडांना सांभाळायचे असते, आई वारली तरी त्यांना रडता येत नाही. कारण बहीणीचा आधार व्हायचा असतो. पत्नी अर्ध्यात सोडून गेली तरी त्यांना रडता येत नाही कारण त्यांना मुलांना आवरायचं असते.

देवकीचं, यशोधेचं कौतुक अवश्य करावं, पण पुरातून डोक्यावर मुलाला घेऊन जाणारा तो बाप वासुदेवच हे सुद्धा लक्षात ठेवावं. राम का कौशल्याचा पुत्र अवश्य असेल, पण पुत्र वियोगाने तडपडून मरन पावले ते पिता दशरथच होते.

एखाद्या वेळेस आपण रस्ता ओलांडत असतांना आपल्याला ठेच लागली तर आपल्या तोंडून लगेच उच्चार निघतो आई गं ... आणि तोच रस्ता ओलांडत असतांना आपल्याला मोठा खड्डा दिसला तर आपल्या तोंडून लगेच उच्चार निघतो बाप रे ! मग बघा ना, लहान कामासाठी आपण आईला आठवण करतो आणि मोठ्या कामासाठी बाबांची आठवण येते.

वडिलांच्या त्यांच्या चपलांकडे पाहून त्यांचं प्रेम कळतं, त्यांची फाटकी बनियान बघून आमची भूक त्यांच्या बनियानवर पडली असे दिसते. त्यांच्या दाढीने वाढलेला चेहरा त्यांची काटकसर दाखवितो. मुला-मुलींना कपडे घेतील पण स्वतः मात्र फाटके कपडे घालतात. मुलगा सलूनमध्ये जातो, मुलगी पार्लरमध्ये जाते. पण त्या वडीलांजवळ दाढी करायला पैसे मिळत नाही. त्या बापाच्या दाढीवरून त्याचे कष्ट दिसून येते.

वडील आजारी पडले तर दवाखान्यात जात नाही. त्या आजाराला घाबरत नाही पण डॉक्टर येतील आराम करायला सांगतील याची त्यांना भिती असते. कारण त्यांच्या मागे मुलीचं लग्न आणि मुलाचं शिक्षण असते. म्हणून बाप दिवस-रात्र दुसऱ्याच्या शेतात काम करतो. मुले बाहेर शिकायला असल्यामुळे त्यांना महिन्याच्या महिन्या पैसे पाठवायचे मात्र विसरत नाही. परंतू ते मुले त्या पाठविलेल्या पैशात डिस्को, क्लब मध्ये जातात. एखाद्या वेळेस जर शाळेत मुलांना भेटायला वडील गेले तर त्या मुलांच्या तोंडात सिगरेट राहते. आपले वडील आपल्याला दुरून भेटायला आले याची त्यांना खुशी राहत नाही उलट ते त्यांना वडील म्हणण्याची लाज वाटते.

वाचकांनी आपले वडील आपल्यासाठी एवढे कष्ट करतात आपल्याला चांगले शिक्षण देतात याची आपण जाणीव ठेवली पाहिजे.

“आई-वडीलांना समान महत्व द्या त्यांचा आदर करा, त्यांचा नेहमी सन्मान करावा”.

जनसेवा हीच ईश्वरसेवा

— कु.राजकन्या किसनजी कुमेरीया
बी.ए.भाग - १

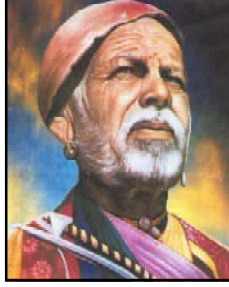
महाराष्ट्रातील भागवत धर्माने भक्तीला वेगळेच वळण दिले. त्यापूर्वी भगवंताची पुजा करायची ती षोडशौपचार्ये. पूजेचे अवडंबर फार मोठे होते. पण संतांनी नवीन मार्ग दाखविला, केवळ नामस्मरण करा, परमेश्वरप्राप्ती होईल. संत एकनाथांनी तर त्यापुढे एक पाऊल टाकले. “जनता हाच जनार्दन आणि जनसेवा हीच ईश्वरसेवा” असा संदेश त्यांनी दिला. तापलेल्या वाळूत रडणारे मूल संत एकनाथांनी उचलले तेव्हा ते कोणाचे आहे याचा विचार त्यांनी केला नाही. हे मूल कोणत्या जातीचे आहे हा विचारही त्यांच्या मनात डोकावला नाही. कारण देवळातील देव हा भेदभाव करीत नाही. संत एकनाथांना देव केवळ देवळात दिसत नव्हता, तर त्या मुलातच त्यांना देव दिसत होता. देवानेच निर्माण केलेली पाने, फुले, फळे देवाला वाहून देवाची पुजा करण्याऐवजी देवाने निर्माण केलेल्या या माणसांची, प्राण्यांची सेवा केली तर देवाला नक्कीच जास्त आवडेल. हे लक्षात घेवून अशा अपंग दुर्बलांसाठी आपला वेळ, आपली शक्ती खर्च केली तर तीच खरी ईश्वर पुजा ठरेल. म्हणून जो रंगल्या-गांजलेल्यांना आपले समजून त्यांची सेवा करील तोच खरा संत, तो खरा साधू अशा सेवाभावी व्यक्तीतच देवत्व अवतरलेले आहे.

संत गाडगेबाबा देवळात जात नसत. पण देवळात जाणाऱ्यांना त्रास होवू नये म्हणून देवळाचा परिसर झाडून स्वच्छ करीत असत. कृष्टरोग्यांच्या सेवेला स्थान दिले. म्हणजेच कृष्टरोग्यांची सेवा करणे, हेच आपले भजन, किर्तन ते मानत. येशु ख्रिस्त, महात्मा गांधी यांनी आपली जन्मभूमी सोडून दुःखितांची सेवा करण्याकरीता धावून आपल्या यातून मोठी ईश्वर सेवा केली ?

आनंदवनाची स्थापना करून बाबा आमटे यांनी समाजाने बहिष्कृत केलेल्यांना आत्मविश्वास दिला. हजारो अपंगांना स्वतःच्या पायावर उभे केले. कारण त्या कार्यातच त्यांना ईश्वर दिसला. आजही समाजात असे अनेक लोक आहेत की, जे अशा ईश्वर

पुजेत आपला वेळ सत्कारणी लावतात. कुणी वृद्धांसाठी आश्रम काढतात, तर कुणी आदिवासींच्या वस्तीत जातात. कुणी रस्त्यावर हिंडणाऱ्या मुलांना सन्मार्गी लावतात. तर कुणी लवाटेबाई वेश्यांच्या मुलांसाठी घरकुले उभी करतात. परदेशात वैद्यकीय शिक्षण घेतलेले डॉ.अभंग बंग व डॉ.राणी बंग यांनी ‘शोधग्राम’

संस्था काढून बालमृत्यू थोपवले. हे यत्नयज्ञ याच खऱ्या ‘महापूजा’ आहेत. या सर्वांनी जाणले आहे की, देव दगडात नसून माणसात आहे आणि मी पण म्हणते ईश्वरसेवा हीच जनसेवा आहे. आपण जनसेवा करायला पाहिजे. जनसेवा केल्याने आपल्याला पुण्य मिळते, असे माझे मत आहे.

शब्द

संकलन - कु.ऋतुजा आनंदराव पांडे
बी.ए.भाग-१

शब्दाच्या अथांग सागरात,
साहित्य हे कोमजलेलं,
मनातील या कोपऱ्यात
शब्दप्रवाह वाहेलं ...

शब्दात असते विचारांची लढाई,
सुगंध फैलवते दहाही दिशा,
देतात कधी शब्दच दुःख
आस्थेने खुलवितात सुख ...

विचार करून व्यक्त करावे शब्द,
शब्दातच मत असतं बंदिस्त,
बोललेला शब्द परतून येत नाही,
म्हणून प्रथम विचार करा सर्व काही ...

काळजावर असतं शब्दाच राज्य,
निर्माण करतं प्रेमाचं साम्राज्य,
विजय प्राप्त करा शब्दांवर,
शब्द नेईल तुम्हाला यशोशिखरावर ...

मातृत्वाचा आदर्श राष्ट्रमाता जिजाऊ माँ साहेब

- कु.शुभांगी मानेकर
बी.कॉम. भाग - १

जिजाऊ! जिजाऊ! फक्त छत्रपती शिवरायांच्या आईच नव्हत्या, तर स्वराज्य माता होत्या. हिंदवी स्वराज्याचा संघटक होत्या. वीर कन, वीर पत्नी, वीर माता आशा तिनही भूमिका पार पाडणाऱ्या जिजाऊ महाराष्ट्राच्या वैभवशाली इतिहासाचे लखलखते पान म्हणजे जिजाऊ माँ साहेबांच्या आयुष्याची यशोगाथा !

जिजाऊचा जन्म १२ जानेवारी १५९८ रोजी सिंदखेडराजा (जि.बुलढाणा) येथील इतिहासातील प्रख्यात यादव घराण्यातील लखुजीराजे जाधव म्हाळसाराणींच्या राजघराण्यात झाला. लखुजीराजांनी आपल्या मुलांबरोबरच मुलीला म्हणजेच जिजाऊला देखील राजकीय डावपेच युद्धकला या गोष्टींचे शिक्षण दिले. जिजाऊंनी राजघराण्याचा वृथा अभिमान न बाळगता, त्यांनी प्रत्येक क्षेत्रात प्रावीण्य मिळवले.

केवळ आपली जहागिरी किंवा वतनदारी यांचा विचार न करता प्रजेला न्याय मिळाला पाहिजे, ही भूमिका आयुष्यभर जिजाऊ व शहाजीराजांनी बाळगली.

स्वराज्य स्थापनेच्या कार्यात शहाजी राजांचा पाठीशी अत्यंत खंबीरपणे उभे राहून आदिलशाहा, निजामशाहा, मोघल असे बलाढ्य विरोधक असतांना मोठ्या निर्भिडपणाने जिजाऊ शहाजीराजांच्या खांदयाला खांदा लावून पुढे झाल्या. आजच्या स्त्रिया माझे मुल, माझे घर, माझे सगेसोयरे आणि कौटुंबिक कार्यक्रम यापलीकडे विचार करतांना कधीच दिसत नाहीत.

माँ साहेबांनी स्वतःच्या जाधव भोसले कुटूंबाच्या पलीकडे जाऊन रयतेचे दुःख जाणून रयतेच्या हिताचाच विचार केला. त्यामुळेच तानाजी, येसाजी, कान्होजी, शिवाजी, बाजी पालकर, मुरारबाजी, बहिर्जी, कावजी, नेताजी इ. सर्व जाती-धर्मातील स्वराज्यासाठी सर्वस्वी अर्पण करणारे मावळे स्वराज्याच्या उभारणीसाठी एकत्र आलेत. यावरून असं लक्षात येते की, जिजाऊंनी आपले मातृप्रेम शिवरायांप्रमाणेच सर्व मावळ्यांसाठी समान ठेवले. म्हणजे जिजाऊ या खऱ्या अर्थाने स्वराज्यमाता आहेत.

स्वराज्य संकल्पनेची मुहूर्तमेढ रोवतांना जितक्या खंबीरपणे जिजाऊंनी शहाजीराजांना सहकार्य केले, तितक्याच धैर्यानं ही धैर्यवान माऊली शिवरायांच्या पाठीशी स्वराज्य स्थापनेसाठी उभी राहिली. स्वराज्यावर आलेल्या अनेक संकटांमध्ये अफजलखान, दिलेरखान, शाहिस्तेखान, सिद्धी जौहर

यांच्याशी लढतांना आलेल्या बिकट प्रसंगी जिजाऊंनी शिवबांमध्ये प्रचंड धैर्य दिलं. संकटसमयी रडणाऱ्यापैकी जिजाऊ नव्हत्या तर त्या जिजाऊंनी शिवबांमध्ये प्रचंड धैर्य दिलं. शिवरायांमध्ये प्रचंड आत्मविश्वास निर्माण करण्याचे कार्य जिजाऊंनी केले.

आजची आई मुलाचा गुणवत्ता यादीत क्रमांक यावा, या सर्व गोष्टींसाठी जपतप, यज्ञ, होमहवन, तिर्थयात्रा, नागबळी, शांती, उपवास करतांना दिसते. जिजाऊंनी उभ्या आयुष्यात शिवरायांना यश मिळावं यासाठी कधीच यज्ञ, जपतप, शांती, उपवास केला नाही. तर यश मिळविण्यासाठी हाती तलवार घ्यावी लागते. चातुर्यपणाला वालावे लागते. प्रयत्नांची पराकाष्ठा करावी लागते, यावर दृढ विश्वास असणाऱ्या जिजाऊ खऱ्या अर्थानं प्रयत्नवादी होत्या. आजच्या स्त्रियांनी जिजाऊंचे विज्ञाननिष्ठ प्रयत्नवादी विचार आत्मसाद करणे गरजेचे ठरते.

शिवराजे पन्हाळ्याच्या दिशेने निघाले, त्यावेळेस नेताजी पालकरांनी जिजाऊंना साकडे घातले की आम्ही जिवंत असेपर्यंत आपण तसदी न घ्यावी म्हणजे जिजाऊ प्रसंगी हाती अत्याचाराचे प्रमाण वाढत असतांना स्त्री स्वतःचे संरक्षणही करू शकत नाही, इतका प्रचंड असा न्युनगंड बाळगणाऱ्या स्त्रियांनी धैर्य, शौर्य या गोष्टींचा स्विकार करायला हवा. संभाजी राजांना राजनिती, युद्धकला इ. चे शिक्षण जिजाऊंनीच दिले. पुत्राप्रमाणे नातवावर उत्तम संस्कार करणाऱ्या जिजाऊ म्हणजे खरं विद्यापीठच होत्या. शिवाजी राजे, संभाजी राजे व मावळे यांच्यामध्ये असणारी उच्चकोटीची नैतिकता जिजाऊंच्याच संस्कारातून आलेली होती.

विखूरलेला मराठा एकत्र यावा, या उद्देशाने शहाजी, जिजाऊंनी शिवरायांचे आठ विवाह केले. त्या आठही महाराण्यांचा जिजाऊंनी सन्मान केला आणि सासू-सुन हे नातं संघर्षाचं नव्हे तर अत्यंत प्रेमाचं, जिवाळ्याचं विकासाच नातं आहे, हे दाखवून जिजाऊंनी समस्त विश्वासासमोर एक आदर्श प्रस्तापित केला.

शिवरायांना न्यायनिवाडा करण्याचे धडे जिजाऊंनी दिले. खऱ्या अर्थाने छत्रपती शिवाजी महाराजांसारखा जगाचा पाठीवरचा सर्वोत्तम पुत्र जिजाऊंनी घडवला. १७ जून २०१४ हा जिजाऊंचा ३४० वा स्मृतीदिन आज जिजाऊंचरणी स्वतःला मराठ्यांचे पुढारी म्हणवणारे नतमस्तक होईल. आपल्या भ्रष्ट व पापी हातांनी त्यांच्या प्रतिमेला पुष्प अर्पण करतील, तरीही ज्या बहूजनांवर कधीही अन्याय होऊ नये. या जिजाऊंच्या विचारांनी चालणाऱ्या सच्चा मराठा यांनी पुत्रांना मराठी आरक्षणासाठी टाचा झिजाव्या लागतात, ही शोकांतिकाच आहे. जिजाऊंच्या ३४० व्या स्मृतीदिनी तमाम मराठा बहूजन स्त्रियांनी जिजाऊंच्या मातृत्वाचा आदर्श घेऊन खऱ्या अर्थानं शिवरायांसारखे पराक्रमी पुत्र देशसंरक्षणासाठी सज्ज केले पाहिजेत. आज जयंतीदिनी हा मातृत्वाचा आदर्श असलेल्या राष्ट्रमातेस त्रिवार अभिवादन !!!

“जय जिजाऊ ... जय शिवराय ...”

मुळचं आयुष्य

– कु.वैशाली पंढरीनाथ उईके
एम.ए.प्रथम वर्ष (मराठी)

आयुष्य म्हणजे काय हे आपल्याला माहितीच आहे. पण मुळात जीवनातील चांगल्या व वाईट गोष्टींचा आलेला अनुभव हा आपल्याला मुळीच नेटीव आयुष्यात आपल्याला अनुभवाला मिळते.

“मुळच आयुष्य म्हणजे आपल्याला क्षणाक्षणात घेणाऱ्या अडचणीला समोर जाऊन त्यातून यशाचा मार्ग कसा काढणे हा अनुभव येत असतो.

माझ्यात जन्मजात असलेले स्त्रीचे गुण आणि मी जाणीवपूर्वक जोपासलेला बेधडपणा यांचा मिलाफ केला आणि बेधडकच भिडलेच ... मुळच आयुष्य”. हे सांगण्यास हरकत नाही.

मी खरं तर ठरवून असं काहीच नाही केलं ... माझ्याकडून होत गेलं. मी ज्या पद्धतीने वाढले त्यामुळे मला एक प्रकारचा वेगळाच आत्मविश्वास मिळाला आणि विचार करायची वेगळीच पद्धत आपण आहोत. त्यामुळे आपल्याला काही मर्यादा आहेत. असा विचार मी कधीच केला नाही. यशस्वी व्हायचं असेल तर मेहनत घ्यायला ही ती घेण्याची तयारी हवी याची मला किंवा आपल्याला सर्वांना जाणीव आहेत. जी गोष्ट समाज आपलीशी करून घेणार नाही असं स्वप्नातलं काही मला निर्माण करायचं नसते, तर लोकांना आपलंसं वाटावं, लोकप्रिय होईल असं काही तरी निर्माण करायचं असतं. कल्पकतेला किंवा कल्पना विचारांना नव्या प्रकारे आव्हान देणाऱ्या या स्त्रीयांचा आयुष्यात माझं बाई म्हणून संवेदनशील असणं फार उपयोगी पडतं.

एकसुरी, बेचव आयुष्य कुणालाच नको असतं. सगळ्यांना चटपटीत आवडतं. आयुष्यातही आणि मुळच्या आयुष्यातही. ज्याप्रमाणे आपली भारतीय संस्कृती वेगवेगळ्या अनुभवाने, कृतीने नटलेली आहेत किंवा नटलेली सजलेली असते. तसंच आपलं आयुष्यही असतं. या जीवनाच्या अनुभवाला कोणी तरी अनुसरून गेलेले आहेत की, “हसने इतके सोप नसतं, रडने इतके सोप नसतं कारण जीवन इतके कठीण आहेत की, जीवन जगण सोपं नसतं”

मानवी भावभावना, विचार, प्रक्रिया इतकी गुंतागुंतीची असते. पण ती अभ्यासायला त्यानुसार काहीतरी कल्पकतेने विचार

करून बनवायला मजा येते.

कल्पकता, संवेदनशिलता यासारखे माझ्यात जन्मजात असणारे स्त्रियांचे गुण आणि जाणीवपूर्वक जोपासलेला पुरूषी बेधडपणा कुठल्याही परिस्थितीत मेहनत करायची तयारी, या गुणाचा मिलाफ मला फार आवडला.

महिलांनी या गुणांचं मिश्रण आपल्या स्वभावात घडवून आणावं. कारण आयुष्यात ध्येय साध्य करण्यासाठी जीवनातील चांगल्या व वाईट गोष्टींचा अनुभव मानवाला येतोच. व्यक्तिके स्वतःसाठी न जगता दुसऱ्या कारणासाठी ध्येयासाठी जगायला हवं. त्यात परिश्रम हा महत्वाचा टप्पा आहे. जो आपल्याला आयुष्यात पार पाडून सामोर जायचे आहे. नक्कीच आपल्याला यशाचा मार्ग सापडेल. असे म्हणता येईल की, “उडत्या पाखरांना गतीची आशा नसावी, क्षितीजांचा पलीकडे नवी दिशा असावी.”

खेळ भावनांचे

– मनोज दे. पाटील
बी.ए.भाग – १

दुःखात माझ्या जणु मी हसत राहिलो

पाहिलेल्या स्वप्नात मी जणु रडत राहिलो

ती मात्र माझ्या आयुष्यातच नव्हती ...

तरिपण गीत तीचे मी गात राहिलो...

भावनांना माझ्या मी जणु समजावत राहिलो

प्रेमाचे नाते तीचे ते मी जणु हृदयात माझ्या गोंजारत राहिलो
सांभाळणारे शब्द माझे जणु मी जाळत राहिलो

तिच्या प्रत्येक आठवडीत जणु अश्रु मी ढाळत राहिलो

विरळलेल्या दगाडात मी चित्र तीचे काढत राहलो

चिमलेल्या फुलात जणु तिचा सुगंध मी शोधत राहिलो

ती मात्र माझ्या भावनांचा खेळ पाहत राहिली

अन् मी उणात तिच्या भोवती भिरभिरत राहिलो

आजचे प्रश्न

— कु.कांचन राजूजी पुसदेकर
बी.ए.भाग - २

आजचे प्रश्न सगळ्यांना माहित आहे. आपला देश काय करीत आहे हे आपल्याला माहित आहे. आजच्या जगाचे खूप काही प्रश्न आहे. आपल्या देशात अनेक समस्या निर्माण होत आहे. उदा. दारिद्र्यता, बेरोजगारी, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या, दहशतवाद इत्यादी असे प्रश्न निर्माण झाले आहे आणि ही गोष्ट नाकारता येणार नाही व यामुळे जगात अस्थिरता निर्माण झाली आहे. कारण आपल्या जगात बेरोजगारीचे प्रमाण वाढले आहे. या बेरोजगारीमुळे कित्येक मुले व मुली शिक्षण घेऊन घरी बसलेले दिसून येते. कारण नोकरी नसल्यामुळे ते काहीच करू शकत नाही. मग त्यांना शिकून काय फायदा? असा प्रश्न आपल्या समोर उभा आहे, याचे उत्तर कोणाकडेच नाही.

आपल्या या भारतात पसरलेली भयानक दारिद्र्यता या दारिद्र्यामुळे अनेक लोकांचे हाल होत आहे. या लोकांची सगळ्यात मोठी कमजोरी म्हणजे त्यांची ही दारिद्र्यता होय व यामुळे अनेक लोक मृत्यूचा सामना करीत आहे. यांच्यासाठी काही उपाय योजना राबविल्या पाहिजे.

शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या खूप मोठ्या प्रमाणावर वाढत चाललेल्या आहे. कारण शेतातल्या नापिकीमुळे शेतकरी आत्महत्या करत आहे. आपल्याला असे दिसून येईल की, पाऊस चांगला न झाल्यामुळे शेतात उत्पन्न होत नाही, जर त्यांना पिकंच होत नसेल तर ते काय खातील? आणि घरचा खर्च कसा चालवतील? अशा अनेक समस्या निर्माण झाल्या आहे व त्यामुळे शेतकरी आत्महत्या करीत आहे. ही त्यांची समस्या थांबविली पाहिजे. कारण तेच नाही राहिले तर आपले जग कसे चालेल व आपले जग पुढे कसे जातील. असा प्रश्न आपल्या जगासमोर उभा आहे.

दहशतवाद हा आपल्या भारतात खूप मोठ्या प्रमाणावर वाढत आहे. आजच्या जगात जिथे तिथे दहशतवाद आपल्याला दिसून येते. कारण दहशतवाद जर थांबला नाही तर आपले हे जग पूर्ण नष्ट होवून जाईल. या दहशतवादामुळे आपल्या देशात भीतीचे वातावरण निर्माण होत आहे व यामुळे कित्येक निरपराधी जीव जात आहे. हा दहशतवाद थांबविला पाहिजे. या आपल्या जगात कोणी कोणावर विश्वास ठेवू शकत नाही. मला असे वाटते, आपला देश सुंदर व चांगला बनला पाहिजे व तो देश आपल्या पासूनच बनते, यात शंका नाही.

आजचा युवक

— निखील रामकृष्णाजी मेंढे
बी.कॉम.भाग २

समाज साऊली | समाज माऊली |
आम्ही हो तान्हूली | समाजाची ||
एकेक मनुष्य | घडवी आयुष्य |
आमुचे मानुष्य | उजळण्या ||
एक एक क्षण | एक एक कण |
समाजाचे ऋण | फेडू आम्ही ||

या देशाचे भवितव्य घडवणारे युवक आहे. युवक म्हणजे “ज्यांच्या अंगी तारुण्य, धडपड, वाऱ्यांचा वेग असतो तो युवक”.

स्वामी विवेकानंद यांनी “युवकांना केंद्र बिंदु माना” हा देश युवकांच्या हाती आहे” असे सांगितले. माझ्या मते देशामध्ये दोन गोष्टी कडे नेहमी दुर्लक्ष केले जाते. (१) ध्येय प्राप्तीसाठी झटणारा युवक. (२) जगाला अन्न पुरवणारा शेतकरी. यांच्या बाबतीत ठरणारे शासनाचे धोरण, योजन निरूपयोगी ठरतात.

ज्या युवकाला शिक्षणात सवलत मिळावी त्याच्यापासून पद भरतीसाठी ६०० रूपये चलान घेतली जाते. स्वामी विवेकानंद म्हणतात “उठा जागे व्हा, ध्येय सिद्धी झाल्याशिवाय थांबू नका ||” त्याच विचाराचे पाईक आम्ही आहोत. आजचा विद्यार्थीपण स्वप्नांच्या जगात वावरतांना दिसतो. कोणाची स्टार्टल, कोणाचे वागणे, कोणाचे कपडे यांचे अनुकरण करतांना दिसतो. पण स्वतःचे काय? माझे विद्यार्थ्यांना सांगणे आहे की, कोण कसा आहे हे पाहण्यापेक्षा त्यांच्या मधील चांगल्या गोष्टी, चांगले विचार आत्मसात करा. जेणेकरून तुमची प्रगती होईल. आपल्या ध्येयप्राप्ती सोबतच आपले आई-वडील आपल्यासाठी किती कष्ट करतात याची सुद्धा जाणीव ठेवावी. कारण “आई-वडीलांचे प्रेम आपल्या जन्मापासून मरणापर्यंत कधीही बदलत नाही”. मात्र बाकी सगळ्यांचे प्रेम वेळेनुसार बदलत असते. आपल्याला जे जे काही चांगलं करता येईल ते ते करा. आपल्यामुळे दुसऱ्याला काही त्रास होणार नाही याची काळजी घ्या. मोठ्यांचा आदर करा. सर्वांना सन्मानाने बोला, तेव्हाच आपल्याला मान मिळतो. कारण, “पेरावे तसे उगवते आणि बोलावे तसे उत्तर येते?”

आपण दुसऱ्याचे अनुकरण करण्यापेक्षा आपले अनुकरण दुसरे करतील अशी आपली वागणूक असावी. योग्य मार्गदर्शन मिळणे कठीण असते. परंतु ते मार्गदर्शन मिळणे कठीण असते. परंतु ते मार्गदर्शन घेणे आपल्या हाती असते. कारण चाईट सवयी लवकर अंगीकारल्या जातात आणि त्यापासून दुर होणे कठीण असते.

परीक्षेमध्ये कमी गुण मिळाले किंवा पुरेसा अभ्यास झाला नाही तर कधीच त्याची काळजी करू नका. कारण आपण वाचलेले आपल्याला किती समजले हे गरजेचे आहे. तुमचा अभ्यास हा परीक्षेपुरता नसुन तो जीवनाशी जोडला जातो.

“शिक्षणाची शिंदेरी जीवनभर पुरणारी असते, त्याची कोणी चोरी करू शकत नाही, कठीण प्रसंगी शिक्षणच आपली मदत करते.” शेवटी एक

“तुफान मे ताश का घर नही बनता,
रोने से बिगडा मुकद्दर नही बनता,
दुनिया को जीतने का हौसला रखो,
एक हार से कोई फकिर और
एक जित से कोई सिकंदर नही बनता”

तर बघ

– कु.निशा राऊत
बी.एससी. – तृतीय वर्ष

या डोळ्यात काही सांगण्यासारखं आहे
तुला एकता आलं तर बघ
डोळ्याच्या बुबुळ्यात छान लिहिलेले आहे
तुला वाचता आलं तर बघ

हृदयाचा विशाल बंगला आहे
तुला राहता आलं तर बघ
जवळ देण्यासारखे बरेच काही आहे
त्यातलं काही घेता आलं तर बघ

अनुभव पाठीशी घेता घेता वय गेलं
त्यातलं काही पेलता आलं तर बघ
आपलं – आपलं नेहमीच बघत असतो,
दुसऱ्याचं बघता आलं तर बघ

इथे ज्ञानाची गंगा वाहते रे सदा,
तुला स्नान करता आलं तर बघ
इथे सदगुणांचा खजाना आहे,
त्यावर दरोडा घालता आला तर बघ

गुलाम असल्याची तुला जाणीव करून दिली
हक्कासाठी लढता आलं तर बघ
आदरांजली देवून आपण काय साधले
विचारांवर अंमल करता आलं तर बघ

महाविद्यालयातील अविस्मरणीय क्षण

– कु.दर्शना नंदकिशोर येवले
बी.एससी. – प्रथम वर्ष

गावखेड्यात माझ शिक्षण झालं. शहराचा कुठलाच अनुभव नाही. दहावीत गेली तसे अकरावीचे स्वप्न पाहायला लागली खरे तर ते स्वप्न शिक्षणाचे नव्हतेच. पण ते शहराचे, तेथील राहणीमानाचे, कसेबसे अकरावी-बारावी असे दोन वर्षे निघूनच गेले.

त्यानंतरच एकच स्वप्न होतं की, ग्रॅज्युएशन व्ही.एस.पी.एम.च्या कॉलेजमध्ये व्हावं आणि तोच स्वप्नातील दिवस सत्यात उतरला. बारावी झाली दुरवर ख्याती पोहोचलेल्या ‘अरविंदबाबू देशमुख महाविद्यालय’ याच्या दाराशी आली. प्रथमच छातीत घडकी मारण्याचा अनुभव आला. घामाघूम झाली. कारण ती आयुष्याची दुसरी पायवाट होती. दुसरा वळणमार्ग डोळ्यात दिसत होता. बदललेली शिक्षणपद्धती तसेच नवीन जवाबदारीचे ओझे यासारख्या अनेक गोष्टी ... घाबरतच आली. आतील वातावरण, निसर्गरम्य चित्र, प्रांगण, सामोरच असलेला आदर्श ‘अरविंदबाबू देशमुख यांचा पुतळा’ सभोवती फुलांनी, झाडांनी बहरलेला तो परिसर मनाला शांत करणारा होता. परंतु आजही दडपण होतेच!

नवीन विषयांची भिती, पण त्यापेक्षाही सर्वात मोठा प्रश्न सदैव मनात घुटमळत होता की आपले शिक्षक कसे असतील? पण सुदैव असं की, कानावरती आलं की, घाबरायचं कारण नाही यावर्षीच नवीन स्टाफ या कॉलेजला भरल्या गेला आहे. थोडा मनाला धीर आला. पहिल्या दिवशी कॉलेजला गेली. पहिली तासिका सुरू होताच मला बर वाटायला लागलं की नाही या कॉलेजच तत्वच आहे. “साधी राहणी उच्च विचारसरणी” हाच बोध मी घेतला. खुप छान वाटलं असं वाटलं आपण सरळच मार्गाने प्रवास करतोय. कुठल्याच विषयाच काठिण्य जाणवतच नव्हतं. नेहमीच शिक्षक आपल्याला शिकवतात याचा भासच होत नसतो. कारण शिक्षकही विद्यार्थ्यांप्रमाणे राहतात. अतिशय खेळीमेळीचं वातावरण कॉलेज सुरू होण्यापासून तर संपण्याच्या कालावधीत असते. प्राचार्य प्रत्येक वर्गाची पाहणी करतात आणि तासिका नियमित चालू असतात. नानाविध कार्यक्रम कॉलेजमध्ये घेतले जातात. आणि त्यातूनच विद्यार्थ्यांना चालना मिळत असते. विशेषतः आनंद एवढाच नाही तर अकरावी-बारावी मध्ये जे बघितलं नाही ते मी या महाविद्यालयात बघते आहे. मित्र-मैत्रिणीप्रमाणे विद्यार्थ्यांवर प्रकाश टाकणारे शिक्षक आणि शिक्षिका यांचे मोलाचे सहकार्य असेच सदैव राहो. त्याबद्दल सर्वांचे ऋणी राहिल.

आई

– सागर योगराज ढोपरे
बी.ए.-१

स्वामी तिन्ही जगाचा आईविना भिकारी. 'आ' म्हणजे आत्मा आणि 'ई' म्हणजे ईश्वर या दोन्हीचे मिलन म्हणजे आई.

हे अगदी खरे आहे ते! आईच्या प्रेमाला कशाची तुलना नाही. कुणापुढेही न वाकलेला जगज्जेता सिकंदर आपल्या आईसमोर नतमस्तक होत असे. महाराष्ट्राचे स्वराज्य संस्थापक शिवाजी महाराज हेही श्रेष्ठ मातृभक्त होते.

वात्सल्याचे स्वरूप सर्वत्र सारखेच आढळते. त्यात गरीब, श्रीमंत, श्रेष्ठ, कनिष्ठ असा भेदभाव नसतो. श्रीमंत आई आपल्या मुलाचे जेवढे लाड करील त्या सुखसोई गरीब आई आपल्या लेकराला देवू शकत नाही हे खरे, पण म्हणूनच काही तिच्या मुलाचे मोल कमी ठरणार नाही. वात्सल्याची अनेक उदाहरणे आपल्या सर्वांच्या परिचयाची आहे. चार घरी हिंडून भाकर-तुकडा गोळा करून आणणारी भिकारीन

स्वतः उपाशी राहते पण आपल्या लेकराला तो ओला कोरडा तुकडा आधी भरविते. प्रसंगी अपत्य रक्षणासाठी आई आपल्या प्राणाचीही बाजी लावते. इतिहासातील याचे जिवंत स्मारक म्हणजे रायगडावरील हिरकणी बुरूज.

आई आपल्या लेकरासाठी काय करित नाही? ती त्याला जन्म देते ऐवढेच नव्हे तर सर्वस्वी परावलंबी असलेल्या आपल्या बाळाला ती नयनांचा दिवा व तळहाताचा पाळणा करून त्याचे संगोपन करते. कोमल मन फुलविते आणि त्यावर संस्कार घडविते. आईचा विशेष सहवास न लाभलेल्या दुदैवी बालकाला ह्या साऱ्या सौभाग्याला वंचित व्हावे लागते. शिवबा, विनोबा, बापूजी या साऱ्यांनी आपल्या यशाचे श्रेय आपल्या आईलाच दिले आहे. बापूजी तर आपल्या आत्मवृत्तात सांगतात एक माता ही सहस्र शिक्षकापेक्षा श्रेष्ठ आहे. अपंग मदंबुद्धी कसेही बालक असले तरी

आई आपली माया पातळ करित नाही. किंबहुना अशा बालकाबद्दल तिला वाटणारा कळवळा अधिक उत्कंट असतो.

आईच्या श्रेष्ठत्वाची कसोटी लागते ती कुपुत्राच्या बाबतीत कारण आईशिवाय असा दुर्गुणी मुलांचा अन्य कोणी सांभाळ करणारी नसते. घरीदारी सर्वत्र तीला अपमान सोसावा लागतो, प्रत्यक्ष जन्मदाता पिता ही त्या पुत्राला घराबाहेर काढतो. अश्या वेळी ती आई मात्र आपल्या कुपुत्राला जवळ करते.

आईचे हे अनेकविध उपकार आपण कधीही फेडू शकत नाही. आपल्या वृद्ध मातापित्याची सेवा करणे ही काही अंशाने

त्या ऋणाची परतफेड म्हणता येईल. पण ती फारच थोडी, कारण खरं तर तो आपल्या कर्तव्याचाच भाग असतो. पण आपण आपली प्राचिन भारतीय संस्कृती विसरून ज्या आईने आपल्या रक्ताच दूध करून आपल्या बाळाला पाजले ज्या आईने स्वतः उपाशी राहून मात्र आपल्या मूलाला पोटभर जेवण दिले. ती आई घराचा दिवा बनून सर्व घराला उजेळ देत असते. पण या उपकाराची आपल्याला जाणीव नसते.

आपण अशिक्षित माता-पित्याचे शिक्षित मूल आहोत. आपण दोन-चार वर्ग जास्त शिकल्याने आपण त्यांच्यापेक्षा समजदार आहोत हे आपण समजतो. त्यामुळे आपण आपल्या आईसोबत प्रेमाचे दोन शब्दही बोलत नाही. साने गुरूजी म्हणतात कि, 'आईने पाठीवरून न प्रेमाणे हात फिरवून केलेला उपदेश हा साऱ्या ग्रंथातील ज्ञानापेक्षा पवित्र आहे'.

आपल्या आई बाबाला वाटते की, आपला मुलगा चांगल्या नोकरीवर लागावा म्हणून चांगल्या मोठ्या शाळेत टाकतात. आपले जन्मदाता आई-बाबा हे शेतात अहोरात्र कष्ट करतात. जर आपले धोतर, लुगडे किंवा साडी फाटलेली असेल तर दुसरी घेणार नाही पण त्यालाच ठेगरा लावून शिवून घालत असते, जर दात घासण्याचा मंजन जर संपला असेल तर मीठाने किंवा कोळशाने दात घासतात पण जर आपल्या मुलाने जर पैसे मागीतले तर काहीही विचार न करता पैसे पाठवत असते. पण

आपण त्या पैश्याने त्याचवेळी आपल्या मित्राला पार्टी देतो, खरी चारतो, दारू पाजतो, सिगारेट फूंकतो. माझ्या मते सर्वच मुले असे नसतात. साने गुरूजी म्हणतात की, 'घाम गाळल्या शिवाय दामाची खरी किंमत समजत नाही' जेव्हा दामाची खरी किंमत कळते तेव्हा मात्र वेळ गेलेली असते.

आईचे कृपाछत्र एवढे विशाल आहे की, सात वेळा काय शंभर वेळा जन्मुनही ते फिटणार नाहीत. जननी हे दैवत असे असामान्य आहे की, कोणत्याही फळाची अपेक्षा न करता ते आपल्यावर कृपाप्रसादाची खैरात सदैव करत असते म्हणून तर प्रत्यक्ष भगवान रामचंद्रांना स्वर्गापेक्षाही आई श्रेष्ठ वाटत होती.

आईची थोरवी जेवढी सांगावी तेवढी थोडी! म्हणूनच आपल्याला आधार देणाऱ्या धरतीला आपण धरतीमाता म्हणतो. अन्नाला अन्नलक्ष्मी म्हणतो. आपल्यावर कुठलेही संकट आले की, आपल्या तोंडून आई ग! असा उद्गार आपल्या आईवरील प्रेमाची पावतीच देतो. आई आपल्या मुलांची सर्वतोपरी काळजी घेते. आयुष्याचा योग्य मार्ग दाखविते. कोणत्याही आईला आपल्या मुलाची प्रगती पाहून आनंदच वाटतो. त्याने उत्तरोत्तर प्रगती करावी यातच तिला धन्यता वाटते म्हणूनच म्हटले जाते -

'आईसारखे दैवत साऱ्या जगतामध्ये नाही'

मनुष्य जीवनामध्ये कितीही मोठा होईल. आयुष्यातील अडचणींच्या पर्वतावर मात करून यशाचे शिखर काबीज केले तरी देखील आईने दिलेल्या जीवनाचे ऋण फिटत नाही. तिने दिलेल्या अनमोल आयुष्यामुळेच हे सुंदर जग आपल्याला पाहायला मिळाले. म्हणूनच आई-वडीलांचे उपकार कधीही विसरू नये.

काही कृतघ्न करंटे ही परतफेड पैश्याने करून पाहतात आणि वृद्ध माता-पित्यांना वृद्धाश्रमाचा रस्ता दाखवितात. म्हातारपणी मातापिता आपल्या मुलांच्या प्रेमाच्या सावलीत विसवण्यासाठी आसुसलेली असतात. तसेच आज छोट्या कुटूंबाच्या गरजेमुळे वृद्धमातेला सांभाळण्यास नकार देतात. तिला निराधार केले जाते. एक माता आपल्या कितीही मुलांवर एकसारखे प्रेम करते, त्यांची दुखणी-खुपवी काढते. त्यांचा सांभाळ करते.

पण तिची चार ते पाच मुले मिळून देखील आपल्या एका आईला सांभाळू शकत नाही. म्हणूनच आईचा मान ठेवला पाहिजे.

पण ज्या मुला-मुलींजवळ आई-बाबा (जन्मदाता) नाही त्याचे हाल काय होत असेल ? त्या मुलांचा आई म्हणण्याचा अधिकार कोण हिरावून घेतला आहे ? त्या मुलांना घर पण पागलखाना वाटत असते व आपल्या जीवनाला काहीच अर्थ नाही असे मी म्हणतो कारण ह्या जगामध्ये सर्व स्वावलंबीन असतात ते फक्त आपल्या मूलाचच बघत असते. जर दुसऱ्याचे मुल जर आले तर त्यांना हाकलून देत असतो. हे खर आहे. आपल्या दारात जर आपण पाळलेला कुत्र्या व्यतिरीक्त दुसरा कुत्रा आला असेल तर त्याला मारण्यासाठी काठी घेवून धावत असतो.

ही मुल आपली आई कोठे आहे ? हे दृश्य या एका कवितेत व्यक्त केले व ते मूल रडत असत असते.

'आई' ! म्हणोनिकोणी । आईस हाक मारी ।
ती हाक येई कानी । मज होई शोककारी ।
नो हेच हाक माते । मारी कुणी कुठारी ।
आई कुणा म्हणूमी । आई घरी न दारी ॥
ही न्यूनता सुखाची । चित्ता सदा विदारी ।
स्वाम्ही तिन्ही जगाचा । आई विना भिकारी ।
चारामुखी पिलांना । चिमणी हळूच देई ।
गोठ्यात वासरांना या चाटतात गायी ।
वासल्य हे पशूचे । मी रोज रोज पाही ।
पाहुन अंतरात्मा व्याकूळ मात्र होई ॥
वात्सल्य हे माऊलीचे । आम्हा जगात नाही ।
येशील तु घराला । परतून के धवागे ।
दवडू नको घडीला । ये-ये निघून येगे ।
आणिन आरतीला । हे सुर्य, चंद्र, तारे ॥

या कवितेतील दृष्यांमधून माझी आई कुठे आहे ? हे मी बघत असतो पण माझ्या आईने दिलेल्या प्रेमाची प्रतिमा दिसते पण मला आई कोठेही दिसत नाही. त्यामुळे मी रात्रीच्या वेळेला घराबाहेर बसून मी वर आकाशाकडे बघत असतो त्या आकाशात असंख्य तारे असतात. त्या ताऱ्यामधले सर्वांत तेजस्वी असणारा तारा म्हणजे माझी 'आई' ! ती आई रोज मला पाहात असते.

साधना म्हणजे काय ?

- शैलेश पडाळ
बी.ए. भाग ३

‘साधना हा शब्द सर्व विद्या आणि कला यांच्यातला परवलीचा शब्द आहे. तो केवळ आध्यात्मिक क्षेत्रापुरता मर्यादित नाही. तो जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांना व्यापणारा नि तरीही पुरून उरणारा शब्द आहे. कोणालाही व्यक्तित्व निर्माण करावयाचे असेल तर साधना करावीच लागते. कोणत्याही अलौकिक पुरूषाचे (म्हणजे यात स्त्रियाही आल्याच) चरित्र वाचा. त्याच्या अलौकिकत्वाचा गाभा त्याच्या केलेल्या कठोर साधनेत असतो. साधना विशुद्ध तर फळेही विशुद्ध. साधना जितकी मूल्यगर्भ, तितकी त्याची जाणीवही मूल्यगर्भ. म्हणून साधना शब्दाची व्याप्ती अथांग आहे. साधना या शब्दाची निश्चित व्याख्या यामुळे करता येत नाही.

संगीताच्या क्षेत्रापुरते बोलायचे झाल्यास साधना ही सतत सुरू असलेली प्रक्रिया आहे. जी आतून येते ती साधना. गुरूने सांगितलेल्या वेळेतील तेवढ्या वेळेची स्वरक्रिया म्हणजे रियाज. साधना नित्य असते. रियाज प्रासंगिक असतो. संगीताच्या क्षेत्रात नाव झाले तरी साधना करावीच लागते. रियाज मैफलीपुरता केला तरी चालतो. साधना स्वात्मभावाला जन्म देते. रियाज शैलीचे अनुकरण करतो. साधना स्वयंभू असते. रियाज काहीसा परभूत असतो. साधनेत सहज बैठक बसते. रियाजाला बैठकीत बसावेच लागते. साधना सहजशक्ती आहे. रियाज काहीसा नाममात्र, तर काहीसा सक्तीचा आहे. साधना सांगावी लागत नाही. रियाजाला वेळ असावीच लागते. पहाटे उठल्यानंतर (पूर्वी) स्नान-संध्या-पूजा नि साधना असा क्रम होता. प्राधान्याने रियाजात असा क्रम असेलच असे नाही. (याला काही सामान्य अपवाद सोडून द्या. अपवादाने नियम सिद्ध होतो.) हा फरक एवढा काटेकोर घ्यायचा नाही. काही ठळक नोंदी घ्यायच्या. त्यातून मुख्यतः दोन्ही शब्दांतला भावार्थ काटेकोरपणे जाणून घ्यायचा इतकेच. तसे साधना आणि रियाज हे दोन्हीही शब्द समानार्थी आहेत ; पण त्यांतला सूक्ष्म फरक आपण ध्यानात घ्यायला हवा. साधनेला एक प्रकारची विशिष्ट शुचितेची बैठक आहे. रियाजाला व्यावहारिक बैठक

आहे. गुरूने जेवढे दिले तेवढे करणे म्हणजे रियाज. मनातून वाटल्यानंतर जे उत्स्फूर्तपणे येते ती साधना असते. म्हणून साधना हा कलावंताचा आत्मा आहे.

संगीतातील साधना म्हणजे सर्वात्मक ईश्वराची पूजा आहे. स्वरांतून साधक ईश्वराशी साक्षात संबंध प्रस्थापित करतो. तो मनापासून स्वर लावतो. तो स्वर लावतालावता तद्रूप होतो. स्वर पुन्हा-पुन्हा आळवितो. ही त्याची आळवणी म्हणजे नवविधा भक्तीच असते. कशी? बघा हं. स्वर लावतांना तो ऐकतही असतो. म्हणून श्रवणभक्ती होते. स्वरांचा विशुद्ध भावानुभव त्याच्या आंतरिक चैतन्यातून स्पंदतो. म्हणून ही किर्तनभक्ती. त्याच-त्याच स्वरांची आळवणी तो स्मरणपूर्वक करतो,

म्हणून ती स्मरणभक्ती. स्वरांच्या तारसप्तकापासून तो खर्जापर्यंत स्वरांची आवर्तने, नादब्रह्माच्या पायापर्यंत जातात हीच पादसेवनभक्ती. स्वरांची नित्य आळवणी करून त्या स्वरांचे अखंड स्मरण मनातून करणे नि स्वर सुरेलपणाने पुनःपुन्हा लावणे ही अर्चनभक्ती. स्वर हे नादब्रह्माचे अंश आहेत असे मानून स्वरांना साधनेद्वारे सतत आळवून-आळवून नमस्कार करणे ही वंदनभक्ती. या नादब्रह्माचा मी दास आहे असे मानून केलेली स्वरसाधना म्हणजे दास्यभक्ती. स्वरांशी जीवाचे मैत्र अखंड ठेवणे ही सख्यभक्ती. स्वरसाधनेतून अंतरंग नादब्रह्माला सांगणे ही आत्मनिवेदनभक्ती. अशी ही संगीत साधनेतील नवविधा भक्ती आहे.

साधना करतांना ठळक बाबी पाळणे आवश्यक आहे. त्यातील काही अशा : ब्राह्ममुहूर्तावर उठावे. पूर्वेस आसन घालावे. आसन शक्यतो मृगाजिनाचे असल्यास उत्तम. नाहीतर जे असेल ते. पद्मासन घालावे. नासिकाग्र दृष्टी काही वेळ करावी. मग डोळे मिटावे, दीर्घ श्वास घ्यावा. ध्यानात जावे. उपास्यदेवतेची प्रतिमा आणावी किंवा सद्गुरूंची प्रतिमा आणावी. प्राणायामाच्या भावात प्रतिमास्मरण कमीतकमी पंधरा मिनिटे करावे. ध्यान नंतर सावकाश उघडावे. ध्यानात शरीर हलके होते ते एकदम सैल सोडू नये. हळूहळू सोडावे. मग स्तोत्र म्हणावे. अष्ट दिशांना वंदन करावे. उभे राहावे. स्वतःभोवती तीन प्रदक्षिणा कराव्यात. मग खाली बसून जे काय आपले वाद्य असेल, त्याला नमस्कार करावा. वाद्यावरून आईच्या मायेचा हात फिरवावा.

पुन्हा वंदन करावे नि मग प्रसन्न मनाने साधनेला आरंभ करावा. या सगळ्या शुचित्वाचा परिणाम संगीतसाधना शुद्ध नि सुरावर आपोआप जायला लागतो. कालांतराने आपण गात नाही, 'तोच' गातो, असा काय सूर येतो, त्यालाच माहीत. ही त्याचीच 'देन' असते. म्हणून योगशास्त्रातही संगीतसाधनेला महत्त्व आहे. नाथयोगी काय, दत्तयती काय, ब्रह्मीभूत महाराज काय, हे सारे उत्कृष्ट गायक-वादक-नर्तक होते. दत्तात्रेय तर ज्ञान-ध्यान-गान हीच त्रिगुणात्मक मूर्ती होती. भगवंताच्या बासरीने गोपींची ज्ञानोत्तर भक्ती सतत उंचीवरच ठेवली. रूद्राचा ताल, ब्रह्माचा स्वर, आणि विष्णूची लय यांनी मिळून संगीतसाधना अध्यात्मात आणि जीवनात परमोच्च स्थान मिळवून बसली आहे. हे आजही आपल्या अनुभवास येते.

साधनेतला अत्यंत मोठा घटक गुरू. गंडाबंधन. यातल्या विधीला प्रतीकात्मक अर्थ आहे. गंडा बांधणे म्हणजे साधनेचा पाया घालणे. आता या पायावर जेवढे शिकता येईल, तेवढे मधुकर वृत्तीने सर्वत्र वेचून वेचून माधुकी मागून शिकणे याला 'गंडाबंधन' म्हणतात. साधना जरी आतून येत असली, तरी साधनेला वळण देणारा गुरू लागतोच. काही साधनेत श्रेष्ठ साधक स्वतःच गुरू होतात. हा साधनेतला ज्याचात्याचा अधिकार असतो. तो प्राप्त करूण घेणारेही अनेक आहेत. त्यांनाही मार्गदर्शन करता येते. पण साधनेला गुरूकृपेची जोड लाभली की ती साधना ईश्वरी अधिष्ठान व्हायला लागते. बापू भटजी महाराजांच्या स्वरातून चैतन्याचे स्पंद येत. पं.विष्णू दिगंबर पलुसकरांच्या श्वासातून रामनाम यायचे. याचा अर्थ, ही साधनेची परमोच्च परिणती आहे. गुरू हा साधनेला मार्गदर्शन करतो. योग्य दिशा दाखवितो. आणखी शक्ती देतो. आत्मबल वाढवितो. म्हणून गुरूचे स्तोम न माजवता गुरूभक्तीच्या माध्यमातून संगीत साधना सातत्याने करणारा साधकच असतो. कुमार गंधर्व गाययोगी होते. पं.अभिषेकी स्वरयोगी होते. भीमसेन मैफलयोगी. या साऱ्यांची गुरूभक्ती आणि संगीतसाधना निःसंशय अपूर्व होती. म्हणून योग्य गुरू साधनाकाळात मिळणे हेही सुकृत असते. ते काहींनाच सुदैवाने लाभलेले असते.

सत्संग हा संगीत साधनेला आवश्यक असतो. आपल्यापुरती गुपचूप नुसती साधना करता येत नाही. या साधनेचे प्रात्यक्षिक त्यातल्या समकालीन धुरीणासमोर सादर करावे लागते. याला सत्संग म्हणतात. अभ्यास - मनन - चिंतन - प्रकटन - धारणा - ध्यान - आत्ममग्न - शुचिता - समाधी. असा हा संगीतसाधनेचा अष्टांगयोग आहे. हा

योग सत्संगतीतून जमतो. सत्संगात अनेक ग्रंथवाचनांचे संदर्भ तर मिळतातच. परंतु जे आपल्याला दहा ग्रंथांच्या वाचनातून (कधीकधी) मिळणार नाही ते काही क्षणांत सत्संगातून लाभते. सत्संग अशा ताकदीचा पाहिजे. साधकापेक्षा तो काकणभर जास्तच हवा. सत्संग नवेपणा देतो. नव्या विचाराला, नव्या रागाच्या बांधणीला प्रवृत्त करतो. आपल्या आवाजाच्या आतला आवाज गुरूकृपा व सत्संग यांच्यामुळे ऐकता येतो. साधनेत साधक अधिक रममाण होतो. 'गुण गाईन आवडी । हेचि माझी सर्व जोडी' अशी अवस्था येते. 'माझे भक्त जेथे गाती । तेथे तिष्ठतु मी नारादा' हे आश्वासन यात आहे. सत्संगाने स्वरांमधले देवत्व समजते. मनाच्या कक्षा विस्तारतात. निर्भय वैष्णव होतो. आत्मशक्ती नवी होते. विचारांना वळण लाभते. सूर पक्का लागतो. गाण्याला बैठक मिळते. अभ्यासाला दिशा येते. रसिकांची श्रवणेंद्रिये तृप्त होतात. या साऱ्या गोष्टी सत्संगातून दिसून येतात.

संगीतसाधना हठयोगापेक्षाही अवघड आहे. 'गायनाचे रंगी । अद्भुत शक्ती याचे अंगी । हे तो देणे तुमचे देवा । घ्यावी अखंडित सेवा ।' तुकारामाच्या या उक्तीनुसार आपण विशुद्ध मनाने गाण्याला सामोरे गेलो, की त्यातला अवघडपणा संपतो. शुद्ध भावातून सहज स्वर लागतो. पूर्वी गुरूकुलात राहून साधना करायची जी पद्धत होती, ती चांगली होती. शिष्य चोवीस तास गुरूच्या सानिध्यात असायचा. ती संपूर्ण साधना व्हायला बाकी घरचा अडसर नव्हता. घरात बाकीची व्यवधाने फार असतात. म्हणून गुरूकुल, म्हणून आश्रम. यातून पक्का साधक तयार होई. तो साधना निष्ठेने करी. त्यांची निष्ठा कधी 'फी' शी नव्हती. क्लास एअरकण्डिशन्डच हवा हीही अट नव्हती. ते जगले ते आपापल्या साधनांच्या मस्तीत मस्त होते. या साधना त्यांनी लोककल्याणार्थ राबविल्या. या साधना विकल्या नाहीत. किंवा साधनांचा बाजार मांडून कसलाही माल खपविला नाही. जे साधनेतून आले तेच गायले. त्या वेळचा श्रोता एक जनार्दन होता. आज श्रोता जनी जनार्दन झाला आहे. त्यामुळे आवडेल तेच खपेल असे आज आहे. पूर्वी जे आतून येईल तो श्रोतरूप देवाचा नैवेद्य असेल, ही निष्ठा, श्रद्धा, जाणीव आज कमी आहे. म्हणून घराण्यांच्या संगीत मानापमानात संगीतसाधना साधनेपासून दूर जाऊन बाजारू माल भराभरा येतोय. हे निवारण्यासाठी संगीतसाधनेची नितांत गरज आहे. ती सामाजिक उद्धार करणारी महाशक्ती आहे.

जीवन म्हणजे काय ?

- कु.रोशनी गोडाम
बी.कॉम.भाग-१

खरोखरचं अवघड प्रश्न आहे ना? खरचं आपण कधी विचार करतो का? आपण का जगतोय? कशासाठी जगतोय? कधी न कधी या सर्वच गोष्टींचा अंत होणार असतो हे आपल्याला माहिती असते. तरी आपण हे जीवन जगण्यासाठी किती धडपडतो. प्रत्येक दिवस उगवतो अन् मावळतो. या प्रत्येक दिवसात काही ना काही आपल्या मनाविरूद्ध घडते. जीवन कसे जगावे हे आपल्याला माहित नसते. अनुभव येत असतो. पण त्या आनंदात सीमा राहत नाही. कारण जीवनात कधी दुःख येतात पण आपण त्याचा स्वीकार करतो कां? कारण आनंद म्हटला तर दुःख येणारच. जीवनात वाईट प्रसंग आले तर खचून जायचं कां? जगात कितीही श्रीमंत माणूस असला तरी त्यांच्या जीवनाला दुःख हे राहतातच. कारण आनंद कधी पैशाने विकत घेऊ शकत नाही?

माणसाला जन्म एकदाच मिळतो व त्यात जीवन जगावे लागते. तरी काही वेळा सुंदर अनुभव येतो व आपल्याला आनंद होतो. तर काही वेळा अनपेक्षित वाईट घडते तेव्हा खुप दुःख होते. पण अस वाटतं की जीवन म्हणजे सुख-दुखाच्या ऊन पावसाचा खेळ पण कधी कधी एखादयाच्या आयुष्यात सुखापेक्षा दुखानेच प्रसंगी अधिक येत राहतात. खरचं काही व्यक्ती जीवनात सुख हे उपभोगू शकत नाही. त्याच्या वाट्याला नेहमीच दुःख येतात. तरी ते जीवन जगतातचं ना! मग आपण का असं वागतो. आपल्या जीवनात जरी दुःख असलेल्या व्यक्तीने जीवनाला काय म्हणावे? अनुकूल परिस्थितीपेक्षा प्रतिकूल परिस्थितीत आपण कसं जगतो? आनंदात तर सगळेच जगतात, आपण दुःखात जगायला शिकलो पाहिजे, जी व्यक्ती जीवनात दुःखी असेल तर तीला आनंदी ठेवायला पाहिजे. अर्थातच हे सोपे नाही. दुःखी व्यक्तीला सुख केव्हा मिळेल, जीवनामध्ये दुःखाचा सामना करायला शिकले पाहिजे.

जहाँगीर रतनजी टाटा

- कु.सोनू धर्मराजजी खाकसे
बी.कॉम.भाग-२

जहाँगीर रतनजी दादाभाई टाटा यांचा जन्म २९ जुलै १९०४ ला पॅरीस येथे झाला. ते सुनी आणि आर.डी.टाटा यांचे ज्येष्ठ पुत्र होते. ते भारताचा महान उद्योगपती बनण्याकरता वाढत गेले. यांच्या मोठा श्रेय त्यांच्या वडीलांना म्हणजेच रतनजी टाटा

यांना आहे. ज्यांनी आपल्या मुलासाठी एका स्वप्नाचे संगोपन केले. यद्यपि, जे आरडी फ्रेन्च सैन्यात जाण्यास इच्छुक होतो. रतनजी टाटा याने त्याला मुबईत परत बोलावले. जे आरडी आपल्या वडीलांचा धंदा स्विकारण्या ऐवजी स्वतःची क्रॅम्ब्रीजची

शिक्षा पूर्ण करण्यास इच्छुक होते. यद्यपि, त्यांच्या वडिलांचा दीर्घ प्रयत्नामुळे शेवटी त्यांना टाटा कंपनी बरोबर सहभागी व्हावे लागले.

जे आरडी दिसंबर १९२५ ला एक नवशिक्या म्हणून टाटा कंपनीत दाखल झाले. त्यांना अनेक अडथळ्यांचा सामना करावा लागला. त्यांच्या बरोबर विशिष्ट शैक्षणिक योग्यता, एखादया विद्यापीठ डिग्री किंवा उद्योगाचा काही ज्ञान नव्हता. त्यांच्या प्रगतीच्या मार्गात विद्यापीठ शिक्षेचा अभाव याने आपल्या सामान्य परिश्रमाचा प्रयासाने, महान दृष्टीकोन आणि एकाकी निष्ठा यांचे द्वारे टाटा सन्सचा अध्यक्ष म्हणून पदभार सांभाळले.

टाटा आयरन एन्ड स्टील कंपनी लिमिटेड सर्वात मोठी आणि कदाचित सर्वात कठीण जबाबदारी होती. ज्याला जे आरडी यांना पार पाडायचे होते. याची एक परंपरा, एक वारसा आणि

एक इतिहास हेत. ज्यांच्या त्यांना काळजी घ्यायची होती. ते मुख्यतः कंपनीच्या बुद्धीमान लोकांच्या सल्लेवर विश्वास करत. पण ते आपल्या अंतःप्रेरणा यांना शेवटचा निर्णय घेत असे. सुरुवातीला टिस्कोला अनेक बरे वाईट परिस्थितीचा सामना करावा लागला.

जेआरडी यांची पहिली आवड विमानोड्डाण होती. त्यांना उडण्याची उत्कंठा होती. त्यांनी १९२९ साली पायलटचा लायसंस प्रा प्राप्त केले.

१५ ऑक्टोबर १९३२ रोजी जेआरडीच्या कराची येथून मुंबई दरम्यान विमान प्रवासाने टाटा विमान सेवा त्याची सुरुवात झाली होती. आपल्या यश किंवा अपयशासाठी कोणालाही उत्तर देण्याची गरज नव्हती. विमानोड्डाण याला राष्ट्रीयीकरण करण्याच्या विरुद्ध जेआरडी यांनी खुप प्रयासाने लढले.

नेहरू बरोबर त्यांचे चांगले संबंध वाईट झाले. नेहरूला वाटले की खाजगी विमानोड्डाणांचा राष्ट्रीयीकरण राष्ट्राच्या हितासाठी होता.

टिस्कॉ आणि विमानोड्डाण त्यांच्या व्यतिरीक्त टाटा समुहाने हॉटेल, ट्रक, सोडा, ऍश आणि इतर रसायने प्रसाधन, इंजिन, चहा, औषध, एअर कंडीशनर इत्यादी सारख्या अनेक व्यवसायात प्रवेश केले.

व्यवसाय व्यतिरीक्त जेआरडी यांनी वेगवेगळ्या सार्वजनिक विषयात आवड होती. त्यांनी १९५६ साली संयुक्त राष्ट्र बरोबर संयुक्तपणे इंटरनेशनल इंस्टिट्यूट ऑफ पॉपुलेशन स्टडीज याची सुरुवात केली. तिथे श्रीमंत आणि गरीब यांच्या समान उत्साहाने उपचार केले गेले.

जेआरडी यांना कठीण परिश्रमावर विश्वास होता. १९५५ साली त्यांना पद्म विभूषण हा सम्मान दिला गेला. आपल्या पुतण्या रतन टाटा याला मार्ग देण्याकरीता जेआरडी याने आपले साम्राज्य सोडून दिले. ८६ वर्षांचे परिपक्व आयुष्यात जिनिव्हा येथे जेआरडी यांचे निधन झाले.

नव्हे आशेने ते प्रयत्नाने

– शुभम शेंडे

बी.कॉम.भाग -१

हे लक्षात घ्या, योद्ध्यांची रनभूमी, संतांची

कर्मभूमी, विद्वानांची जन्मभूमी आणि क्रांतीकारांची मातृभूमी म्हणजे महाराष्ट्र! त्याग, शौर्य, धैर्य आणि नेतृत्व असलेल्या या मातीवर जर आपण स्वतःला अपयशी, अनलकी, कमनशीबी मानत असाल तर हा आपला कमकुवतपणा आहे.

आपण सर्वच गोष्टी आशेवर ठेवल्या तर आपल्याला त्यामधून एकही गोष्ट प्राप्त करता येणार नाही. त्यामध्ये प्रेम असो की यश ते केव्हाच मिळणार नाही. म्हणून आपण प्रयत्न करावे, पण ते प्रयत्न आशेवर नसावेत.

यश प्राप्त करतांना अपयश येण्याचे कारण म्हणजे आशा! सुखांमध्ये दुःख निर्माण करणारी घटना म्हणजे आशा! प्रेमांमध्ये द्वेष निर्माण करणारं वादळ म्हणजे आशा! एकामागून एक संकट येण्याचे कारण म्हणजे आशा! गुन्हांची पुनरावृत्ती प्रकट होण्याचे कारण म्हणजे आशा! आणि जिंकलेल्या व्यक्तिला हार मिळण्याचे कारण म्हणजे आशा!

या जगामध्ये शंभर टक्के लोकांवर आशा करणे म्हणजे मरणाला सामोरे जाण्यासारखेच आहे. कारण आपल्या सारख्या प्रत्येक व्यक्तीला माहित असेल किंवा त्यांच्या सोबत कधीतरी असे नक्कीच घडले असेल की, जेथे ठेवली आशा तेथे मिळाली निराशा.

जेथे 'जे' घडायला पाहिजे तेथे 'ते' घडत नाही आणि त्यामुळे माणसाची मानसिकता थोडी खालावतेच त्याला असा भ्रम होतो की, आपण जीवाचं काहीतरी वाईट करावं, पण असे करणे म्हणजे प्रयत्नालाही लाजवण्यासारखे होईल. कारण माणूसच नाही राहीला तर त्याचे प्रयत्नही नसणारचं!

एका वैज्ञानिकाने बरोबर म्हटले की, आत्महत्या हा तात्पुरत्या समस्येवरचा अगदी शेवटचा उपाय आहे. का बरं त्या वैज्ञानिकाने असे म्हटले असेल? याचा विचार कधी आपण केला का? यांच्यावर जर आपण थोडासा भर दिला, तर लक्षात येईल की, आत्महत्या मनुष्य अपयश आल्यानेच करतो. कारण त्यांनी फक्त त्या गोष्टीची आशाचं केली असते. प्रयत्न तर यशस्वी लोकांनीच केले असतात.

विचारून बघा, यशाच्या शिखरावर पोहोचलेल्या त्या

व्यक्तीला, त्यांनी कधी कोणत्या गोष्टीची आशा केली का म्हणून? तेव्हा ते तुम्हाला एकच उत्तर देतील, आशा तर केलीच, पण पूर्ण करण्यासाठी प्रयत्नसुद्धा केलेत. म्हणून ते यशस्वी झालेत आणि आम्ही मागेच राहिलो.

काही लोकांना असे वाटते की, आम्ही प्रयत्न सुद्धा करतो, पण आम्हाला यश का मिळत नाही? याचं फक्त एकच कारण असते, आम्ही प्रयत्न तर करतोच पण ते सुद्धा आशेने! म्हणून आम्ही अपयशी ठरतो.

“आधी हाताला चटके मग मिळते भाकर”

बहिणाबाई चौधरी वरील ओळीतून सांगतात. ‘भाकरी खायला मिळविण्यासाठी आधी ती तव्यावर भाजतांना हाताला लागणारे चटके सहण करावे लागतात.’

सतत कष्ट केले तर असाध्य गोष्टी सुद्धा साध्य होतात. कष्ट घेतले नाही तर तेच काम निष्फळ ठरते’.

समर्थ रामदास स्वामी म्हणतात “प्रयत्नाने सर्व साध्य होते” पण त्यासाठी आधी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

प्रयत्नाने वाळूचे कण रगडून त्यातून तेल काढणेही शक्य होते. अशा अर्थाने ‘प्रयत्ने वाळूचे कण रगडिता तेलही गळे’ अशी उक्ती आहे. जे असाध्य आहे. तेही प्रयत्नांनी साध्य होते. असे तुकाराम महाराज म्हणतात. पण त्यासाठी सतत कष्ट, परिश्रम आणि प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. एखादी गोष्ट अवघड आहे म्हणून त्यासाठी प्रयत्न न करणे हे सर्वथा चूकीचे आहे.

एडिसनने विजेच्या दिव्याचा शोध लावण्यासाठी नऊ हजारवेळा प्रयत्न केले. तेव्हा तो सफल झाला. आपल्या प्रयोगात मृत्यू येण्याची शक्यता आहे हे माहित असून देखील रेडियमचा शोध लावणाऱ्या मादम क्युरीने प्रयत्न चालूच ठेवले. हेलन केलरने स्वतःच्या अपंगत्वावर विजय मिळविला. ही प्रयत्नांची पराकाष्ठा आहे. भगीरथाच्या अविरत प्रयत्नामुळे भारतखंडात गंगा वाहू लागली. मानवाच्या अथक प्रयत्नांमुळेच वैज्ञानिक युग व संगणक युग अवतरले आहे.

म्हणूनच हातपाय न गाळता प्रयत्नांती परमेश्वर ही श्रद्धा ठेवून सतत प्रयत्नाने यश नक्कीच मिळते.

पण, काही गोष्टी अशा असतात की, ज्यांच्याकडून खूप अपेक्षा ठेवतो. मात्र त्या गोष्टीसाठी प्रयत्न करतांना पाय पुढे पडतच नाही. त्या गोष्टीमध्ये मनाला असे वाटते की आपण कधी प्रयत्नच करू नये व ती फक्त आशेवरच मिळायला हवी. अशा लोकांना कित्येक

माणसांनी सांगितले असते की, त्या गोष्टीसाठी थोडे प्रयत्न तर कर? पण तरीसुद्धा ते लोक त्या गोष्टीसाठी कधी प्रयत्न करतच नाही. करतात काय? फक्त आशा! त्यामुळे ती गोष्ट त्यांना मिळू शकत नाही. ती गोष्ट म्हणजे मनातील प्रेम म्हणून मला सांगावेस वाटते की, प्रयत्न करा, करून पाहा, करत रहा, तरच आपण नक्की जिंकू.

प्रयत्न करतांना जरी आपण मेलो तर थोडेतरी जीवनात नाव होईल. पण आशेवर मरण आले तर जनतेच्यासुद्धा मनात तुमच्याविषयी काही सांगतांना आशाच राहिल. मग आशेवर झोपलेल्यांना प्रयत्नाने जागे व्हा तरच तुम्ही जागे व्हाल. नाहीतर उठतो म्हणून झोपूनच रहाल.

“यश म्हणजे एक टक्के आशा आणि ९९ टक्के कठोर परिश्रम होय”

मराठी माझी माय

– कु.पायल राजेंद्रजी थोडे
बी.ए.भाग-१

मराठी माझी माय

तिला असते शब्दाची साथ

तिला तु निरखुनी पहा

जीवनात होते तरी काय

मराठी माझी शाहीरी

ती कुणी मला वाहीली

हे आहे मराठीचं देण

मला त्यातुन आहे घेण

एक एक शब्द लिहायचा

तो मना मध्ये छळायचा

कर काही तरी म्हणायचा

मराठीचे गुणगाण गायचा

मराठीची आहे येथे खाण

तिला आहे सोन्याचा मान

कवितांची आहे येथे खान

कवीला मिळतो येथे मान

मराठी माझी मातृभाषा

मनात भरते आशा

तिला दयावा सर्वांनी मान

ती आहे महाराष्ट्राची शान

वडीलांची माया

– कु.शुभांगी मानेकर
बी.कॉम. भाग – १

आईवद्दल अनेकांनी लिहिलं, देवापासून ते साहित्यिकांपर्यंत सर्वांनिच आईची महती गायिली आहे. “आई” हा शब्द असेल तर त्या शब्दाचा अर्थ म्हणजे बाप आहे. तसे पाहिले तर बापच आईला अर्थ देतो. घरातल्या अर्थार्जनापासून ते घराला अर्थ म्हणजे महत्व इथपर्यंत अर्थ देण्याचे काम हे वडीलच करतात.

आई वडीलांची माया आपल्यावर किती असेल त्याला तर मोजमाप नाही. मुलीला / मुलाला लहानाचे मोठे करतांना तळहाताचा पाळणा आणि नेत्राचा दिवा करून लहानाचं मोठं केलेलं असतं. आपली मुलं उच्चपदस्थ व्हावीत. थोडक्यात टॉपला जावीत

म्हणून रात्र नं दिवस बापच झुरत असतो. वडील म्हणजे आदरयुक्त भिती, बाप म्हणजे तटबंदी, समाज उन्हाचे चटके सहन करून घरी आल्यानंतर वडील नावाच्या वृक्षवटाखाली ज्यांना बसण्याचं भाग्य लाभते त्यांना हे तोपर्यंत पटत नाही.

जोपर्यंत तो स्वतः वडील होत नाही. मुलांचे अपराध पोटांत घालून त्यांच्यावर जीवापाड प्रेम करतो. त्याचं नाव बाप. या जगातल्या प्रवेशापासून ते या अवस्थेपर्यंत बापाने घेतलेल्या त्रासाचा विचार करता वडील परमेश्वर समजून आदर करावा. एवढं जरी नाही जमलं तर चालेल, कमीत कमी त्यांना वृद्धाश्रमात तरी पाठवू नये. यासाठी वडीलांनीही मुले मोठी झाल्यावर आपण लहान व्हावं लागतं तेव्हांच मेळ बसतो.

मुलगी वाचवा

– कु.शुभांगी मानेकर
बी.कॉम.भाग – १

काय रे माझा गुन्हा
सांग ना रे तूच देवा,
तुझ्याकडे माझे, दुःख मांडते
मुलगाच का रे वंशाचा दिवा ?

कोवळी आहे रे कळी मी
अजून जग नाही रे पाहिले,
उमलण्यापूर्वीच तुम्ही मला
निराधार का रे करून टाकले ?

जगामध्ये येताच
तुम्ही मला उघड्यावर टाकले,
असा अत्याचार करतांना
तुमचे मन नाही का रे दाटले ?

मुलां-मुलींकरीता
लिंग चाचणी तुम्ही रे करता,
मुलगी आहे हे कळताच
तुम्ही मला का रे मारून टाकता ?

मुलगी आहे रे मी,
मलासुद्धा जगू दया,
हात जोडूनी सांगते रे
मुलगी वाचवा, मुलगी वाचवा.

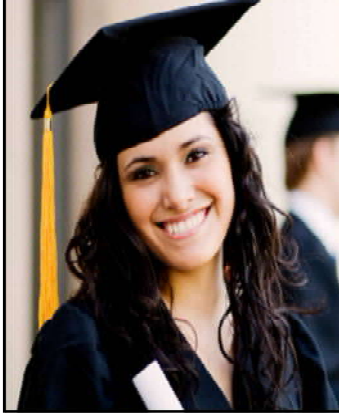
विद्यार्थ्या एवढं कर

- कु.गायत्री डवरे
बी.एससी. प्रथम सत्र

परांगण सुन आहे हे कॉलेज तुझ्याविना, रोज कॉलेजात ये, कॉलेजच्या दारात प्रवेश करतांना हसत, खेळत हर्षोल्लासात ये.

स्वागत आहे रे तुझ

या पवित्र विद्यादालनी, तंत्रज्ञानाचं दालन उभं आहे रे तुझ्या चरणी. पण, कॉलेजात आल्यावर वेळ नको घालुस रे व्यर्थ शिक्षक आहे रे तुला यशोशिखरावर नेण्यास समर्थ, विचार ना रे शंभरेक प्रश्न, भांडावून सोड ना डोक त्या शिक्षकाचे पण हे करतांनी

अनादर करू नकोस, परमेश्वराने निर्मितेल्या त्या गुरूच 'क' व 'ड' श्रेणीत तर येऊच नकोस मध्येच तुझा फायदा पास तर सर्वच होतील असा आहेच रे कायदा आणि अपयश आलं तरी विचार करू नकोस 'आत्महत्येचा' जग एवढं सुंदर आहे की, विचार येतच नाही मरणाचा. ते त भ्याडपणच लक्षण आहे. जगण असाव सिंहासारखं शेळ्यामेंढ्यासारख जगणच व्यर्थ व नेहमी उत्कृष्ण असण्यातच आहे रे अर्थ असं कोणतही कृत्य करू नकोस की अपमानाने तुझ्या माऊलीला माण खाली घालावी लाजेणे आणि तुझ्याच भविष्यासाठी राब-राब करणाऱ्या वडिलांना कडू जहर प्यावे लागेल. म्हणून एवढंच सांगते जर वाटत असेल तुला काही करावं तुझ्या आईच्या निर्वाज्य प्रेमासाठी, बापाच्या ओघळणाऱ्या घामासाठी, कळकळीने शिकविणाऱ्या गुरूच्या मानसन्मानासाठी तुला नेहमी मदत करणाऱ्या समाजासाठी तुझ्या प्रगतीसाठी तर एकच कर मनलावून अभ्यास कर, अभ्यास कर, अभ्यास कर.

आई

- हेमंत रामदासजी राऊत
बी.ए.भाग-३

मुलगा : आई! आई! आई! तु का रडत आहेस?

आई : नाय रे बाळा, मी नाही रडत रे माझा राजा.

दुसऱ्या दिवशी

मुलगा : आई! आई! आई!
!, तु रडत आहेस का?

आई : नाय रे पिल्लू,
मुलगा पुढचा दिवशी आईची पर्स पाहतो आणि त्यात त्याला एक कागद सापडतो, त्यात डॉक्टरने लिहलेलं असते कि, त्याच्या आईला कॅसर झालाय आणि ती काही दिवस जगू शकते ... (पुढच्या दिवशी

टिव्हीवर न्युज येते की पोलीसांना एक मुलगा मृत भेटलाय आणि त्याच्या हातात एक चिट्ठी होती ज्यात लिहलं होत ... 'आई मी स्वतःला मारल आहे आणि आता स्वर्गात तुझी वाट बघत आहे ..!'

आज पण उदया पण ...!!

आई साठी काय पण ...!!

जीवन

- किरण सु. राऊत
बी.ए.भाग-१

जीवन हे आहे, एक रम्य पहाट
संकटांनी गजबजलेली, एक वाढळवाट
सोनेरी क्षणाची, एक आठवण
सुख दुःखाचे, एक गोड कालवण
प्रेमाच्या पाझराची एक, वाहते सरिता
नात्याच्या शब्दांनी गुंफलेली एक कविता
जाणिवेच्या पलीकडच्या एक जागतिक गाव
यालाच आहे जीवन ऐसे नाव

ती

– नेहा न. मुळे
बी.एससी.-तृतीय वर्ष

मी व माझा मित्र दहावीची परीक्षा पास झाल्यावर शिक्षणासाठी शहरात आलो. दोघेही एकाच रूम मध्ये राहू लागलो. दोघांनीही एकाच संस्थेच्या कॉलेजात प्रवेश घेतला.

‘ती’ विषयी सांगायचे म्हणजे ‘ती’ ची व आमची भेट पानठेल्यावर गेलो असतांना झाली ‘ती’ ने पांढरी साडी परिधान केली होती. त्यामुळे ‘ती’ चे सौंदर्य खुलून दिसत होते. ओळख नसतांना सुद्धा माझा मित्र विनोद तिच्यावर फारच माळला होता. ‘ती’ ला प्रथमच पाहिल्यावर तेवढा परिचय झाला नाही. परंतू परिचय घडवून आणण्याकरीता आम्ही दररोज पानठेल्यावर येत होतो. व ‘ती’ सुद्धा नेहमीच पानठेल्यावर राहत होती. जणूकाही आमची वाटच पाहत होती.

तेव्हा आम्ही अकरावीला होतो. रात्री जेवण झाल्यानंतर आम्ही नियमित पानठेल्यावर येत होतो. विनोद ‘ती’ च्या सोबत बोलण्याचा प्रयत्न करित असे पण त्यापूर्वी ‘ती’ च्यासोबत कधीही न बोलल्यामुळे भितीच वाटत होती. विनोद तर कधी कधी ‘ती’ च्या आठवणीमुळे रात्रभर झोपतही नसे नेहमी ‘ती’ च्या विषयी आडवे उभे विचार करित असे.

आणि मग काय एक दिवस विनोद ‘ती’ च्या सोबत बोललाच. त्याचे काय बोलणे झाले ते तर मला माहित नव्हते. पण त्यानंतर तो नेहमी ‘ती’ च्या लज्जती विषयी बोलत असे नंतर तो ‘ती’ ची भेट घेण्याकरीता दिवसातून तीन-चार वेळा पानठेल्यावर जाऊ लागला व ‘ती’ च्या धुंदीत खोलीवर येऊ लागला व ‘ती’ च्या सोबत मला लुटू लागला. मी त्याला म्हटले सुद्धा असे! तुझे हे चाळे कुणी पाहिले आणि तुझ्या वडिलाजवळ सांगितले तर काय म्हणतील. तर तो माझ्यावर चवताळला. बहुतेक ‘ती’ ची नशा त्याच्या अंगात पूर्णता भिनली असावी. नंतर तो ‘ती’ ला जवळ घेऊनच झोपत असे आणि जेव्हा जाग येईल तेव्हा ‘ती’ चा आनंद लुटत असते. तो तिला व ‘ती’ त्याला सोडायला तयार नव्हती ते दोघे एवढे बेशरम

झाले होते की, ते दोघे माझ्या डोळ्यासमोर एकमेकांचे चुंबनही घेत असत. ‘ती’ दिसायला तर सुंदर होतीच म्हणा पण पांढऱ्यासाडीने अधिकच फुलून दिसत होती. एखादे वेळेस माझे पण सुद्धा ‘ती’ ची मजा लुटावयास होत होते. परंतु मी माझ्या मनावर ताबा ठेवला.

एक दिवस असाच ‘ती’ ला घेऊन तो झोपला होता आणि झोपता-झोपता ‘ती’ ची मजा लुटत होता. मी आपले तोंड दुसरीकडे वळविले तो ‘निर्लज्जम सदा सुखी’ या उक्तीप्रमाणे चालत होता. तेथे कुणीही येण्याची शक्यता नसल्यामुळे आम्ही खोलीचे दार उघडेच ठेवत होतो. परंतु त्या दिवशी त्याचे वडील अचानक खोलीवर आले. मी तर घाबरलोच आणि त्याने त्याच्या वडीलांना पाहिले आणि एका झटक्याने त्याने ‘ती’ ला दूर लोटले पण त्याच्या वडिलांनी त्या दोघांना आधीच चांगले निरखून पाहिले होते. मग काय त्याचे वडील चांगलेच रागावले म्हणाले – ‘गाढवा अकरावा वर्ग शिकला नाहीस आणि ‘ती’ च्या सोबत प्रेमाचे चाळे करतोस’.

ते म्हणाले की, आम्ही एवढे मोठे झालो तरी ‘ती’ ला स्पर्श सुद्धा केला नाही. तू मात्र ‘ती’ ला अंथरूणावर घेऊन झोपतोस आणि रागाच्या भरात त्याचे वडील आल्या पाऊलीच गावाला परतले. परंतु विनोदच्या मनावर काहीच परिणाम झाला नाही प्रेमात पडला होता ना! तो नेहमी म्हणत असे ‘प्यार किया तो डरना क्या’ पाहता पाहता आमची परीक्षा संपली व दुसऱ्याच दिवशी त्याच्या वडीलांनी त्याला गावाला नेले. बिचारा विनोद माझ्याकडे केविलवाण्या चेहऱ्यानी पाहत होता. बहुतेक त्याला म्हणायचे असेल की अजीत आता माझे कसे होईल? मला तर ‘ती’ च्या शिवाय करमत नाही आणि ‘ती’ सुद्धा काय म्हणेल. माझे गाव छोटेसे खेडे तिथे अशी सुंदरी मिळेल काय? गावाला तर नजर करणे पाप.

नंतर मी सुद्धा माझ्या गावाला परत गेलो. माझे गाव पण खेडेच होते. मी व त्यांनी नंतर गावातूनच शिक्षण चालू ठेवले. उन्हाळ्याच्या दिवसात एक दिवस असाच बसलो असतांना पोस्टमनने माझ्या हातात एक मोठा लिफाफा दिला. आतमध्ये पाहतो तर विनोदच्या लग्नाची पत्रिका, आश्चर्य वाटले. मी त्याच्या लग्नाला गेलो होतो. एकदाचे त्याचे लग्न झाले. त्याची बायको तशी सुंदरच होती. परंतु जेव्हा ती लग्न झाल्यानंतर घरी आली तेव्हा तिने पाहिले

की, विनोदराव 'ती' सोबत चाळे करतात आणि हे कोणत्या पत्नीला सहन होईल? तेव्हा बिचारी ती नवीन असल्याप्रमाणे काहीच बोलली नाही. दुसऱ्या दिवशीच तिचे वडील घ्यायला आले व नवी नवरी आपल्या (घरी) माहेरी गेली.

इकडे विनोदराव नवरी माहेरी गेली म्हणून की काय 'ती' च्या सोबत जास्तच राहू लागले. हे त्यांच्या वडिलाला पसंत नव्हे म्हणून आम्हा दोघांना नववधूला आणावयास पाठविले. तेथे गेलो असतांना सुद्धा 'ती' ह्याच्या सोबत होतीच मी त्याला म्हटले सुद्धा पण त्याचे नेहमीचेच 'प्यार किया तो डरना क्या'. त्याच्या बायकोने तेथे सुद्धा 'ती' ला ह्याच्या सोबत पाहिले. विनोदरावांना बायकोला नेण्याची घाई झाली. तशी आमची तयारी लवकरच झाली. पण ऐनवेळेवर विनोदरावांची बायको बसली रूसून. आम्हाला कारण काही कळले नाही आणि विनोदराव विचारायला तयार नाही. म्हणून मी स्वतः मध्यस्थी केली. वहिणी या नात्याने मी त्यांना विचारायला गेली आणि म्हटले.

काय वहिणी प्रथमच नाराजी?

तेव्हा वहिणीनेच मला उलट विचारले. किती दिवसापासून ह्यांची संगत 'ती' च्या सोबत आहे. माझ्या अंगाला तर घामच फुटला आणि सर्व प्रकार माझ्या लक्षात आला. पुन्हा काही विचारायची हिम्मत माझी झाली नाही. तसाच परत विनोदरावांकडे गेलो आणि झालेला प्रकार सांगितला व त्याची चूक त्यांच्या लक्षात आणून दिली आणि तोही समजला कोण बर स्वतःच्या पत्नीची संगत सोडून दुसरीची संगत धरेल आणि तीही नवीनच, म्हणून त्याने त्याच्या पत्नीला वचन दिले की, मी आजपासून 'ती' च्या सोबत राहणार नाही.

नंतर आम्ही सरळ गावाला आलो आणि ते दोघे सुखात संसार करू लागले.

माफ करा मित्र हो! कारण मी आपणास 'ती' च्या भ्रमात ठेवले. आपणास वाटले असेल की 'ती' कोणी एखादी मुलगी असेल एकदम चूक! पांढरी साडी परिधान केलेली ती सुंदरी होती 'सिगरेट'.

वेळ नाही

संकलन

– गायत्री डवरे

बी.एससी. – प्रथम सत्र

अमाप सुख आहे सगळ्यांच्या पदरात,
पण ते अनुभवायला आज वेळ नाही,
आईच्या अंगाईची जाणीव आहे,
पण आईला आज 'आई' म्हणायला वेळ नाही
सगळ्यांचे नाव मोबाईलमध्ये सेव्ह आहे
पण प्रेमाचे चार शब्द बोलायलाही वेळ नाही
ज्या पोरबारांसाठी मेहनत दिवस रात्र करतात,
त्याकडे क्षणभर बोलायलाही आज वेळ नाही
सांगेल कोण? कशाला? दुसऱ्याबद्दल
जेव्हा ईथे स्वतःकडेच बघायला वेळ नाही
डोळ्यावर आलीये खुप झोप
पण आज कुणालाच झोपायलाही वेळ नाही
हृदयात वेदनांचा पुर वाहतोय
पण आज ते आठवून रडायलाही वेळ नाही
परक्यांची जाण कशी असेल
जर ईथे आपल्याच माणसांसाठी वेळ नाही
आयुष्यात पुढे चाललेल्या या संघर्षात,
जरा मागे वळून पाहायलाही वेळ नाही
अरे जीवना, तुच सांग जगण्यासाठीच चाललेल्या
या धावपळीत जगायलाच आज वेळ नाही ...!!!

जीवनाचं सत्य

- सविता ज्ञानेश्वरराव धोटे
बी.ए.भाग-२

झाडाची पालवी हिरवी असली तरी
पिकल्यावर गळणारचं असते
पक्षी कितीही हिंडले तरी
त्यांना सायंकाळी पिलाजवळ यावेच लागते
माणूस हारला, पडला तरी
त्याला उठून उभे व्हावेच लागते
चंद्राने अंधार आणला तरी
सुर्याला उगवावेच लागते
काही गोष्टी ठरलेल्या असतात
म्हणून आयुष्य कितीही सुंदर असले तरी
एक दिवस मातीत मिळावेच लागते.

जीवनाचा अर्थ?

- कु.मोनाली रत्नाकरजी सावरकर
बी.कॉम.भाग - १

अर्थ जीवनाचा कळला
तर अर्थ आहे
अन्यथा माणसा तुझे
जगणेच व्यर्थ आहे ।
तुझाच देह नाही
राही तुझ्याच हाती
चंदनासम या देहाची
उदया होणारच माती
विलीन होईल तुझी
ही अनंतात काया
जराही पडणार नाही
तुझी जगावर छाया
वाहत्या जत्नासमान
आत्मा अमर राही
जोपासलेले मन तुझे हे
होऊन खाक जाई

मी कोण

संकलन -

कु.निकिता विठ्ठलरावजी अंबाडकर
बी.ए.भाग - ३

जन्म दिला आईने
आईची मी लाडकी
नाव दिले वडिलांचे
वडिलांची मी मुलगी
राखी बांधली भावाला
भावाची मी बहिण
प्रेम दिले बहिणीला
बहिणीची मी ताई
सेवा करते आजीची
आजीची मी नात,
लग्न केले ज्याच्याशी,
त्याची मी पत्नी,
सेवा केली सासु सासऱ्यांची
त्याची मी सुन,
जन्म दिला बाळाला
त्याची मी आई
त्याच्यातच गेले जीवन
अस्तित्व माझे मला दिसलेच नाही
मी माझी कोण,
मलाच कळलेच नाही

हुंड्या विरोधी गीत

पत्रात मजकुर लिहते मी आई
 इथे जिव्हाळ्याचे कोणीही नाही
 मला टोचूनि बोलतात सासुबाई
 आज मला छळतात हुंड्याच्यापायी
 भल्या पहाटे मी लवकर उठावे
 तरी घर धन्यानी का मजला पिटावे
 घरकाम मी करते तरी त्रास सासर घरी गं ॥

इकडे तूझी लेक आशीच राहिल
 मी भुकले आहे खऱ्या वैभवाला
 झुरते मनी दुःख राहूनी आई
 मला संसाराची ओढच नाही
 आज मला छळतात हुंड्याच्या पायी
 अती लोभ करतो, जीवनाची होळी
 घालून हुंड्याला आवर, थांबवा हुंडाबळी
 घेवू नका हुंडा, देवू नका हुंडा
 एकच प्रण आमुचा, गाडू नवा झेंडा
 आज मला छळतात हुंड्याच्या पायी

हुंडाबळी घेवून स्त्रीचा करू नका नाश
 हुंड्याचा हा भयानक रोग, सुटेल कधी पार
 आज मला छळतात हुंड्याच्या पायी

सुख दुःख

सुख फुलाप्रमाणे उमलून
 क्षणात नाहीसे होते
 दुःख मात्र जीवनाला
 एक धार देऊन जाते

सुखदुःखाच्या धाग्याने
 आयुष्य विणले जाते
 दुःखस्पर्शाने मन दुखावते
 सुखाच्या फुंकरीने मात्र मन सुखावते
 - पुजा डी. अंबाडकर, बी.एससी.-३

उमेद

बऱ्याचदा असं घडतं
 ज्यात आपला दोष नसतो
 पण न केलेल्या चुकींसाठी
 आपण मात्र उगीचच झुरत असतो

अशावेळी कवटाळायची नसतात
 निराशेची लख्तरं
 तर भिरकावून दयायची असतात
 जगण्यासाठी नव्या उमेदीनं

- कु.आरती एस. गुप्ता
 बी.एससी.-तृतीय वर्ष

माणुसकी

माणुसामध्ये माणुसकी नाही,
 जगणेच व्यर्थ मला वाटतेय गं आई
 तुच सांग आई मी विश्वास कुणावर ठेवू
 कोणत्या सत्कार्यासाठी माझे आयुष्य लावू

तूच माझे सर्व काही तूच माझी आशा
 देशिल ना आई, माझ्या जीवनाला नवी दिशा
 आई तुच आता मला माणुसकी शिकव
 जगण्याचा नवा मार्ग तुच मला दाखव

- सचिन चौधरी
 बी.एससी.-तृतीय वर्ष

हिंदी विभाग

प्रभारी प्राध्यापक
प्रा.राजु बेलेकर

बिल गेट्स

- कु.किशोरी श्रीरामजी सावरकर
बी.कॉम.भाग - २

विलियम हेनरी गेट्स इनका जन्म २८ अक्टूबर १९५५ में हुआ। इन्होंने हार्वर्ड युनिवर्सिटी (ग्रॅज्युएट नहीं है) में शिक्षा प्राप्त की। ये मायक्रोसॉफ्ट कंपनी के चेअरमन और को-चेअरमन, बिल अॅन्ड मेलींडाईस गेट्स फाऊंडेशन के को-चेअरमन है। तथा इनके तीन बच्चे है।

प्रारंभिक जिवन

गेट्स का जन्म सिएटल, वॉशिंगटन में, विलियम एच के यहा हुआ। गेट्स सिनिअर याने उनके पिता विलियम एच गेट्स और उनकी माता का नाम मेरी मैक्सवेल गेट्स था।

उनके पिता एक प्रमुख वकील थे और उनकी माता प्रथम इंटरस्टेट बैंक सिस्टिम और युनाइटेड वे के निदेशक मंडल में सेवारत थी। तथा गेट्स की बडी बहन का नाम क्रिस्टी और छोटी बहन का नाम लिन्बी है। वे अपने परिवार के चौथे व्यक्ति थे। उन्हे विलियम गेट्स या 'ट्रे' के नाम से जाने जाते थे। क्योंकि उनके पिता ने अपने नामांत में जोडना छोड दिया था। उनके माता-पिता के मन में उनके लिए कानून का कैरियर था।

वह तेराह वर्ष की उम्र में लेकसाइड स्कूल नामक प्रस्तुती विद्यालय में भर्ती हुए। जब वे आठवी कक्षा में थे, विद्यालय के मदर क्लब ने लेकसाइड स्कूल के रद्दी सामानों की बिक्री से प्राप्ती का उपयोग विद्यालय के छात्रों के लिए एक ऐएसआर-३३ दुरटकण टर्मिनल (टेलेटाईप टर्मिनल) तथा जनरल इलेक्ट्रिक (जी.ई.) कंप्युटर पर एक कंप्युटर समग्रखंड खरीदने के लिए किया।

गेट्स ने बेसीक मे जी.ई.सिस्टम की प्रोग्रामिंग में रूची

दिखाई और उन्होने अपना पहला प्रोग्राम इस मशीन पर लिखा :- जो था टिक टैक टो का जो उपयोगकर्ता को कंप्युटर से खेल खेलने का अवसर प्रदान करता था।

गेट्स इस मशीन से आकर्षित थे। यह हमेशा सॉफ्टवेअर कोड साठीक संपादित करता है। और इस बात के लिए उन्होने टिप्पनी में कहा "मशीन मे जरूर कुछ गुढ बात रही होगी". मदर क्लब के दान का अर्थ समाप्त हो जाने के बाद वे अन्य छात्रो के साथ डीईसी, पीडीपी मिनी कंप्युटरों सहीत सिस्टीम पर समय मांगते रहे, इनमें से एक सिस्टीम पीडीपी-१० कंप्युटर सेंटर करपोरेशन

का था. जिसके द्वारा लेकसाइड के चार छात्रों गेट्स, पाल एलेन, रिक वेईलेंड और केंट एवंस पर पुरे गर्मी के महीने में प्रतिबंध लगा दिया गया। जब उन्हे ऑपरेटींग सिस्टीम में रहे खामिओं का अपव्यवहार निःशुल्क कंप्युटर में समय प्राप्त करते हुए पकडा गया था।

१७ वर्ष की आयु में गेट्स एलन के साथ मिलकर, इंटेल ८००८ प्रोसेसर पर आधारित यातायात काऊनटर बनाने के लिए ट्राफ-ओ-डाटा के नाम से उपकरण बनाया। गेट्स

लेकसाइड स्कूल से वर्ष १९७३ में स्नातक हुए। १९७३ में हारवर्ड कॉलेज में उनका नामांकन हुआ।

हारवर्ड में छात्रावस्था में उनका अध्ययन का कोई निश्चित योजना नहीं थी। और अंततः वर्ष १९७५ में उन्होने विदा ले लिया।

उन्होने उस समय प्राप्त व्यक्तीगत कंप्युटर के अंदर चलनेवाला सबसे वहनयोग्य चीप है। उन्होने तय कीया की यह मौका है समय का फायदा उठाने का। शुभारंभ करने का फैसला लिया। उन्होने अपने माता-पिता से इस निर्णय के संबंध में आलोचना की थी, जो की गेट्स के सॉफ्टवेअर कंपनी प्रारंभ करने के तीव्र समर्थक रहे थे।

संगीत एक योग

- कु.मंजुळा सेवतकर
बी.ए.भाग-२

योग के अष्ट अंगो यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, ध्यान, समाधि का संगीत साधना द्वारा प्रतिपादन किया जा सकता है, क्योंकि संगीत एक यौगिक विद्या है। एक संगीत साधक, जो योग के अष्ट अंगो का निर्वाह करता है अथवा अभ्यास से निर्वाह करने का यत्न करता है, निश्चित रूप से रोगों से बचा रहता है। जिस प्रकार जल-वायु का प्रभाव मनुष्य के स्वास्थ्य पर पडता है उसी प्रकार मानसिक अवस्थाएं भी मानव के स्वास्थ्य को प्रभावित करती हैं। लेकिन इस प्रभाव को सभी लोग अनुभव नहीं कर पाते। इसमें तनिक भी संदेह नहीं कि जिन लोगों का मन अशान्त तथा विकारयुक्त अवस्था में रहेगा, वे कभी वास्तविक स्वस्थ जीवन का सुख प्राप्त नहीं कर सकते। वर्तमान जीवन शैली वासनामय हो गई है और मन में उठने वाले क्रोध, लोभ, शत्रुता, वैर, छलकपट के भावों के कारण मनुष्य मानसिक शान्ति से वंचित रहते हैं। इसका प्रभाव हमारे भीतरी अंगों पर भी पडता है। स्नायु तनाव की स्थिति में रहते हैं परिणामस्वरूप पाचन शक्ति, श्वसन प्रणाली, प्रजनन केंद्रों के कार्यों में विकृति उत्पन्न हो जाती है। अन्दरूनी तनाव चाहे वह स्थूल कारणों से हो अथवा सूक्ष्म से, रोग के रूप में फूट निकलता है।

दुर्गुण, दुर्व्यसन और कुविचारों के कारण शरीर और मन अस्वस्थ रहते हैं, भले ही वह बीमारी वैद्य, डॉक्टरों को नाडी में दिखाई न पडे तो भी उसका प्रभाव बड़ा घातक और भयंकर होता है। हिंसा, झूठ, चोरी, व्यभिचार और लोभ इन पांच दुष्कर्मों के निवारण की व्यवस्था यमें के अन्तर्गत है और मलिनता, बेचैनी, आलस्य, अज्ञान, नास्तिकता को दूर करने के लिए नियमों का विधान है। यह दस रोग ऐसे हैं जो शारीरिक और आत्मिक स्वास्थ्य को नष्ट कर डालते हैं।

आसन : योग का तृतीय अंग आसन है। वैसे तो सामान्य अर्थ में आसन बैठने के तरीके को कहते हैं। किन्तु योग साधना में अंगों की विभिन्न मुद्राओं द्वारा शारीरिक व्यायाम की विद्या को आसन कहते हैं। पैरों को एक दूसरे के ऊपर रखकर एडी ऊपर की ओर रखने की अपेक्षाकृत कुछ कठिन विधा को 'पद्मासन' कहा जाता है। इन विधियों से बैठने पर श्वास-प्रश्वास क्रिया ठीक प्रकार से बन

पडती है।

संगीत के संदर्भ में देखा जाए तो नृत्य विभिन्न आसनों की ही श्रृंखला है। योग के कई आसन नृत्य द्वारा स्वयमेव ही सध जाते हैं। इसके साथ-साथ नृत्य एक अच्छा व्यायाम तो है की। स्वास्थ्य की दृष्टि से व्यायाम की उपयोगिता और महत्ता से कौन अनभिज्ञ है? व्यायाम की उपयोगिता आयुर्वेद व योग दोनों ही दर्शनों में समान रूप से पाई जाती है। संगीत में कला के साथ-साथ नृत्य द्वारा व्यायाम का स्वास्थ्य सम्बंधी उद्देश्य स्वयंमेव संपूर्ण हो जाता है। व्यायाम की उपयोगिता आहार तुल्य मानी गई है। आहार से रक्त बनता है, इसे सभी जानते हैं। परंतु सब में यह शर्त है कि भोजन पाचन ठीक प्रकार से हो। उस आवश्यकता की पूर्ति आसनों द्वारा सरलतापूर्वक हो जाती है।

व्यायाम क्रम इस प्रकार व्यवस्थित होता है कि सभी अनिवार्य स्नायु, उस स्थान विशेष में सक्रिय हो जाते हैं, उनकी संवेदना ग्रहण करने की क्षमता बढ़ जाती है। किसी भी स्थान विशेष की निष्क्रियता वहां रक्तावरोध उत्पन्न करती है तथा मल संचय का कारण बनती है। व्यायाम द्वारा हृदय की गति का बढ़ना, सारे शरीर में रक्त का दौड जाना कोई विशेष बात नहीं। व्यायाम की स्थिति में हृदय रक्त को कम समय में अधिक ताकतवर पम्पिंग क्षमता के साथ फैंकता है। ऐसे भी त्वचा की कोशिकाएं खुल जाती है।

हर मिनट में औसतन व्यक्ति १५ से २० बार तक सांस लेता है। हर सांस के साथ ऑक्सिजन के अणु अन्दर प्रवेश करते हैं और कार्बन-डाय-ऑक्साइड के बाहर चले जाते हैं। सांस जितनी उथली होगी, उतने ही कम वायुकोष खुलेंगे और रक्त की अशुद्धि उतनी ही मात्रा में बढ़ती जाएगी। गहरी व सही तरीके से ली गई सांस हर वायुकोष को खोलती है व कोशिका वायुकोष के मध्य झिल्ली को सक्रिय बनाती है। सामान्यतः सांस लेने के पीछे, स्नायु-संस्थान ही उत्तरदायी माना जाता है।

योगसाधना के आठ अंगो में प्राणायाम चौथा सोपान है। आसन इसके पहले आता है और प्रत्याहार, धारणा, ध्यान, समाधि बाद में। योग का उद्देश्य शारीरिक एवं मानसिक दासत्व से छूटकर अपनी अपरिच्छिन, आनन्दमयी स्थिति को प्राप्त हो जाए। आसन शारीरिक क्रिया है और प्रत्याहार, धारणा आदि मानसिक साधना है। प्राणायाम की क्रिया उक्त दोनों प्रकार के साधनों के बीच का साधन है। यह शारीरिक भी है और मानसिक भी, क्योंकि इससे शरीर और

मन दोनों का निग्रह होता है। यदि प्राणायाम पर आधुनिक दृष्टि से विचार किया जाए जो हमें पता लगेगा कि प्राणायाम से हमारा सारा शरीर ओजस्वी हो सकता है और इस प्रकार हम शारीरिक समता प्राप्त करने तथा उसे कायम रखने में समर्थ हो सकते हैं। मानसिक समता प्राप्त करने में भी प्राणायाम को सहायक माना जाता है। आधुनिक विद्वानों का मत है कि काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद, ईर्ष्या, द्वेष, घृणा, शोक, अनुताप आदि मनोविकार ही मानकिस शान्ति को भंग करनेवाले प्रबल कारण हैं। ये विकार हमारे मन के उस स्तर पर उत्पन्न होते हैं जहां चेतनता अथवा ज्ञान अर्धजाग्रत रहता है। प्राणायाम द्वारा हमारे मस्तिष्क के स्नायुजाल पर तथा हमारे मन के बोधपूर्वक व्यापारों पर ही नहीं अधिकार होता, बल्कि उससे उपर्युक्त स्तर के द्वार भी खुल जाते हैं। यही कारण है कि प्राणायाम साधक अपने मनोविकारों को दबाकर मानसिक समता स्थापित करने में समर्थ होता है। मानसिक साम्य में हलचल पैदा करने वाले कारणों को 'मल' कहा गया है। इन मनोमलों को धोने तथा आत्मा को निज रूप में स्थिर करने के लिए भगवान पतंजलि ने प्राणायाम को ही साधन बतलाया है। और भाष्यकार व्यासजी ने भी उनका समर्थन किया है।

योगशास्त्र की तरह शरीर विज्ञानी भी प्राणायाम की महता को स्वीकार करता है। उसकी उपयोगिता, आवश्यकता का प्रतिपादन करता है। संगीत विद्वान प्राणायाम और संगीत साधना को समान्तर क्रिया मानते हैं। प्राणायाम के अनेक तरीके हैं तथा उनके अपने-अपने लाभ भी हैं। प्राण विद्या एक स्वतंत्र विद्या है। कहा जाता है कि प्राण के वश में होने पर मन वश में हो जाता है। सरलतम और निरन्तर और निरन्तर होता रने वाला प्राणायाम यही है कि गहरी सांस लेने की आदत डाली जाए। पूरी सांस खींची जाए ताकि हवा से पूरे फेफड़े भर जाएं। सांस को भरपूर मात्रा में खींचने की प्रक्रिया को भली प्रकार सम्पन्न किया जाए। इससे पर्याप्त मात्रा में दुगुनी ऑक्सिजन मिलने लगेगी और प्रायः दुगुना ही पोषण भी प्राप्त होगा। चेहरे पर लालिमा बढ़ती हुई और शरीर में स्फूर्ति काम करती हुई दिखाई देगी। संगीत द्वारा यही लाभ अभ्यास द्वारा प्राप्त किया जा सकता है।

रक्त को स्वच्छ एवं सशक्त बनाए रखने की क्षमता सांस के द्वारा मिलने वाली प्राणवायु द्वारा ही पुरी होती है। यह क्रिया अदृश्य रूप से होती है, उसका प्रत्यक्ष दर्शन न होने से अनुभव भी नहीं होता, इसलिए इसका महत्व भी नहीं समझा जाता। श्वसन प्रक्रिया अर्थात् श्वास-प्रश्वास से सांस फेफड़ों में पहुंचती है। इसके बाद

उसका प्रवाह शरीर की सभी कोशिकाओं तक पहुंचता है।

सांस लेने का सही तरीका बिरलों को ही मालूम होता है, आम तौर से लोग उथली सांस लेने के आदी होते हैं। बिना परिश्रम के समय बिताने पर, झुककर बैठने पर तो यह प्रवाह और भी अधिक मन्द हो जाता है।

गायन, संगीत में आसन में बैठने की स्थिति पर विशेष ध्यान दिया जाता है। जिससे सांस लेने की उत्तम प्रक्रिया आसानी से होती रहती है।

'शारीरिक दृष्टि से प्राणायाम केवल श्वासोपयोगी अंगों का ही संचालन एवं व्यापार होता है। प्राणायाम का अर्थ है, श्वास की गति को कुछ काल के लिए रोक लेना। साधारण स्थिति में श्वासों की चाल इस प्रकार की होती है : पले श्वास का भीतर जाना, फिर रूकना, फिर बाहर निकलना, फिर रूकना, फिर भीतर जाना, फिर रूकना, फिर बाहर निकलना इत्यादि। गायन करते समय यह क्रिया स्वयं ही व्यवहार में सम्मिलित हो जाती है। प्राणायाम में श्वास लेने का सामान्य क्रम टूट जाता है। श्वास (वायु के भीतर जाने की क्रिया) और प्रश्वास (वायु के बाहर जाने की क्रिया) दोनों ही गरहे और लम्बे होते हैं और श्वासों का विराम अर्थात् रूकना तो इतनी अधिक देर तक होता है कि उसके सामने सामान्य स्थिति में हम जितने काल तक रूकते हैं वह तो नहीं के समान और नगण्य ही है। योग की भाषा में श्वास खींचने को 'पूरक', बाहर निकालने को 'रेचक' और रोक रखने को 'कुम्भक' कहते हैं। पूरक, कुम्भक और रेचक इन्हीं भेदों को लेकर प्राणायाम के अनेक प्रकार हो गए हैं। कुम्भक पूरक के पीछे भी हो सकता है और रेचक के भी, अथवा दोनों ही के पीछे न हो तो भी कोई आपत्ति नहीं। पूरक, कुम्भक और रेचक कितनी-कितनी देर तक होना चाहिए, इसका भी हिसाब रखा गया है।

यह आवश्यक माना गया है कि जितनी देर तक पूरक किया जाए उससे चौगुना कुम्भक में लगाना चाहिए और दुगुना समय रेचक में अथवा दूसरा हिसाब यह है कि जितना समय पूरक में लगाया जाय उससे दुगुना कुम्भक में और उतना ही रेचक में लगाया जाए। पूरक करते समय जब सांस अधिक से अधिक गहराई के साथ भीतर रोकना होता है, आगे की पेट की नसों को सिकोडकर रखा जाता है। उन्हें कभी फुलाकर आगे की ओर नहीं बढ़ाया जाता। रेचक भी जिसमें सांस को अधिक से गहराई के साथ बाहर निकालना

होता है, पेट और छाती को जोर से सिकोडने से ही बनता है। कुम्भक करते समय मूलबन्ध साधने के लिए तो गुदा को सिकोडना पडता है और उड्डियान बन्ध के लिए पेट को भीतर की ओर खींचा जाता है तथा जालन्धर बन्ध के लिए ठोडी से छाती को दबाया जाता है।

प्राणायाम के अभ्यास के लिए कोई भी उपयुक्त आसन चुन लिया जाता है, जिसमें सुखपूर्वक पालथी मारी जा सके और मेरूदण्ड सीधा रह सके। एक विशेष प्रकार का प्राणायाम होता है, जिसे 'मस्त्रिका' प्राणायाम कहते हैं। उसके दो भाग होते हैं, पहले भाग में सांस को जल्दी-जल्दी बाहर निकलना होता है। यहां तक कि एक मिनट में २४० सांसे बाहर आ जाती है। संगीत में यदि बैठने की स्थिति ठीक नहीं होगी तो साधक ठीक से गायन-वादन नहीं कर सकता। उसके लिए बैठने की स्थिति अर्थात् मुद्रा और वाद्य यन्त्र को पकडने का तरीका योग की स्थिति पैदा करता है। इस प्रकार यह सुनिश्चित होता है कि गायन के द्वारा प्राणायाम चिकित्सा सम्भव होती है।

प्राणायाम का हमारे प्रधान अंग समूहों पर जैसे स्नायुजाल, ग्रन्थि समूह, रक्तवाहक अंग समूह, श्वासोपयोगी अंग समूह एवं आहार परिपाक करने वाले अंग समूहों पर गहरा प्रभाव पडता है। मल को बाहर निकालने वाले अंगों में हम देखते हैं कि आंते और गुर्दा तो पेट के अन्दर हैं और फेफडे छाती के अन्दर। साधारण तौर पर सांस लेने में उदर की मांसपेशियां क्रमशः ऊपर और नीचे की ओर जाती है जिससे आंतों और गुर्दे में भी निरंतर हलचल और हल्की-हल्की मालिश होती रहती है। प्राणायाम में पूरक एवं रेचक तथा कुम्भक करते समय यह हलचल और मालिश और भी स्पष्ट रूप से होने लगती है इससे कहीं रक्त जमा हो गया तो इस हलचल के कारण उसपर जोर पडने से वह हट सकता है।

श्वास की क्रिया ठीक तरह से चलती रहे, इसके लिए आवश्यकता है, श्वासोपयोगी मांसपेशियों के सुदृढ होने की और फेफडों के लचकदार होने की। शारीरिक दृष्टि से प्राणायाम के द्वारा इन मांसपेशियों और फेफडों का संस्कार होता है और कार्बन-डाय-ऑक्साईड नामक दूषित गैस का भी भली भांति निराकरण हो जाता है। इस प्रकार प्राणायाम आंतों, गुर्दों तथा फेफडों के लिए जोकि शरीर के मल को निकाल बाहर करने के तीन प्रधान अंग है, बडी मूल्यवान कसरत (व्यायाम) है। प्राणायाम जैसे क्रिया को संगीत के माध्यम से आसानी से व्यवहार में उतारा जा सकता है।

सुरीले तानपूरे के साथ किया गया 'ओम' का उच्चारण स्वास्थ्य के लिए लाभकारी होता है।

उपनिषदों में प्राणायाम के रोग नाशक प्रभावों पर प्रकाश डाला गया है। प्राणायाम के अभ्यास से सभी रोग दूर हो जाते हैं। योगचूडामणि उपनिषद में वर्णन आता है कि प्राणायाम से हिक्का, कास, श्वासरोग, सिर, नेत्र और कान की वेदना तथा वायु विकास नष्ट हो जाते हैं। अमृतनादोपनिषद में प्राणायाम के साधक को मृत्यु से परे कहा गया है। योगकुण्डल्यपनिषद का कथन है कि उज्जायी प्राणायाम मस्तक की उष्णता, कण्ठ में स्थित कफ तथा अन्यान्य रोगों को दूर करता है। शीतली प्राणायाम गुल्म, प्लीहा, पित्त, ज्वर, तृषादि विकारों को दूर करता है। मस्त्रिका प्राणायाम कण्ठ के दाह को दूर कर अग्नि बढ़ाता है, कुण्डलिनी जगाता है, पाप नष्ट करता है।

सभी मानस रोग और प्रज्ञापराध से उत्पन्न रोग मन के आश्रित होते हैं मनुष्य की मानसिक अवस्था का स्वास्थ्य पर प्रभाव पडता है। शरीर की तुलना में मन का मूल्य हजारों गुना अधिक है, उसी प्रकार शरीर-रोगों की तुलना में मानसिक रोगों से क्षति अत्याधिक है। शरीर रोगी रहे किन्तु यदि मस्तिष्क स्वस्थ हो तो मनुष्य अनेकों मानसिक पुरुषार्थ कर सकता है, किन्तु यदि मस्तिष्क विकृत हो जाए तो शरीर के पूर्ण स्वस्थ होने पर भी सब कुछ निरर्थक बन जाता है। मनोविकारों के उपचार हेतु प्राणायाम चिकित्सा से श्रेष्ठ कोई पद्धति नहीं हो सकती। विधिपूर्वक खींचा गया श्वास शरीर स्थित प्राण के भण्डार में वृद्धि करता है तथा मस्तिष्क के शक्ति केन्द्रों को जाग्रत कर, सामान्य को असामान्य बनाने तथा रोगी मनःस्थिति वाले के विकारों का शमन करने में सहायक सिद्ध होता है। इस सम्बन्ध में योग विद्या के ज्ञाताओं का कथन है कि ऐसा करने से प्राण मस्तिष्क के स्नायुओं तथा नाडी केंद्र की चक्र उपत्यिकाओं में उसी प्रकार जमा हो जाता है जैसे स्टोरेज बैट्री में संग्रहित विद्युत समयानुसार काम आती है।

चिकित्सा के क्षेत्र में योग और संगीत की सम्मिलित भूमिका यही है कि गायन संगीत का अभ्यास यदि विधिपूर्वक किया जाए तो रेचक, पूरक, कुम्भक अर्थात् प्राणायाम को बाह्य वृत्ति रेचक और पूरक व आभ्यन्तर वृत्ति कुम्भक से मिलने वाले योग के प्राणायाम सम्बन्धी लाभों का लाभ स्वयमेव मिलना शुरू हो जाएगा। दुख तो इस बात का है कि गायन संगीत को यौगिक क्रिया न समझकर महज गले की कसरत तक सिमित रख दिया गया है। योग के अष्ट अंगों के

साथ संगीत का समन्वय कर इस विषय को स्पष्ट करने की चेष्टा क गई है। गायन, वादन तथा नृत्य में गायन प्राणायाम साधना होती है। नृत्य द्वारा व्यायाम से प्राप्त होने वाले, दूसरे अर्थों में आसनों से प्राप्त होने वाले लाभ मिलते हैं और संगीत द्वारा एकाग्रता के लाभ के विषय में तो कोई विवाद ही नहीं है। राग ध्यान चित्रों से संगीत द्वारा एकाग्रता में शीघ्रता एवं सूक्ष्मता आ जाने के कारण संगीत यौगिक क्रिया का स्थान पा सकता है।

आधुनिक संगीत का स्वरूप योग से कोसों दूर जा चुका है। लेकिन जिस दिन संगीत को यौगिक क्रिया के रूप में प्रतिपादित किया जा सकेगा, संगीत की शक्ति तो दुगुनी हो जाएगी। तब संगीत शरीर को स्वस्थ रखने का आधार व शक्ति के रूप में प्रकट होगा। जो लोग महज किसी धुन से या कोई मधुर संगीत से चिकित्सा पाने का प्रयत्न करते हैं वे भूल जाते हैं कि मनोयोग के बिना संगीत का प्रभाव भी वे नहीं पा सकते। चिकित्सा बन पाएगी यह तो बड़ी दूर की बात है।

अजन्मी बेटियाँ?

मैं कुछ कहना चाहती हूँ
अपने हिस्से का जीवन जीना चाहती हूँ
दुनिया के रंग दुनिया के संग मैं भी जिना चाहती हूँ।
मैं इस दुनिया में आना चाहती हूँ।
खिल खिलाकर हसना चाहती हूँ
कुछ खॉबो को हकीकत में बदलना चाहती हूँ
न रोको मुझे आने से इस दुनिया में।
मैं भी अपना ना दुनियाँ को बताना चाहती हूँ।
जन्म लेने दो मुझे भी बेटे से बढकर दिख लाऊँगी
धरा का सुख क्या चीज है, आसमान के तारे तोड लाऊँगी
अंति संदेश है मेरा
बचालो जिवन अजन्मी बेटियों को
वरना मिट जाएगा अस्तित्व इस दुनियाँसे मानवता का...

औरत

- कु.स्नेहल वासुदेवराव डोईजोड
बी.ए.भाग-१

क्यू हुई है आज औरत मजबूर
क्या सब मर्द हो गये हैं शराब में चूर
जहाँ हमारे संस्कार पराई औरतो को,
बहन बेटियों का दर्जा देते हैं।
वहां कम उम्र के लडके भी,
दिखावेका शिकार बन जाते हैं।
क्या औरत यहा मेहफुज नही,
या किसीको माँ बेटिया नही।
क्यू सोच है इतनी भी बेकार,
क्यू सब बन जाते हैं यह हवस का शिकार।
यहा क्यू कुछ नही कर पाती सरकार,
या कुछ करके भी काम नही करती विचारों की तलवार।
यहा कोई कानुन नही,
क्यूकी यहा लढने की ताकद किसी के खून में नही।
जब खुद का हात जले तब
महसुस होता है दर्द क्या होता है।
इस देश में राष्ट्रपती
देश का पहला नागरीक होता है।
अन्याय के खिलाफ लढेगा,
तब पता चलेगा मर्द क्या होता है।

उत्तराखंड, मालीन दुर्घटना

- कु.स्नेहल वासुदेवराव डोईजोड, बी.ए.भाग-१

सुन कर आहटे दर्द की,

वो हर लम्हा बदल रहा है ।

कभी आसुओमें कभी यादों में तो

कभी हकीकत में मेरा देश रो रहा है ।

मेरा देश रो रहा है ।

खतरों की चिंगारी,

हर दिल में बस रही है ।

इस गुलीस्ता का एक रंग

बेरंग हो रहा है ।

मेरा देश रो रहा है ।

ओठो की हसी को,

वो तुफा ले गया

किसी की जिंदगी के

अरमान ले गया

किसी मासुम की आवाज

तुफाँ में दब रही है ।

टुटा है घर किसी का,

कोई बेघर हो रहा है ।

मेरा देश रो रहा है ।

लब्जो से बया कैसे करू

अपने देश का दर्द

इन मासुमों की दर्द भरी

आवाज सुनकर ही

मेरा सिना फट रहा है

आँखे भी मेरी नम हो गई है

देखकर ये की किसी कोने में

मेरा देश रो रहा है ।

उठो ऐ साथीयों हम

मिलकर नया भारत बनायेंगे

शहिदो के सभी सपने

सजाकर दिखायेंगे

उठो इम्तहा हो गई

इंतजार की,

उठो अगर तुम्हे

कद्र है जिंदगी की ।

इंग्रजी विभाग

प्रभारी प्राध्यापक
प्रा.दादाराव उपासे

A POSITIVE ROLE

- Ku.Yogita Pawade
B.A.-III

Many people are ignorant about goals, some intentionally do not keep any goals and others keep goals and reach there. The vital ingredient in a goal is that the author knows exactly what he wants but may not know how to reach it. Goals are objectives, aims and intentions. They are not a mere wish, dream or an idea. A life without goal is playing a game like football scoring no goals.

Some keeps goals and abandon them thinking that they can't reach them. We find in cinema, some of the actors start as extras, supporting actors hoping that ultimately they would become the hero or villain. But neither happens and the actor fades out and is forgotten. Normally, people formulate goals to impress others, some want to overtake others, the remaining want to become genuine honest victors without hurting anyone.

We can't entertain vague notions like : "I want to be a success" or "I want to become famous" which means apparently nothing. But if we think in specific terms. : "I want to be a Teacher" and work hard towards achieving it we will certainly become a teacher. There are many we see around who qualify as an Engineer or a Doctor and ultimately become a bureaucrat or a businessman. This happens because of the craving for money.

Desire is the starting point of all achievements. When we get ignited with desire, we proceed ahead

and reach a place where we are happier than before. Some of us suffer from the expediency factor. For eggs we do 'footpath shopping' and later discover that what we purchased is fragile and not durable. Some go to the shop and purchase reputed brands which last longer.

Experts say that there are three things that are difficult to do. One is to climb a fence that is leaning towards us. Second, is to catch something which is running faster than us. Third, is to try to help someone who does not want to be helped. We have to understand that no one will come to help us to start something. If we want to start a business, we have to find the money and invest it in a small way, earn profit and expand it to a level where we can control it. Many enterprises collapse because it expands beyond control and somewhere someone mismanages things.

Many times, people attempt to set up things which is beyond their capacity and management and regret for starting them. There is a popular saying : "When you give a man a doll, you deny him his dignity you rob him of his destiny". That is why beggars will remain as beggars and cheats will remain as cheats only. When we reform people, they become better and as asset to society.

We run educational institutions like school, colleges and universities. When we give too many holidays, their standards go down. when you overwork then also standards don't go up. There is an optimum level where people can climb and become better. That level has to be discovered and a leader

identifies that level and to raise it to that extent at the opportune time.

An employed person is likely to get a better job than an unemployed one. We get on top of a profession once we start an enterprise but when we wait indefinitely for an opportunity, it does not appear and our plans go haywire. When we continue our journey to the top, we must know that each rung of the ladder was placed or fixed there for the purpose of holding the foot long enough to take the next higher step. When things are tough, we have to fight one more round to win.

We remain at the same level in life when we become negative thinkers. When we become positive, we move forward or upward and become a person with a difference. We have to keep on trying, till we find our awareness and from there onwards fight every round to become the winner or champion. Oliver Wendell Holmes said "People stop talking about you when you stop growing". When we travel on the roads we find many status of great men who have done immense things to help the community. Remember that these are the people who were criticised while doing the things. We don't find the status of anyone who is a consistent critic.

The secret of life is balance and the absence of balance is life's destruction. My friend used to say "When the wheel of life is out of round, the ride gets tough. When we use balance to reach where we are going, we certainly reach there. Nothing is impossible when we follow our inner guidance. When the inner voice is stifled, decline starts and we perish.

CONNECTION WITH A GREAT MASTER

- Ku.Puja Sahare
B.Sc.-III

The guru is an embodiment of wisdom and love. In Sanskrit, the word for gravity is *gurutvakarshan*. The earth holds on to us with the force of gravity. Without this attraction or love, we would not have a base. Similarly, *gurutva* is the basis of our life. The guru is the guiding light who removes the darkness of ignorance and shows the path to wonderment.

One day, while Lord Shiva was performing a puja, his consort Parvati sees him bowing his head in reverence. Seeing this, she asks "You are the supreme consciousness, the sub-stratum of entire creation. Who is it that you bow down to?"

Shiva replied "Dear Parvati, for the benefit of all humanity, I will answer your question. It is to the all pervading *gurutatva* that I bow down to". In the many beautiful verses that followed in the *Guru Gita*, Shiva explains the guru principle and says how fortunate one is to have a living master in his life.

The guru in the physical form is called *pratyaksh*. In the presence of the master, our enthusiasm and spirit are in an elevated state. Our sorrows diminish, joy wells up, there is contentment, knowledge is nourished and protected and talent blossoms.

When a drop feels connected to the ocean, it feels the strength of the ocean. When we are connected to this tradition, we feel the strength and protection of all the masters. All these masters are an expression of the same Infinite, Undivided Supreme and Pure consciousness.

The guru is a tatva - omnipresent, omniscient, omnipotent principle. Establishing connection with this tatva is a source of great strength. We know we have forefathers, great-grandparents and so on. Yet we feel most attached and connected to our parents or grandparents because they are with us. Similarly, we have many gurus in our tradition, but when we come in the presence of a living master, the connection is established immediately. The entire knowledge from time immemorial is made available to us. Guru Purnima is a time to feel grateful. The more grateful we are, the more grace flows into our lives. On Guru Purnima, we remember all the masters who were, who are and who will be in the future. We feel gratitude towards the master who moves us from a limited understanding and pride of "I know everything" to "I am everything".

A disciple seeks knowledge. A devotee seeks nothing. A devotee is soaked in love and devotion. Guru Purnima is a special day of the devotee as well. When a river meets the ocean, the river no longer remains a river. It becomes the ocean. It is the same when the devotee meets the Divine. Only divinity remains. The individual "I" dissolves in the one divinity.

When we look at the world through the eyes of the master, the world will look so much more beautiful - a place filled with love, joy, compassion and virtues. The masters presence is one that is unlimited, vast, infinite and all inclusive. The presence of the master is one's life brings fulfillment in all other relationships.

To that one, eternal, pure, unbounded embodiment of knowledge and absolute bliss, to the lotus feet of my master, I bow down with respect and gratitude.

TIME AND TIDE WAIT FOR NONE

- Ku.Kiran S. Mogare
B.Com-I

In life, there are certain things which can be done very easily. When the time is favourable. But it may be very difficult to do the same things when the time is unfavourable. It is easy to sail when the tide is favourable. We could wait patiently and act when time is favourable. If we fail to act when time is favourable we miss the chance. Time does not wait for it. When the time is favourable, we must act promptly. The expression of time and tide means favourable occasion or time.

Time is the most valuable thing. In life there are good as well as bad times. For a second some people miss the bus or train which meets with an accident on the way. Many times we see people complaining that there is no time to complete the work but at the same time they should know that it is the same time which the scientists use to invent some new things, the film-makers use to their films, the researches use to carry on their research etc. If they succeed in making the best use of time then why can't we make the best use of time?

When the students have the time they don't utilise it, but when they have to appear the exams, they study the whole portion with extra time and energy and thus fail to use in a proper manner. Here I remember time is short, not for rest, think your own and do your best.

It is very easy to say that, I will do that work in few minutes or I will do that tomorrow. But have we ever thought of the importance of time or do we know the value of time? If not then we should know it:

To know the value of one year, ask the student who

failed.

To Know the value of one month, ask the mother to a prematurely born baby.

To know the value of one week, ask the editor of a weekly.

To know the value of one day, ask the daily wagger.

To know the value of one hour, ask the true lover waiting to meet.

To know the value of one second, ask the person who escaped an accident.

Many times people complain, that there is no time to read and to make rest, but they should know that there is time to read and even to take rest, if there is proper time management. Scheduled management of time can give you more time to do what you want, improve your availability, improve your productivity, efficiency and effectiveness. Make you easier to work with, make you feel more relaxed, minimise the risk you take and most importantly reduce stress.

It is easy to waste time but to use the time in a proper way it requires some steps to follow they are ...

1. Keep the time record. Fix time for each activity. See that the work is completed within the time frame.
2. Short time goals : Have short term goals. Set the goal for each day, week and month. This will help you to allocate your time and make sure that the time is spent in a systematic manner.
3. Planning : Plan and use your time in such a way that you have a clear idea of what you want to do with the day, map out a definite programme.
4. Interruption : Don't allow any one to disturb you when you are doing an important task so that you may utilise the time in good manner.
5. The best part of your time must be spent for doing important piece of work, while providing

enough time for relaxation between one task and another.

6. Make schedules to execute your work in a fruitful manner.

7. Try to begin the work before the schedule time as carrying our the work after the schedule time is not healthy. Thus avoid overworking.

8. Stick at it : Of course, we have to be sensible about how long we keep on short breaks for coffee and chat, but not unless we set a definite time limit to them.

9. Squandering time versus valid down time : Time is squandering if you do low priority things, during periods set aside to work on high priority goals. If you do these same time - wasting activities during the off-time in your schedule there is no problem.

10. Doing it right the first time : Aside from watching TV and shopping, the biggest thief of your valuable time is doing a sloppy job when you get down to a work. If you are not bothered to do it right the first time, then you will not be motivated to do it over.

We must know that, if the farmer did not work in the paddy fields we would not get out daily food in time. If the fire brigade was not in time, at the emergency it would result deaths of many. In the field of sports we also see that different games also have the time limit. Most often we say that at the right time the doctor saved the life of the patient so we see that to save the life of the patient time is very important.

These suggestions when you put them into practice effectively not only help to organise yourself but also lead to correct managements of time.

Time is precious and should not be wasted, whereas tide is a natural process and cannot be stopped both of which wait for none.

IS MUSIC A SCIENCE ...?

- **Sujeet Barmase**
B.A.-III

Is music a science of an art? The answer to this question naturally depends on the meanings we give to the word music, science and art. Music is said to be highest of the fine arts and that is true. According to the Hindu conceptions there are 14 Vidyas and 64 Kalas. Vidya is primarily knowledge of God and by implication it also means branches of knowledge leading to this goal. Kala means presentation of knowledge artistically. It is worth nothing that music is included both under Vidyas and Kalas, as Gandharva Vidya and Sangeet Kala. It may therefore be safely inferred that Eastern conception of music was and is that it had two aspects, one spiritual and the other aesthetic. The purpose of music is to have the knowledge about God by worshipping. The ultimate purpose of Vidya and Kala is to have knowledge about human being, the world and the God.

Science is essentially related to intellect and mind and Art to emotion and intuition. But all the same science and art is art ; their methods are different though one can help other by giving a balanced background. In the development of musical art is the Lakshya that is the soul of the art and Lakshan comes in only for purpose of the codification. Lakshna should not dominate Laksha because it will hamper the creativity and emotional feelings of the art. In case of Tal and Laya also same principle applies ; it should not hamper the ultimate purpose of music. The application and expression of swara, while singing any raga should maintain proper

melody, Bhav and delicacy, Rasa and emotions. So that singer will enjoy himself and it will touch the heart of the listeners. Now a days singers are singing mechanically and matheatically. Pt. Venkatamakhi initially mentioned 72 mela ragas. as a theoretic possibility, he did the classification on ragas in 20 mela ragas, thereafter someone has written more male ragas and added to Chaturdandiprakashika. Pt. Vishnu Narayan Bhathdkande did the classification of Ragas in 10 thaats.

The Music is essentially an Art, but is uses the methods of Science for its own purposes. The use of science should not spoil the basic purpose of music. Indian music satisfies the heart as well as mind and goes deeper down into realms where emotion and intellect coalesce into intuition. Its appeal is primarily to the emotions ; but sublimate these emotions into impersonal experiences where the dualities merge into a great synthesis, where joy and sorrow merge into ineffable bliss.

FRIENDS WHO ARE AN INSPIRATION

People come into our life disguised as angels, and sometimes angels come into our life disguised people. It is possible to see God anywhere. All it takes are open eyes and ears and the willingness to see miracle.

They are everywhere. God is as available as we are having friends that inspire us to rise to higher and greater level is an ausome gift. Surrounded yourself with people that inspire you to do better and inspire your friends as well. It is a profound truth that the people we spend time with shape the path that we travel.

THE REAL BEAUTIFUL PERSON

- Pravin M. Wankhede
B.A.-III

A person may be physically very attractive, but if his actions are bad, his beauty is useless. Real beauty is permanent. Therefore it does not dwell in the physical charms which fly away but in our good actions, in our good thoughts and speech. The real beauty is the beauty of mind, heart and action. A real beautiful person is one who does good actions, who is of helpful nature. A good person always speaks truth, things positive and helps needy ones.

A person having attractive physical features is called handsome or beautiful. Physical beauty is not permanent for it passes away with the growing age. A beautiful person will not remain beautiful till his old age. one can not find beautiful appearance of his young days in his old age. Thus real beauty does not lie in physical attraction or charms.

The real beautiful man does not waste his time on speaking about his plans. He knows "Action speaks louder than words". He Teaches other through his good actions. First he does that thing and then tell others about it. The real man is always possitive in his thinking because he knows that positive thinking is intention that others would appreciate him. He is not hungree of popularity, but he does all such things for his own satisfaction. There are many people in this world who try to make show of their actions. They want that others should notice

him and praise him. But the real man never does such deeds.

History is full of many examples of real beautiful persons. Mahatma Gandhi, Rastrapita Jyotiba Fule, Mother Teresa, Baba Amate, Dr. Babasaheb Ambedkar, Abraham Lincon, Sane Guruji, Tukdoji Maharaj, Gagebaba etc. are the real beautiful persons in the history. They are real still remembered because of their good action and good nature.

The real beautiful man is always optimistic sometimes because of unfavourable conditions. He can not get success in his work. He has to go through a bad conditions but he knows "If wintered comes can spring before behind".

There are three types of people in this world. Those who make things happen, those who watch things happens. Today India needs such real people who are beautiful by their actions and nature. Only this real person can lead India as a beautiful and best country in the world. So, beauty is a spiritual conception. Good actions lead us to the Divine. Let us remember the well known lines of Shelley - "Beauty is truth and truth is beauty"

The world is imperfect and is full of innumerable ills and evils but will all these ills and evils disappare of themselves? will they go only by our expressing disapproval of them? surely not. A real person does not waste his time by speaking on such things. Because he knows "It is better to light one little candle than to curse the darkness".

A TO Z OF SUCCESS

- Ku. Renuka Dhage
B.A.-III

- A - Aspire to reach your goal.
- B - Believe in yourself.
- C - Creat good ideas.
- D - Dream about your future.
- E - Exercise frequency.
- F - Forgive mistakes of others.
- G - Glow like a bright star.
- H - Humor yourself.
- I - Imagine great things.
- J - Judge your life nicely.
- K - Kindly help others.
- L - Love your enemies.
- M - Manage yourself in right way.
- N - Nature the environment.
- O - Organize yourself.
- P - Praise performance.
- Q - Question most things.
- R - Regulates your life.
- S - Smile often.
- T - Think rationally.
- U - Undersatnd yourself.
- V - Value your life and time.
- W - Work for your goal.
- X - X-ray your defects.
- Y - Yearn to improve.
- Z - Zestfully work for happiness of others.

SINGER PAR EXCELLENCE

- Sujeet Barmase
B.A.-III

On July 31, Mohammed Rafi died of heart problem. He reigned musical world for about 40 years and was an uncrowned king. A village boy from Punjab came to Bombay (now Mumbai) to make his fortune. This musical jewel was given first opportunity to sing with Malika-e-Tarannum Nurjahan in 'Jugnu'. The song 'Yaha Badla wafa ka bewafie ke sivay kya hai' hit bull's eye and established him as a playback singer.

Later on, music wizard Naushad utilised his voice in his films. He sang some thousand songs with different music directors like C. Ramchandra, O.P.Nayyar, Shyam Sunder, Khayyam, Shankar Jaikisan, Madan Mohan, Ramlal, Vasant Desai. To mention his songs in this small write-up is a difficult task but can one ignore some songs like 'Hari Om, 'O duniya ke Rakhawale' from 'Baiju Bawra', and 'Mein gaoo tum so jawo' in 'Amardeep', 'Chahe koi muzhe junglee kahe' from 'Jungle', 'Hasina Kahu ya dilruba' from 'Sangam'. Kalyanjee - Anandji recorded 'Pardesiyo se na akhiya milana' from 'Jab jab phool khile', 'Ekdil ke tukde hazar huve' from 'Pyaar ki jeet' (Music, Hasanlal Bhagatram). He sang with all leading playback female singers with ease and comfort. He was a man of helping attitude and gave performances for poor children's institutions. He won Filmfare Awards and many honours. Government of India decorated him with Padmashri. His songs will continue to entertain cinegoers.

BEHAVIOUR

IMPROVING MEMORY

- Kumar Meshram
B.Sc.-III

There are numerous individuals who constantly search for ways on how to improve the memory but what most of them don't realise is the fact that changes in your nutrition can greatly affect memory. In essence, your daily diet has a significant impact upon your brain power, concentration as well as intelligence. Therefore, how do you improve memory by changing your diet? Stuffs like antioxidants, Phospholipids, amino acids in addition to vitamins and minerals help improve memory. Therefore, if you stop consuming any of the previously mentioned items, your memory will be negatively affected. But there are also certain nutrients that you cannot consume if you want to keep your brain fresh and healthy. The list of these items, prominently include refined sugar, damaged fats, food allergens, food chemicals in addition to toxic minerals. Almost all of these items are commonly found within food termed as 'junk food'. That is why junk food and other similar items need to be avoided.

Anti-oxidants are hugely important when it comes to memory augmenting diets. Diseases like Parkinson's and Alzheimer's are mainly due to decreased brain function which is caused by free radicals and studies in this regard have been conducted with positive results. Food items such as spinach, strawberries, oranges and blueberries are known for counteracting negative effects of free radicals. Vitamin B6, vitamin B12 and vitamin D are good for memory development.

On the other hand, starvation is used as a

means to reduce one's weight but research has indicated it might not be the best option. One of the main reasons of memory loss can be attributed to low blood sugar level. Regardless of dietary constraints, is there a way that relates to how we can improve memory? In essence, if your sugar level falls below a certain limit, you're prone to making bad decisions. Consequently, in terms of better brain function, it is a sound idea to consume 5 meals a day and not the traditional 3.

Factors such as stress and anxiety can have a negative impact upon the portion of the brain that is responsible for storing thoughts. Similarly, depression has the same impact. Memory loss and depression are similar to the extent that within each disease, patients find it difficult to concentrate, which causes doctors to misdiagnose depressed people. The ability to concentrate is almost always accompanied with memory loss. However, what most people don't realise is the fact that their memory loss is associated with lack of concentration. Depression will also have an impact on things you might forget or remember for that matter. Normally, you will be able to remember all types of things from your past but with people suffering from depression, the common feature is to only remember the negative parts.

Exercise, as you might have guessed, is also another way of improving your memory. Physical workout affects your body as well as your mind. For proper brain function to occur, it is important for you to get a proper supply of oxygen and nutrients in your bloodstream.

Consequently, inaugurating modifications within your lifestyle and behaviour is of utmost importance.

MEDITATION

- Pradhnya Gaikwad

B.Sc.-I

A new research has shown that meditation produces powerful pain relieving effects in the brain.

"This is the first study to show that only a little over an hour of meditation training can dramatically reduce both the experience of pain and pain related brain activation." said Fadel Zeidan, lead author of the study and post doctoral research fellow at Wake Forest Baptist Medical Center.

"We found a big effect about a 40 percent reduction in pain intensity and a 57 percent reduction in pain unpleasantness. Meditation produced a greater reduction in pain than even morphine or other pain relieving drugs, which typically reduce pain ratings by about 25 percent.

For the study, 15 healthy volunteers who has never meditated attended four, 20 minutes classes to learn a meditation technique known as focused attention. Focused attention is a form of mindfulness meditation where people are taught to attend to the breath and let go distracting thoughts and emotions.

Both before and after meditation training, study participants brain activity was examined using a special type of imaging - arterial spin labeling magnetic resonance imaging (ASL - MRI) - that captures longer duration brain processes, such as meditation, better than a standard MRI scan of brain function.

During these scans, a pain inducing heat device was placed on the participants right legs. This device heated a small area of their skin to 120 degree Fahrenheit, a temperature that most people find painful, over a 5 minute period.

The scans taken after meditation training

showed that every participants pain ratings were reduced with decreases ranging from 11 to 93 percent, Zeidan said.

At the same time, meditation significantly reduced brain activity in the primary somatosensory cortex, an area that is crucially involved in creating the feeling of where and how intense a painful stimulus is.

The scans taken before meditation training showed activity in this area was very high. However, when participants were meditating during the scans, activity in this important pain processing region could not be detected.

The research also showed that meditation increased brain activity in areas including the anterior cingulate cortex, anterior insula and the orbito frontal cortex.

"These areas all shape how the brain builds an experience of pain from nerve

signals that are coming in from the body," said Robert C. Coghill, senior author of the study and associate professor of neurobiology and anatomy at Wake Forest Baptist.

"Consistent with this function, the more that these areas were activated by meditation the more that pain was reduced. One of the reasons that meditation may have been so effective in blocking pain was that it did not work at just one place in the brain, but instead reduced pain at multiple levels of processing.

Zeidan and colleagues believe that meditation has great potential for clinical use because so little training was required to produce such dramatic pain relieving effects.

"This study shows that meditation produces real effects in the brain and can provide an effective way for people to substantially reduce their pain without medications," Zeidan said.

PERSONALITY

- Ku.Megha V. Chaudhari
B.A.-II

Personality is what makes a person a unique person, and it is recognizable soon after birth. A child's personality has several components : temperament, environment and character. Temperament is the set of genetically determined traits that determine the child's approach to the world and how the child learns about the world. There are no genes that specify personality traits, but some genes do control the development of the nervous system, which in turn controls behaviour.

A second component of personality comes from adaptive patterns related to a child's specific environment. Most psychologists agree that these two factors temperament and environment influence the development of a person's personality the most. Temperament, with its dependence on genetic factors, is sometimes referred to as "nature," while the environment factors are called "nurture".

"Personality development is the development of the organized pattern of behaviours and attitudes that makes a person distinctive. Personality development occurs by the ongoing interaction of temperament, character and environment."

The stage, Learning Industry of Inferiority (Competence), occurs during school age, up to and possibly including junior high school. The child learns to master more formal skills : relating with peers according to rules. Progressing from free play to play that is structured by rules and requires teamwork. (team sports).

learning basic intellectual skills (reading, arithmetic).

At this stage, the need for self-discipline increases every year. The child who, because of his or her successful passage through earlier stages, is trusting, autonomous, and full of initiative, will quickly learn to be industrious. However, the mistrusting child will doubt the future and will feel inferior.

Knowledge is power. Nobody is impressed with a person who doesn't even know what is happening around or in the world. He is considered a fool whom no wise man or woman would like to befriend or follow. therefore it is necessary to enrich your general knowledge. And you should be the master of the field in which you are working. To update your general knowledge : a) read newspaper b) watch informative programs on TV, c) read good & popular books, d) interact (interrelate, communicate) with intelligent persons.

A body burdened with this or that disease may win pity of others but it is very difficult for that person to maintain attraction in his personality for a long time. A healthy and smart look is absolutely essential to attract others. And if you work on it you can easily attain it. Take exercise regularly, play games or go for a morning walk - whatever suits our body and psychology. Eat balanced diet. It will strengthen the immune system of your body keeping you healthy and fit for action.

Reference :

1) "Social emotional and personality development" Handbook of child psychology, edited by William Damon and Nancy Eisenberg. 5th ed. New York : Wiley, 2000.

Web Site : www.aap.org.

NAXALISM

- Hemant Raut, B.A.-III

India has been able to maintain its democratic status since attaining independence in 1947. Not that the democratic status of India has never been threatened, but it had succeeded in quelling the disruptive forces both from outside and inside, from time to time. Nobody can deny the fact that India has left no stone unturned to deal with external threats like Jehadi terrorism and internal threats like Maoism. Maoism that has acquired a bad name for itself is in fact another name for Naxalism that came into existence as an ideology over four decades ago.

Naxalism owes its name to the place of its origin Naxalbari, a village in the northern part of West Bengal.

Initially, Naxalism was confined to West Bengal only. But gradually, it expanded its reach and spread to other parts of India. It is due to strong presence of Maoists in the rural parts of central and eastern India that vast swathes of the country are collectively referred to as the Red Corridor.

In 2006, Prime Minister Dr. Manmohan Singh called Naxalism or Maoist, the biggest internal security challenge ever faced by India.

According to BBC, due to Naxalism, over 6,000 people have died during the last 20 years. However, one should not forget that in the 1990s, Maoist were active in only 15 of the 650 districts of the country. Now, according to the Home Ministry, they are operating in 200 districts - covering the entire tribal belt starting from Andhra Pradesh to Chhattisgarh, Maharashtra, Orissa, Jharkhand, Bihar and West Bengal.

Maoist are undeterred by the government actions. They have already geared up for modern warfare. They use Internet for collecting informa-

tion and digitised topographical maps of India.

The situation today calls for a very objective approach. All the aspects of the Maoist phenomenon should be examined and understood well to curb the threat.

LIFE

- Pravin Wankhed,
B.A.-III

- Life is a book, Study it.
- Life is a beauty, Admire it.
- Life is a challenge, Accept it.
- Life is a dream, Realize it.
- Life is a sorrow, Overcome it.
- Life is a tragedy, Face it.
- Life is a song, Sing it.
- Life is a love, Feel it.
- Life is a game, Play it.
- Life is a adventure, Dare it.
- Life is a promise, Fulfill it.
- Life is a struggle, Fight it.
- Life is a puzzle, Solve it.
- Life is a spirit, Realize it.
- Life is a duty, Perform it.
- Life is a mystery, Find clues for it.
- Life is an opportunity, Take it.
- Life is bliss, Taste it.
- Life is a beautiful journey, Travel it.

राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल

- कार्यक्रम अधिकारी -

डॉ.सौ.साधना जिचकार, प्रा.श्रीकांत ठाकरे

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने सन २०१४-१५ या शैक्षणिक सत्रात महाविद्यालयात विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. शैक्षणिक सत्राच्या प्रारंभी २ ऑगस्ट २०१४ ला महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची सभा घेऊन त्यांना रा.से.यो.चे कार्यक्रम अधिकारी प्रा.डॉ.सौ.साधना जिचकार व प्रा.श्रीकांत ठाकरे तसेच प्राचार्य डॉ.विजयबाबू धोटे यांनी विद्यार्थ्यांना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे महत्व पटवून दिले.

दिनांक १८ ऑगस्ट २०१४ ला राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने इंदरवाडा या गावामध्ये परिसर स्वच्छता मोहिम राबविण्यात येवून यामध्ये रा.से.यो.च्या स्वयंसेवकांनी उत्स्फूर्त सहभाग घेऊन परिसर स्वच्छतेचा मूलमंत्र प्रभात फेरीच्या माध्यमातून ग्रामस्थांना पटवून दिला.

दिनांक २४ सप्टेंबर २०१४ ला महाविद्यालयात राष्ट्रीय सेवा योजना दिन प्राचार्य डॉ.विजय धोटे यांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित करण्यात आला. यावेळी रासेयोचे कार्यक्रम अधिकारी प्रा.डॉ.सौ.साधना जिचकार व प्रा.श्रीकांत ठाकरे उपस्थित होते. या कार्यक्रमाप्रसंगी प्राचार्य डॉ.विजय धोटे तसेच रासेयोचे कार्यक्रम अधिकारी यांनी महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना रासेयोचे महत्व पटवून दिले.

२ ऑक्टोबर २०१४ ते ०८ ऑक्टोबर २०१४ या कालावधीत महात्मा गांधी जयंती निमित्त स्वच्छता मोहिम सप्ताह आयोजित करण्यात येऊन या मोहिमे अंतर्गत महाविद्यालयातील तसेच इंदरवाडा या गावातील परिसर स्वच्छता मोहिम राबविण्यात आली. यामध्ये दररोज सकाळी एक तास स्वच्छतेकरिता देण्यात आला. या कार्यक्रमांमध्ये महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.विजय धोटे, पालक संचालक श्री.दिनकरराव राऊत, प्राध्यापक वृंद तसेच महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

दिनांक १० डिसेंबर २०१४ ला मराठी विभागातर्फे आंतरराष्ट्रीय मानवाधिकार दिनानिमित्त आमचे अधिकार व कर्तव्य या विषयावर डॉ.श्रीधर चामे, सेंट जॉर्ज हॉस्पिटल, मुंबई यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्राचार्य डॉ.विजय धोटे,

प्रमुख अतिथी म्हणून मनिस गुप्ता, मुंबई हे होते. याप्रसंगी बोलतांना डॉ.चामे म्हणाले की, आमच्या धर्मग्रंथापासूनच आम्हाला अधिकार मिळाले असून याचेच पुढे कायद्यात रूपांतर होऊन मुलभुत अधिकार मिळाले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक प्रा.डॉ.साधना जिचकार यांनी केले. संचालन प्रा.राजेंद्र घोरपडे यांनी तर आभार प्रा.रिता वाळके यांनी केले. या कार्यक्रमाकरिता महाविद्यालयातील प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी तसेच विद्यार्थ्यांनी सहकार्य केले.

दिनांक २७ डिसेंबर २०१४ ते २ जानेवारी २०१५ या कालावधीत राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विद्यापीठ स्तरीय शिबीर "स्वच्छतेकरीता युवक" या मुलमंत्रावर आधारित आयोजित करण्यात आले. या शिबीराचे उद्घाटन मा.आमदार डॉ.आशिषबाबू देशमुख यांचे शुभहस्ते दिनांक २८/१२/२०१४ ला पार पडले. याप्रसंगी बोलतांना ते म्हणाले की, युवकांमध्ये स्वावलंबी होण्याची भावना निर्माण करण्याकरीता युवकांनी प्रचंड मेहनत करावी तसेच भारत देशामध्ये निरोगी वातावरण निर्माण करण्याकरीता स्वच्छतेचा मुलमंत्र घराघरात पोहचविला पाहिजे. असे उद्गार मा.आमदार डॉ.आशिषबाबू देशमुख यांनी राष्ट्रीय सेवा योजना विद्यापीठस्तरीय शिबीराचे उद्घाटनप्रसंगी व्यक्त केले. शिबीराच्या उद्घाटनप्रसंगी पालक संचालक मा.दिनकरराव राऊत, अॅड.दिपक केने, श्री.दिलीप तिजारे, श्री.रमेश फिरके यांनी आपले विचार व्यक्त केले. यावेळी व्यासपीठावर डॉ.भाऊसाहेब भोगे, सरपंच सौ.रेखाताई उईके, उपसरपंच श्री.गुणवंतराव बोढाळे, चितामुनीश्वर संस्थाचे अध्यक्ष श्री.विठ्ठलराव बारई, श्री.धर्मेन्द्रजी पालीवाल, श्री.रमेश चरणे तसेच सभोवतालच्या गावातील मान्यवर मंडळी उपस्थित होती. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक प्राचार्य डॉ.विजय धोटे यांनी केले. डॉ.प्रकाश पवार यांनी सुत्रसंचालन तर आभार रासेयोचे कार्यक्रम अधिकारी प्रा.श्रीकांत ठाकरे यांनी मानले. या सात दिवसीय शिबीरामध्ये ग्रामसफाई, पथनाट्य, जनजागृती, व्यसनमुक्ती अभियान, स्त्रीभूणहत्या, परिसंवाद, वादविवाद तसेच विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले.

शिबीराच्या सांगता समारोह दिनांक १ जानेवारी २०१५ ला राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ.विनायकराव देशपांडे यांचे शुभहस्ते संपन्न झाला. स्वच्छता मोहिमेत युवकांचा सक्रिय सहभाग असल्याशिवाय स्वच्छ, समृद्ध व निर्मल भारताचे स्वप्न पूर्ण होणार नाही. याकरीता युवकांनी संघटीत होऊन काम करण्याची आवश्यकता असल्याचे मत शिबीराच्या समारोपीय कार्यक्रमाप्रसंगी त्यांनी

व्यक्त केले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी संस्थेचे संस्थापक डॉ.भाऊसाहेब भोगे होते तर प्रमुख अतिथी पालक संचालक मा.दिनकरराव राऊत, श्री.ईश्वर कातकडे, उपविभागीय पोलीस अधिकारी, काटोल उपस्थित होते. यावेळी व्यासपीठावर प्राचार्य डॉ.विजय धोटे, रासेयो कार्यक्रम अधिकारी प्रा.श्रीकांत ठाकरे, प्रा.सचिन कडू उपस्थित होते. या कार्यक्रमाप्रसंगी प्राचार्य डॉ.विजय धोटे, श्री.दिनकरराव राऊत यांनी आपले विचार व्यक्त केले.

दिनांक ३ जानेवारी २०१५ ला क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांची ११४ वी जयंती साजरी करण्यात आली. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी प्रा.आनंद पुसाम तर प्रमुख अतिथी म्हणून प्रा.डॉ.प्रकाश पवार, प्रा.डॉ.साधना जिचकार, प्रा.रिता वाळके, प्रा.मनोहर खोब्रागडे उपस्थित होते. याप्रसंगी मान्यवर पाहुण्यांचे सावित्रीबाई फुले यांच्या कार्याची आठवण करून दिली. या कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालन बी.ए.भाग १ चा विद्यार्थी आमेल आर्य, प्रास्ताविक हेमंत राऊत याने तर आभार प्रदर्शन बी.ए.भाग १ ची विद्यार्थीनी कु.स्नेहा गोरे हिने केले. कार्यक्रमाकरीता महाविद्यालयातील प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थी यांनी सहकार्य केले.

दिनांक १२ जानेवारी २०१५ ला स्वामी विवेकानंद जयंती पालक संचालक श्री.दिनकरराव राऊत यांच्या अध्यक्षतेखाली साजरी करण्यात आली. यावेळी व्यासपीठावर रासेयो चे कार्यक्रम अधिकारी डॉ.सौ.साधना जिचकार, प्रा.श्रीकांत ठाकरे उपस्थित होते. प्रमुख अतिथी म्हणून डॉ.प्रकाश पवार, प्रा.आनंद पुसाम उपस्थित होते. याप्रसंगी प्राचार्य डॉ.विजय धोटे यांनी विद्यार्थ्यांना स्वामी विवेकानंद यांच्या उल्लेखनिय कामगिरीचा परिचय करून दिला. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक प्रा.श्रीकांत ठाकरे यांनी केले तर सुत्रसंचालक प्रा.राजेंद्र घोरपडे यांनी तर आभार प्रा.राजु बेलेकर यांनी मानले. कार्यक्रमाकरीता प्राध्यापक शिक्षकेतर कर्मचारी तसेच विद्यार्थ्यांनी सहकार्य केले.

दिनांक १७ फेब्रुवारी २०१५ रोजी महाशिवरात्री निमित्त चिंतामुनीश्वर टेकडी येथे रासेयोच्या स्वयंसेवकांनी यात्रेकरूंना पाणी वाटप व प्रसादाचे वितरण केले.

सत्र २०१४-१५ या शैक्षणिक वर्षात वरील प्रमाणे राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

वार्षिक अहवाल संगीत विभाग

सत्र २०१४-२०१५

सत्र २०१४-१५ च्या सुरुवातीस २८ जुलै २०१४ रोजी सोमवारला महाविद्यालयात संगीत विभागाचे उद्घाटन आणि सरस्वती पुजनाचा कार्यक्रम घेण्यात आला. सदर कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य होते.

दिनांक १५ ऑगस्ट २०१४ ला स्वातंत्र दिनानिमित्त देशभक्तीपर गीत-गायन स्पर्धा घेण्यात आली. या स्पर्धेत महाविद्यालयातील प्रत्येक वर्गाने सहभागी होऊन आपले गीत सादर केले. सदर स्पर्धेत बी.ए.भाग-२ च्या गटाने प्रथम क्रमांक पटकाविला. पाहुण्यांच्या हस्ते पारितोषीके वितरीत करण्यात आले.

दिनांक १९ सप्टेंबर रोजी महाविद्यालयातील गुणवंत विद्यार्थी सत्कार या कार्यक्रमांतर्गत स्व.अरविंदबाबू देशमुख पुण्यतिथी समारोह संगीत विभागातर्फे प्रार्थनागीते सादर करण्यात आली.

दिनांक १८ ऑक्टोबर रोजी दिपावली निमित्त महाविद्यालयात मराठी गीतांचा कार्यक्रम स्नेहधारा सादर करण्यात आला. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थानी संस्थेचे भाऊसाहेब भोगे होते. सदर कार्यक्रमात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी आणि प्राध्यापकांनी आपआपली गीते सादर केली.

दिनांक २७ डिसेंबर २०१४ ते १ जानेवारी २०१५ पर्यंतच्या राष्ट्रीय सेवा योजना शिबिरात संगीत विभागातर्फे अनेक कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये पथनाट्य, व्यसनमुक्तीगीत, नृत्य असे अनेक सांस्कृतिक आणि उद्बोधनपर कार्यक्रम पारडसिंगा या गावी आणि शिबीरस्थळी घेण्यात आले. शिबीरात रोज सायंकाळीन व प्रातःकालीन सामुदायिक प्रार्थनेचे आयोजन करण्यात आले होते.

दिनांक २४ जानेवारी २०१५ ते २६ जानेवारी २०१५ पर्यंतच्या महाविद्यालयीन सांस्कृतिक महोत्सवात दिनांक २४ जानेवारीला भावगीत स्पर्धा आयोजित करण्यात आली आणि दिनांक २६ जानेवारीला गणराज्य दिनानिमित्त सकाळी बँडपथक व झाँकी प्रदर्शन करण्यात आले. सदर कार्यक्रमांमध्ये देशभक्तीपर सामुहिक गीते सादर करण्यात आली.

दिनांक २८ जानेवारी २०१५ ला व्ही.एस.पी.एम.अकॅडमी ऑफ हायर एज्युकेशन संस्थेतर्फे झालेल्या संक्रांत महोत्सवात महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी भारूड हा गीतप्रकार सादर केला.

ANNUAL REPORT

Physical Education Department

2014 – 2015

Physical education department of Arvindbabu Deshmukh Mahavidyalaya, Bharsingi organized various programme for developing physical and sports skills in student of senior and senior college for the educational session 2014 – 15. The meeting also organized for the student who are participated in various sport under the presidency of principal of college Dr. Vijay Dhote the student of Junior & Senior college playing in kabaddi, Kho – Kho, Kushti, Athletics, Volleyball, Malkhamb, Cross Coutrie etc. Students which are present in that meeting Instruction and guidance was given to them regarding dates, rules, programme schedule, important of games, future in games and health etc.

Junior College

Junior College students are participate in following sport competition organized by District sport officer Department Nagpur.

1) Kabaddi :-

Our college student participated in Kabaddi competition held on 27 August 2014 at Adivasi student ground Yenikoni and they

played Semifinal match with Pandharinath junior College Narkhed.

2) Kho – Kho:-

On 5th September 2014 at Yenikoni on Adivashi student ground in Talukalevel kho-kho competition, under 19 junior college Boys and girls team are participated and they perform. Boys team win three matches and enters in the final but unfortunately by difference only one point they become runner up team. Student of that team Gopal Ramesh Umathe of 12th Standard called for test of team of Nagpur district Kho-Kho and get selected in the team and participated for match.

While girls team showing there tremendous performance & they win in talukalevel competition but at district level unfortunately they have to sacrifice with runner up team against team of Umred.

3) Yogasan

As Yoga is also included in type of sports, teams of girls and boys are participated in Nagpur district level competition on dated 6th September 2014. Sagar Lakhankharpuriye student of 12th standard in science department selected in Nagpur district team and he participated in competition at Bhandara held on 24 and 25 September 2014 and he selected as first reserved student for divisional team